

У 2015
256

ҚАЗАҚТЫҢ КӨШПЕЛІЛІК МӘДЕНИЕТІ

哈萨克游牧文化

Kazakh Nomadic Culture

Assylkhan Bagen
阿斯力汗·巴根

ҚХР Шынжаң Жастар - өрендер баспасы
新疆青少年出版社

ҚАЗАҚТЫҢ КӨШПЕЛІЛІК МӘДЕНИЕТІ

哈萨克游牧文化

Kazakh Nomadic Culture

Assylkhan Bagen

阿斯力汗·巴根

ҚХР Шынжаң Жастар - өрендер баспасы

新疆青少年出版社

图书在版编目 (C I P) 数据

哈萨克游牧文化: 哈汉英对照 / 阿斯力汗·巴根 著.
—乌鲁木齐: 新疆青少年出版社, 2014. 4
ISBN 978-7-5515-3251-8

I. ①哈… II. ①阿… III. ①哈萨克族—游牧民族—
民族文化—中国—图集 IV. ①K283.6-64

中国版本图书馆CIP数据核字(2014)第063515号

Қазақшасын өңдеген: Оразханқызы Ләззат
Ағылшынша аударушы: Рыскельдина Анар (Қазақстан Республикасы)
Асылхан Қарлығаш (Қазақстан Республикасы)
Ағылшыншасын өңдеген: Рив Давид (Америка Құрама Штаттары)
Рив Элизабет (Америка Құрама Штаттары)
Асылхан Анар (Қазақстан Республикасы)
Қытайшаға аударған: Асылхан Анар
Қытайшасын өңдеген: Лю Джэнь Асылхан Қарлығаш
Жобалаушы: Лю Джэнь, Сун Минкун

哈语修订: 拉扎提·乌拉孜汗
英语翻译: 阿纳尔·额热斯克勒德(哈萨克斯坦)
海丽亚什·阿斯力汗
英语修订: 大卫·里夫(美国)
伊丽莎白·里夫(美国)
阿纳尔·阿斯力汗
汉语翻译: 阿纳尔·阿斯力汗
汉语修订: 刘振 海丽亚什·阿斯力汗
版式设计: 刘振 孙铭坤

Жауапты редакторы: Болат Ғабдылқаримұлы
Жауапты корректоры: Жанар Қыдырханқызы
Рысхан Тәліпбайқызы

责任编辑: 布拉提·哈布都克力木
责任校对: 加娜尔·贺得尔汗
热斯汗·塔里甫拜

哈萨克游牧文化 (哈汉英对照)

阿斯力汗·巴根 著

出版: 新疆青少年出版社出版
地址: 乌鲁木齐市北京北路29号
邮编: 830012
发行: 新疆新华书店
印刷: 深圳市金豪毅彩色印刷有限公司
开本: 889×1194毫米 1/16
印张: 18.75
版次: 2014年4月第1版
印次: 2014年4月第1次
ISBN 978-7-5515-3251-8
定价: 375.00元

Қазақтың көшпелілік мәдениеті

Авторы: Баген Асылхан

*

ҚХР Шынжаң Жастар-өрендер баспасы шығарды
(ҚХР, ШУАР, Үрімші қаласы, Солтүстік Бейжиң даңғылы, 29)
Шынжаң қаласы, Жинхауи баспа шекті серіктігінде басылды
Пішіні 1/16 889×1194 18.75 баспа табақ
2014 жыл, сәуір, бірінші баспасы
2014 жыл, сәуір, бірінші басылуы
ISBN 978-7-5515-3251-8
Бағасы: 375.00 юань
E-mail: 925815628@qq.com Tel: +77015775079

Қазақтың көшпелілік мәдениеті

Адамзат тарихындағы ең ұзақ формацияны басынан өткізген қоғам – Көшпелілер қоғамы. Шығысында ұлы қорғаннан тартып, батысында Жерорта теңізіне дейінгі Еуразияның ұлан-ғайыр даласында өмір сүрген ұлттар мен ұлыстардың мыңдаған жылдық көшпелі өмір салтын басынан кешіруі, табиғи ортаға бейімделіп тіршілік етудің қажеттілігіне байланысты болды. Тағы бір сөзбен айтқанда, ұлы дала өзінде өмір сүрген адамзатты өзіндік дара қасиеті бар көшпелі тұрмыспен өмір сүруге мәжбүрледі. Адамдар бұрынғыдай жылы да жазық өңірлерде еңбек етіп, аң аулап өмір сүруден гөрі тастан, ағаштан, киізден баспана дайындап, жабайы хайуандарды қолға үйретіп, мал бағып, жерге дән сеуіп, тау-кендер ашып, темір, мыс қорытып, өрмек тоқуға бейімделді. Өздерінің қажетіне қарай табиғаттың да мүмкіндіктерін пайдалана бастады. Ортақ өмір салттағы ру-тайпалар тұтынар бұйымдарынан бастап рухани наным-сенімдеріне дейін көшпелі өмір ырғағымен үндес болмысын даралады.

«Көшпелілік — көшпелі халықтардың тарихи қалыптасқан әлеуметтік-экономикалық даму жүйесі, шаруашылық-мәдени типі. Ерте заманда еуразиялық және афроазиялық аридтік аймақта жайылымдық мал шаруашылығын жетілдіру негізінде қалыптасты. Еуразиялық ұлы даланың ежелгі көшпелілеріне сақтар, үйсіндер, қаңлылар, ғұндар, т.б. жатса, түркі-моңғолдық кезеңде бұл мәдени тип әлемдік үдерістерге өзінің терең әсерін тигізеді... Көшпелі мал шаруашылығы жүйесі шындалған тұрмыстық ерекшеліктері бар, ретке келтірілген және едәуір дамытылған шаруашылық типін білдірді. Еуразия даласын мекендеген көшпелі халықтардың негізгі өндірістік құралына айналған мал шаруашылығы тамақ өнімдерін беріп қана қоймай, айырбас үшін де пайдаланылды. Көшпелілік көшпелілердің мал жаюдың тәсілдерін жетілдіре отырып, күнделікті тұтынатын тұрмыстық заттар мен құралдардан бастап моральдық-этикалық таным-түсініктеріне дейін шындалумен болды... Қазақ мәдениетінің негізгі архетипі саналатын Көшпеліліктегі маңызды мәселенің бірі — ондағы әлеуметтік құрылым, қоғамдық ұжымдасу ерекшеліктері, қауымдық тұтастықтың болуы. Еуразиядағы нарықтық қоғамда зат иелену мен азаматтық қатынастар шешуші қызмет атқарса, көшпелілерде туыскандық, рулық байланыстар аса құнды болып есептелінді. «Ата қоныс» ұғымы көшпелілер үшін қасиетті, өз жерінің тұтастығының кепілі және көршілес жатқан мекендерге де қол сұғуға болмайтындығын мойындау болды. Көшпелілер уақыт пен кеңістікті игеруі, танып түсінуі нәтижесінде көшіп-қонып, табиғаттың қолайлы белдеулерінде

орналаса отырып, мәдениет пен климат ерекшеліктерін ұтымды қолдана білген. Мысалы, Қазақстанда ерте заманнан бері маусымдық жайылымдар пайдаланылған. Жауын-шашыны молырақ Арқаның теріскейіндегі ормандыдалалы алқапты, оңтүстік-шығыстағы таулы өңірді жұрт ең алдымен жайлау, ал шығыс және ортаңғы аймақты қыстау ретінде пайдаланып келген. Көктеу мен күзеу мал қыстайтын жерлерге тікелей жалғасып жатқан. Қалыптасқан дәстүр бойынша маусымдық жайылымдардың рулар арасында бөліске түскенімен мал қыстайтын жерлерден басқасын елдің бәрі бірдей пайдаланған. Қатал даланың табиғатын танып түсіну, оның ішкі заңдылықтарын терең білу, болжай білу — мұның бәрі көшпелілер мәдениетінің маңызды жақтарын көрсетеді. «Құрғақ даланы, – дейді ағылшын тарихшысы, социолог А. Дж. Тойнби (1889-1975), – тек бакташы ғана меңгере алады, бірақ сол далада тіршілік етіп, табыстарға жету үшін ол өзінің шеберлігін тынбай жетілдіре беруге міндетті, ол ерекше адамгершілік және парасаттылық қасиеттерді қалыптастырады.» Малшылық егіншіліктен көрі күрделілеу, өйткені дихан табиғат өнімдерін тікелей тұтынса, көшпелілерде мал табиғи өсімдіктерді өңдейтін механизм тәрізді. Белгілі бір парасаттылық, ізгілік, ұстамдылық, жоғары интуициялық қабілеттері жоқ адамдар қатал далада өмір сүре алмас еді. Кеңістікпен үйлесімді дамыған мәдениет адам мен табиғаттың арасында нәзік үндестікті білдіретін дәнекер қызметін атқарды. Көшпелі қоғамның тіршілік етуінің көшпелі, жартылай көшпелі мал шаруашылығы болуы олардың дүниетанымына шешуші әсер етті. Көшпелілер мәдениетінің ажырамас бөлігі — «әлем» және «адам» түсініктеріне негізделіп дамыған дүниетаным жүйесі болды. Табиғатты игеру және адамдардың практикалық іс-әрекетін бейнелейтін алуан түрлі дәстүрлі әдет-ғұрыптар, әпсаналар, қарапайым түсініктерді тудырды. Ертедегі көшпелілер дүние танымының негізі-көк аспан, шексіз әлем болса, сол көк аспан мен шексіз әлемнің құдіретті жаратушысы-көктегі Күн. Көшпелі өмір, төрт түлік мал, Жер-ана барлығы жинала келе көшпелілердің материалдық игілігін, дүниетанымын қалыптастырып, төл мәдениетін жасады. Уақыт пен кеңістікті игеру арқылы Көшпелілікке тән әрі тұрмысқа қажетті алғашқы астрономиялық ғарыштық талғам-түсініктер орнықты. Көшпелі өмір салты жас буынға тәлім-тәрбие берудің айрықша талап-тілектерін дүниеге әкеліп, жас адамның ел-жұртқа жағымды моральдық-психологиялық нормаларын белгіледі. Көшпелі өмір тіршілігіне сай қара күшке мығым, қиыншылыққа төзімді, құбылмалы табиғат жағдайына тез икемделгіш, ат үстіндегі алыс сапарларды қайыспай көтеретін дала перзенттері, жан-жүйесі жағынан да шыңдалған, қоғаммен үйлесімдігі, қауыммен етене жақын жан-жақты жетілген адамдар қалыптасты. Дала көшпелілерінің ақынжанды болуы, ой-қиялының жүйрік болып келетіні көшпелі тіршіліктің арқасы еді. Көшпелілердің сан ғасырларға созылған тарихи-әлеуметтік дамуы барысында материалдық және рухани игіліктер жинақталып, көшпенділердің болмыс-бітімінің, рухани өрісінің кеңдігін,

өмірлік арман-тілектері мен дүниеге талғам-түсініктерін ашып бейнеледі. Ғылыми негізделген дәйектер көшпенділіктің адамзат тарихында елеулі рөл атқарғандығын дәлелейді. Қазіргі уақытта көшпеліліктің отырықшы өркениет елдерінің шаруашылығынан, мемлекеттік атрибуттары мен қоғамдық билік жүйесінен, мәдени бітімінен ешбір кем емес екендігі дәлелденіп отыр.» («Қазақстан ұлттық энциклопедиясы», 5-том 62,63 б.)

Тағы бір ойдан Көшпелілер мәдениет пен ғылымда отырықшы елдер сияқты жедел қарқынмен дамуға қол жеткізе алмағаны да шындық, мұны ғалымдар да ұмыт қалдырған емес «ескі және жаңа әлем елдері ғажайып өзгерістерді басынан кешіріп жатты, ал, далада ше, ондағы көшпелі халықтардың өмір-салты мейлінше баяу өзгерді.» (Марков Г.Е. Әдеб: Историческая энциклопедия том.м,1966.4-бет.) дегенмен өмір сүру қажеттілігі оларға онан бетер қатаң өндірістік талаптарды алға тартты. Мұндай күнелту машығы ру-тайпалар өміріндегі жағдайды түбірінен өзгертті. Сөйтіп, олар ұсақ-ұсақ ру-тайпалардың қуатты бірлестіктеріне ұласты. Осы ұзақ тарихи кезеңде, отты қару пайда болғанға дейін көшпелілер әлемі адамзат баласының тарихындағы ең қуатты да, құдыретті күштердің бірі болып қалды. Осы ру-тайпалардың ішінен Қазақ халқының қалыптасқаны жөнінде «Қазақстан ұлттық энциклопедиясының» зерделеуіне үңіліп көрелік: «Біздің заманымыздан бұрынғы 1-мың жылдықта Қазақстан аумағында өмір сүрген ежелгі тайпалар көшпелі тұрмысқа ауысып, олардың өзара бірнеше тайпалық бірлестіктері құрыла бастады. Солардың ең ірілерінің бірі – сақтар. Олар Сыр бойы, Қаратау, Талас өлкесінен бастап Тянь-Шань тауларына дейінгі шығыс-оңтүстік беткейді мекендеді. Арал теңізі мен Сырдарияның сағасын, Әмудария бойын мекендеген тайпалар массагеттер одағына бірікті. Сақ тайпалары солтүстік Қара теңіз өңірі мен Днепр бойын мекендеген скифтердің және төменгі Еділ бойы мен Оңтүстік Орал өңіріндегі савроматтардың, Кир мен Дарий I және Александр Македонский дәуіріндегі гректердің тұсында өмір сүрген. Сақ тайпалары тарихы мен олардың материалдық және рухани мәдениетінің аса маңызды деректерінен (қорым, көмбе, т. б.) Қазақ халқының мәдениеті бастау алады. Б.з.б. (3-1 ғасырларда, б.з. басындағы 1-5 ғасырларда) қазіргі Қазақстан жерінің оңтүстігінде, Сырдария, Талас, Шу өзендерінің бойында, Жетісуда, Солтүстік, Батыс, шығыс және Орталық Қазақстанда ежелгі сақ тайпаларының негізінде өркендеп, жаңадан бірлескен тайпалар одағы пайда бола бастады. Олардың ішінде қуатты мемлекетке айналып, тарихта, мәдениетте, өнерде белгілі із қалдырғандары – ғұндар, үйсіндер, қаңлылар, сарматтар. Олар б.з. 5 ғасырына дейін өмір сүріп, көп елмен қарым-қатынас жасады... Қазақтардың шығу тегіне ежелгі жергілікті сақтардан кейін ерекше негіз болған, әсіресе, ғұндар, үйсіндер, қаңлылар. Ұзақ заманғы бұл этн. процесс б.з.б. жүз жылдың 1-жартысынан басталып, б.з. 5-6 ғасырында толық қалыптасып үлгерді. Қазақ халқының негізін құраған көп тайпалар 552 ж. Түркі қағандығының құрамына кіріп, чұмығұн, дай, ирки, чүре, чұбан (Шуманак), дулу деген әр түрлі атпен

белгілі болды. 603 ж. құрылған Батыс Түрік қағандығының этно-саяси негізі «он тайпа» (он оқ будун) болды. Олар Қаратау баурайынан Жоңғарияға дейінгі аралықта жатқан ежелгі үйсін жерін жайлады. Шу өзенінің шығыс жағында дулудың бес тайпасы, ал батыс жағында бес тайпалы нушебилер мекендеді. Оның орнына Түргеш қағандығы (704-756), одан кейін Қарлұқ қағандығы (756-940) орнап, жоғарыда аталған тайпаларға үстемдік етті. Бұл мемлекеттер дәуірінде отырықшылық бел алып, егін шаруашылығы дамыды. Қалалар өркендеп, сауда-саттық жанданды. Бұл кезде Жетісу мен Талас бойында қарлұқтар, шігілдер, яғмалар, адғұлар мекен етсе, Орталық Қазақстан мен Сырдария бойында оғыздар мен қыпшақтар үстемдік етті.» Осы оғыздардың кейбір топтары Қазақ халқының шығу тегіне әсерін тигізді. «Найман, керейт, жалайырлардың ертеректегі мемлекеттері Орталық Азияның шығысында – Қазақстанмен шектесіп жатқан Моңғолия аумағында пайда болса да, олардың Қазақ тарихына тікелей қатысы бар. Моңғолдар талқандағаннан кейін найман мен керейт топтары, жалайырлар қалыптасып жатқан көптеген түркі халықтарының құрамына, атап айтқанда Қазақ халқының құрамына біртіндеп сіңісе берді... Қазақстанның солтүстік және солтүстік-шығыс аудандарында көшпелі мал шаруашылығымен айналысқан қыпшақтар өмір сүрді. Қыпшақтар 11 ғасырларда кең байтақ Қазақ даласы мен оңтүстік орыс даласына үстемдік етті де, 12 ғасырда Днепр өзеніне дейін жайлап жатты. Қыпшақтар, негізінен, Қазақ халқының құрамына енді... 11-12 ғасырларда Қазақстанның далалы аудандарын мекендеген түркі тайпаларының өзара бірігіп, отырықшылық жағдайда егіншілігі дамыған аудандармен экономикалық-мәдени қарым-қатынас жасауының жақсаруы қазақ халқының қалыптасу барысындағы елеулі кезең болды. Қазақтардың бір тұтас халық болып қалыптасу жолында 13 ғасырда басталған моңғол шапқыншылығы да айтарлықтай із қалдырды... Шыңғыс хан қайтыс болғаннан кейін, 13 ғасырдың ортасында Қазақ жерінің көп бөлігі Жошы ұлысына қарады, тек Жетісу бойы Шағатай ұлысының қарауында болды. Қазақстанның солтүстік-шығыс бөлігінің аз ғана бөлігі Үгедей ұлысына енді. Көп ұзамай моңғолдар жергілікті тұрғындармен әсіресе, қыпшақтармен араласып, өзіндік ерекшеліктерінен мүлдем айырылды... Моңғол империясы ыдырағаннан кейінгі кезеңінен соң, осы аймақ халқының саяси өмірінің дамуы жергілікті этникалық негізде пайда болған бірнеше мемлекет құрылымның оңашалануы арқылы өтеді: олар Ақ Орда, Моғолстан, Әбілхайыр хандығы (Көшпелі өзбектер мемлекеті), Ноғай Ордасы. 14 ғасыр мен 15 ғасырдың бас кезінде Қазақстан халқының мемлекеттік бытыраңқылығының сақталып қалуы – жаңадан ғана құрыла бастаған Қазақ халқының этникалық даму жолының, үш жүздің түзілуі сияқты, ерекшелігінің тууына себепші болды.» Осыдан соңғы әлеуметтік аласапырандық кезеңі, «өзара жақын топтардың саяси бытыраңқылығын жеңіп шығу іс жүзінде біртекті халыққа айналып болған Қазақ тайпалары мен руларын мемлекетке біріктіру қажеттілігін алға тартты. Оның шешілуіне Қазақ хандығын құру

нақты мүмкіндік туғызды. Қазақ хандығының құрылуы Шығыста-Дешті Қыпшақ, Жетісу, Оңтүстік Қазақстанның кең-байтақ жерінде етек алған әлеуметтік-экономикалық және этно-саяси құбылыстардың заңды қорытындысы еді. 15 ғасырдың ортасында Әбілхайыр хан қайтыс болғаннан кейін, оның қол астындағы көшпелі тайпалар бірлестігі ыдырап «Қазақ», «Өзбек» хандығы болып екіге бөлінді. Қазақ хандығы бұрынғы Жошы ұлысының Шығыс өлкесін (Ақ Орда) тегіс мирас етіп, Жайық пен Ертіс, Түмен мен Сырдария арасын қоныстанды. 15 ғасырдың соңы мен 16 ғасырдың басында бұларға Моғолстан өлкесін мекендеген Ұлы жүз Қазақтары (Үйсіндер, дулаттар) қосылды. Қазақ мемлекеттігінің белгілі жері болуымен бірге, оның барлық халқы ортақ бір тілде сөйледі, шаруашылығы, тұрмыс-салты өзара ұқсас, етене жақын болды... 15-16 ғасырларда Қазақстан жерінде болған ірі-ірі саяси оқиғалар нәтижесінде Ноғай, Сібір және Моғолстан хандықтарының ыдырауына байланысты, көптеген тайпалар мен этникалық топтар Қазақ хандығының құрамына енді. 16 ғасырда Қазақ қауымының үш жүзге бөліну процесі аяқталды. Ұлы жүзге – Үйсін одағының маңына топтасқан сарыүйсін, дулат, қаңлы, албан, суан, жалайыр, шапрашты, шанышқылы, ошақты, ысты, сіргелі тайпалары; Орта жүзге – арғын, найман, қыпшақ, керей, уақ, қоңырат тайпалары; Кіші жүзге (Алшын одағының тобына) – жетіру, әлімұлы және байұлы сияқты рулар бірлестіктері кірді. Бұлардың көпшілігі Алтын Орда дәуіріндегі ноғайлылар еді. Сондай-ақ, олармен аталас рулар Еділдің төм. сағасында, Солтүстік Кавказда, Қырымда ұшырасады (жағалбайлы, беріш, шеркеш, малқар, т.б.). 16 ғасырда Қасым хан тұсында Қазақ хандығындағы халық саны 1млн-ға жеткен. Этникалық аумағы кеңейген. Ақназар, Тәуекел хан, 17 ғасырда Есім, 17 ғасырдың соңы – 18 ғасырдың басында Тәуке хан үш жүзді біріктірді (к. Қазақ хандығы). 1635 ж. құрылған Жоңғар хандығы Қазақтарға қарсы басқыншылық саясат ұстанды. 18 ғасырдың 1-ширегінде бірнеше ірі-ірі жорықтар ұйымдастырды. Ең ірісі – 1723-1725 ж. «Ақтабан шұбырынды, Алқакөл сұлама» Қазақ халқына зор ауыртпалықтар әкелді. Тәуке қайтыс болғаннан кейін, үш жүздің бір-бірінен дербестеніп, алшақтануы Қазақ хандығының қуатын әлсіретті. Жоңғарлар Қазақтардың бір бөлігін этникалық аумақтарынан шалғайға ысырып тастады, мал мен жайылымнан жаппай айырылу, шаруашылық күйзелісі хандар беделін түсіріп, жаугершілікпен ала ауыздықты күшейтті». («Қазақстан ұлттық энциклопедиясы» 5-том, 399, 400, 401 б.) Осы Қазақ халқының бірлігі ыдыраған орайда Ресей ең алдымен Әбілқайыр ханның иелігіндегі Кіші жүзді өзіне қаратты. 1734 ж. Орта жүздің бір бөлігін басып алды. 19 ғасырдың 2-жартысында бүкіл Қазақстанды империя құрамына қосып алды. Ресейдің отаршыл саясатына қарсы Қазақ халқының талай реткі ұлт-азаттық көтерілістері болып өтті.

哈萨克游牧文化

游牧社会是人类发展历史上最悠久的社会形态之一。从东方的万里长城到西方的地中海，在欧亚大草原上生活栖息的游牧民族及部族，历经几千年的漫长岁月，为能在此生活繁衍而必须能够适应大自然的艰苦环境。换言之，在欧亚大草原繁衍栖息的人类在大自然的威逼下，根据自身需求，学会了利用大自然的优越条件，从而改变了原始生活中人类只能局限于在气候温和适宜的地域生活，靠打猎为生的现状，学会对野生动物驯养并加以放牧，利用石头、木头、毡子建造住宅，开发利用矿产，冶炼铁器和青铜器，以及依靠织布耕种等方法解决自己的衣食住行。生活在同地域的游牧民族及部族，从其生活用品到生活习俗和精神信仰，都迎合了游牧生活的发展变化并充分体现了游牧文化的独特特征。

“游牧是在人类悠久历史岁月中形成的社会和经济体系，也是生产和文化形态模式。游牧是从远古时代开始，在欧亚及亚非大陆上因畜牧而形成的生产方式。经历史学家们的考证，欧亚大陆上古老的游牧民族及部族是塞种、乌孙、康居、匈奴等。到突厥蒙古时期，这种古老的游牧文化为世界文化留下了自身的深远影响……游牧是社会形态完善、成熟、精炼、具有独特生活特征、正规并比较发达的生产形态。牧业作为欧亚大陆的主要生产方式，不仅提供食品生产还提供商品交换。游牧人除了掌握放牧方法外，还须确保日常生活必需品及生产工具，并且不断磨炼提升自身道德素养和社会信念……游牧作为哈萨克原始文化形态，其鲜明特点是：其社会组织和社会结构内部的牢固性。在亚欧的社会价值观里，物质占有和人际关系起着主导作用。而对游牧人尤其重要的是亲属间的关系和部落间的联系。对游牧人而言，家乡是神圣而不可侵犯的圣地。所以，他们拼尽全力保卫自身领土的完整性，也深知近邻不能侵犯的道理。游牧人通过认知掌握时间和空间概念，选择在便利的自然带游牧迁徙，巧妙利用气候特点，选择在大自然中有利于自身发展的地域创造自身文明。例如，哈萨克游牧民自古至今按季节特征来选择牧场。以畜草丰沃、雨水充足、森林茂密的哈萨克丘陵和现哈萨克斯坦东南部高山地带作为夏牧场，而其中部和东部地区作为冬牧场。春秋牧场与冬牧场所在地相邻。按照固有习惯，虽然部落间已经划分了季节放牧的地域，但实际上大家可共同使用除冬牧场外的其他牧场。游牧人对恶劣自然条件的深刻体会并掌握和预测其内在规律是游牧文化的主要体现。英国历史、社会学家汤因比（1889—1975年）在其著作中写道：‘贫瘠的大地只有游牧人才能征服，但为适应这种环境并有所收获，他们必须不断创新思维，还应具备特殊的道德伦理和聪明才智。’牧业相对农业来说要复杂一些，因为农民可直接利用农作物而牧民必须通过畜牧将天然植物再加工。没有一定的聪明才智、高尚品德、豁达胸怀和丰富想象力的人是不可能恶劣的自然环境中生存下来的。在其特殊的环境中发展其相应的文化，为人与自然之间架起了细腻的相互沟通的桥梁。游牧社会的游牧和半游牧生活，对于游牧人世界观的形成起了关键作用。游牧人的认知论，是通过征服大自然及表现自身行为的风俗习惯和各种神话故事引发而来的。远古时期，游牧人世界观的基础是蓝天大地，而蓝天大地的创造者是耀眼的太阳。游牧生活、畜牧、大地母亲，这一切组合在一起创造了游牧人的物质财富，从而形成了自身独特的

世界观与文化。通过掌握时间与空间，游牧人掌握了满足其自身生活需求的天文知识。游牧民族的生活习俗，自然而然地决定了教育年轻一代的特殊标准，并形成了年轻一代适应整个社会的世界观与道德要求。因此，游牧生活造就了游牧人吃苦耐劳、适应变化多端的自然环境、能在马背上长途跋涉、心理素质老练、适应整个社会，并能与人融洽共处的后代。游牧生活培养出游牧人能歌善舞，想象力丰富的特质。世世代代的游牧生活，在历史发展的过程中积累的物质和精神上的收获，显示了游牧人自身形象的高大、精神境界的高深和对未来的期望，游牧人对于人类历史发展做出了不可磨灭的贡献。当今，游牧文明与定居化的发达文明相比，其在国家形态、社会制度、文化体制与经济管理体系上表现出了毫不逊色的特质。”（《哈萨克斯坦民族百科全书》第五册62—63页，2003年出版）

换言之，游牧民族也许在文化和科技领域不如定居民族发展得那么迅速。正如马尔科夫所说，在同时期“世界的其他国家和地区发生了惊人的变化，在草原上呢，相比较而言在那里的游牧人民的生活变化特别缓慢”。不过，生存需要迫使他们具备更考究的生产条件，这就使部落和部族的生活状态发生了根本变化，致使零散弱小的部落联合成为较强大的部落。在漫长的历史岁月中，在火器发明之前的游牧社会是最优越的人类社会形态之一。下面我们开始探讨在《哈萨克斯坦民族百科全书》中描述关于这些部落部族对哈萨克民族形成所起的作用：

“公元前1000年里，在现今的哈萨克斯坦内的古老部族转变为游牧部族，并统一成较大的部族联盟，其中之一是塞种部族。他们居住在锡尔河、卡拉套山、塔拉斯河至天山山脉等东南地区。居住在咸海和锡尔河范围的部族与阿姆河畔的部落联合为马萨盖特同盟。与塞种部族生活在同时期的有在黑海以北和第聂伯河畔地区居住的斯基泰人，在伏尔加河河畔及乌拉尔山脉中南面居住的萨尔马特人，而亚历山大马其顿帝王统治的希腊人，他们遗留下来的文物古迹证实了哈萨克文化历史可追随至塞族部族居住时期。与此同时，哈萨克文化继承了塞种部族最为主要的物质和精神文化。公元前3至1世纪和公元1至5世纪，在现今的哈萨克斯坦南部地区、锡尔河、塔拉斯河、楚河流域、七道河流域、北哈萨克斯坦、西哈萨克斯坦、东哈萨克斯坦、中哈萨克斯坦，在古老的塞种部族的基础上兴起了新的联盟。它们中建立起较强大的汗国，而在历史、文化、艺术方面留下自身足迹的有匈奴人、乌孙人、康居人、萨克马提亚人……古老的塞种人之后，对哈萨克人的形成及在哈萨克的历史、文化、艺术方面留下了一定的足迹，并起了主导作用的是匈奴人、乌孙人、康居人。这些古老部族从公元前1世纪中叶到公元5—6世纪形成完毕。公元552年组成哈萨克人基础的楚穆根、达伊、伊尔基、楚烈、楚班、咄陆等部族融入了突厥汗国。公元603年建立的西突厥汗国，它的民族和政治的基础是十部族‘十姓’。居住范围覆盖了从卡拉套山到准噶尔盆地的乌孙人故地。楚河以东居住着咄陆的5个部族，而楚河以西居住着努切比的5个部族。后来，这里建立了突骑施汗国（704—756年），而后又建立了葛罗禄汗国（756—940年）统治了以上这些部族。这些汗国里出现了定居耕种的生产方式，农业开始发展，城市兴起，商业往来活跃。这时期，在七道河地域，塔拉斯河畔居住着葛罗禄人、西格尔人、雅格玛人、阿德古人。而乌古人钦察人统治中哈萨克斯坦和锡尔河畔地域。”这里的乌古斯人对哈萨克的形成起了一定作用。而“乃蛮人、克烈人和札刺亦儿人在中亚以东与哈萨克斯坦接壤的蒙古国地域建立的国家对哈萨克历史的形成起直接作用。蒙古帝国灭亡后，乃蛮人、克烈人和札刺亦儿人正式融入突厥民族中。更具体的说，他们融入了哈萨克族中。蒙古帝国时期，乃蛮人的居住地域扩展到锡尔河两岸，是哈萨克人形成的重要基础。克烈人的居

住范围扩展到伏尔加河畔，后来融入了哈萨克人……哈萨克斯坦北部及东北部以游牧为生的钦察人，11世纪他们分布在广阔的哈萨克斯坦草原和俄罗斯南部草原上。到了12世纪，他们的居住范围扩展到第聂伯河流域。几乎全部的钦察人都融入了哈萨克人……11—12世纪在哈萨克斯坦大草原上生活的突厥部族联合在一起，与定居耕种的民族发展区域间的经济往来和文化交流，从而加快了当地哈萨克人的形成。自13世纪起，蒙古人的入侵很大程度上影响了哈萨克民族的形成过程。成吉思汗过世后，从13世纪中期开始，大部分哈萨克领土由成吉思汗的长子朮赤（术赤）可汗管辖，只有七道河地域由成吉思汗之子察合台可汗管辖，而哈萨克斯坦东北地区的小部分区域由成吉思汗之子窝阔台可汗管辖。不久之后，那些蒙古人融入了当地居民的生活，特别是与钦察人融合后，他们几乎丧失了自身的特点……蒙古帝国解体后，在当地民族发展的基础上，几个新建立的独立国家决定了当地居民政治生活发展面貌。这些独立国家是白帐汗国、蒙兀儿斯坦、阿布勒海儿汗国（游牧的乌兹别克国家）和诺盖汗国。14世纪到15世纪初，遗留下来的哈萨克地区各汗国促进了哈萨克民族的初期壮大和哈萨克三个玉兹的组成体系及其他民族特质的产生。”此后，社会的动荡更加促使“关系亲近的群体们融合到哈萨克族的部落和部族里，从而建立统一的国家。在东部钦察部族的居住地，七道河地域及南哈萨克斯坦发生的社会政治和经济变革促使了哈萨克汗国的建立。15世纪中叶，自阿布勒海儿汗王去世后，其统治下的游牧部族联盟解体成为哈萨克汗国和乌兹别克汗国。哈萨克汗国统治原先朮赤可汗管辖的整个东部领土（白帐汗国），同时将统治领土扩展到西至乌拉尔河，东至额尔齐斯河，北至图曼河，南至锡尔河与阿姆河间的广阔地域。从15世纪末到16世纪初，居住在蒙兀儿斯坦的大玉兹（乌孙，杜拉特）加入哈萨克汗国。从此，哈萨克汗国有了完整领土，拥有统一语言，而人民的生产生活方式也趋于统一……15世纪—16世纪，现今哈萨克斯坦境内的诺盖汗国、西伯利亚汗国和蒙兀儿斯坦纷纷解体后，不少部族联盟加入哈萨克汗国。16世纪哈萨克三个玉兹的体系形成已完善巩固。大玉兹是乌孙部族联盟，其中包括：黄乌孙、杜拉特、康居、阿尔班、苏宛、札刺亦儿、夏普拉希特、夏尼什克勒、沃夏克特、额斯特、席尔格勒等部落。中玉兹包括：阿尔根、乃蛮、钦察、克烈、瓦克、弘吉刺特等部落。小玉兹（阿勒钦部族联盟有七个部落）包括：杰特鲁、阿里木吾勒和巴依吾勒等部落。小玉兹中大多数为金帐汗国时期的诺盖人。哈斯木可汗统治时期（1511—1518年），哈萨克汗国人口达到一百万，并扩展了领土范围。之后的叶斯穆可汗和艾兹·头克可汗统一了三个玉兹（哈萨克汗国重要的组成部分）。1635年建立的准噶尔汗国对哈萨克汗国采用军事侵略政策。在18世纪的前四分之一世纪中，他们向哈萨克汗国发动了几次大规模的侵略战争。1723年到1725年间发生的最大一次战争导致哈萨克人民妻离子散、背井离乡，哈萨克汗国内伤亡惨重，民不聊生。这对几代哈萨克人民来说，是不可磨灭的沉重灾难。头克可汗去世后三个玉兹互相疏远，从而削弱了哈萨克汗国的力量。准噶尔汗国的侵略造成一部分哈萨克人被迫离开家园，牲畜丢失，牧场被侵占。种种境况导致生产危机，从而使得可汗的威信大不如前，并且人民之间相互疏远，哈萨克汗国内部四分五裂。”（《哈萨克斯坦民族百科全书》第五册399页—401页，2003年出版）

政治经济的窘迫现状加剧了哈萨克汗国的衰落，加速了沙俄帝国的吞并步伐。沙俄帝国首先占领了阿布勒海儿汗王管辖下的小玉兹领土，1734年占领了中玉兹的一部分领土，19世纪后半叶吞并了整个哈萨克汗国。在沙俄统治时期，在哈萨克草原上一次次掀起反殖民统治的起义浪潮。

Kazakh Nomadic Culture

The society that has passed through the longest formation in the human history is a nomadic society. For thousands of years, nations and peoples who lived to the east of the Great Wall and to the west to the Mediterranean Sea in the vast steppes of Eurasian led a nomadic life which was caused by the need to adapt to the natural environment. More specifically the great steppe has forced the people living there to lead the special nomadic way of life. The people who lived a quiet life in the warm and wide lands by way of hunting have preferred to build for themselves dwellings out of stones and wood, to tame wild animals, to pasture, to turn up the soil and set seeds, to open up mines, to melt iron and copper and to weave. When the need arose they began to use natural resources. Traditionally the cohabiting races and tribes existed harmoniously starting from the known things to faiths – beliefs leading a nomadic living.

Nomadism is a historically formed economic and social system. Nomadism has been the basis of pastoral cattle farming in the Eurasian and Afro-Asian territory for a long time. The historians define the following periods of nomadism – Ancient, Classic and Modern. The Saka, Uisun, Qangly, Huns and other tribes belonged to the ancient nomads of the great steppe. In the Turkic times, the Mongolian Classic period of Nomadism contributed much to world development. The system of cattle breeding represented a type of ordered and well-developed economy, having improved household particularities. The cattle breeding that became a main production tool for the nomads living in the Eurasian steppes gave not only the food, but its products were used also for exchange. By developing the methods of cattle husbandry, nomadism improved continuously beginning from the daily used household tools to moral and ethical notions.

One of the main problems among the nomads was a lack of national unity. In the Eurasian market society, possession of property and civil relations are of fundamental importance. But for the nomads, blood and intertribal relations are much more valuable. The notion "Fathers' land" is for the nomads a sacred guarantee of unity of the native shore and recognition of the sacrosanctity of the land of neighboring peoples. As a result of understanding time and space, moving from one place to another, and stationing in a suitable climatic zone, the nomads could put cultural and climatic characteristics to good use. For example, from ancient times in Kazakhstan they used June pasture field. The wooded lands and steppes of the southeast mountains were used for summer grazing due to abundant rain. The eastern and central regions were used for winter grazings. And spring and autumn pasture fields were adjoining summer and winter fields. According to the

established traditions the June pasture fields were divided among the families and all other lands were used together. Understanding the fierce nature of the steppe, forecasting its internal regularities are the main aspects of the nomadic culture. "The dry steppe may be developed only by a herder, but to farm its territory with success, one should continuously improve his mastery and this requires special human and intellectual qualities" -says the English historian A. J. Toynbee (1889-1975). Cattle breeding is more complex compared to other forms of agriculture because a farmer uses the natural blessings directly, and the nomads use the cattle as a mechanism that processes the plants of nature. People who do not possess intelligence, kindness, self-control and good intuition could not live on the fierce steppe. The nomadic culture fulfills the function of an intermediary, expressing tender relations between a man and nature. The nomadic society existed in the form of – nomadic/ half-nomadic cattle breeding which had a great influence on their world-view. An integral part of this world view was based on such concepts as "world" and "man". This world view has generated various traditions, customs, and ideas about the development of nature. The foundational concepts of the ancient nomads were blue sky, endless world and the all powerful Creator of the blue sky – the Sun in the sky. Together, the nomadic life-style, four species of animal stock and the Earth Mother formed material well-being. Nomads understood the first astronomic notions of space.

The nomadic way of life has implemented specific requirements for child-raising. The rigors of life on the steppe developed people who were spiritually rich and concerned with their community. Nomadic life makes nomads good at singing and dancing and having imaginative qualities. The history of nomads, lasting for several centuries, shows their coordination, their great-heartedness, and their life dreams. The spiritual life and world views of the nomads, which have been greatly undervalued, have been recognized as random and systemless. Nomads have been called "primitive" and "savages". However, the evidence shows that nomadism has played an important role in history. The economic system, national attributes, and public administration found in nomadism have been proven just as good as those of great world civilizations [Kazakh National Encyclopedia – Vol. 5, pages 62, 63].

Some believe that nomads could not reach an intensive development of culture and science as developed countries. However, the Historical Encyclopedia says: "When the nations of the New and Old World had big changes, in the steppe, the life-style of the nomads underwent changes slowly" [Markov G. E.]. The requirements of industrialization changed the conditions of the tribes. Thus the small tribes have grown into strong communities of tribes. During this long historical period up to development of fire weapons, the world of the nomads became one of the most strong and powerful force in the human history. The Kazakh National Encyclopedia states the following about formation of the Kazakh people: "In a thousand years BC, the ancient tribes that lived within the territory of Kazakhstan moved to the nomadic life style. Several unions of tribes were

formed. The largest among them is Saka. They inhabited the South-East beginning from the shores of Syr Darya, borderlands of Karatau, Talas to the Tien Shan mountains. The tribes inhabiting the shores of Aral, Syr Darya, along Amur Darya have formed into the union – Massagets. The Saka lived opposite the Scythians and populated north of the Black Sea and alongside Dnepr and the Savromats. The Kazakh people's culture stems mostly from the Saka. Archeology (burying places, treasures etc.) show the history of the Saka and their material and spiritual culture. On the southern lands of modern Kazakhstan, alongside the rivers Syr Darya, Talas and Chu, new unions of the combined tribes have occurred based on the ancient Saka. These tribes include the Huns, Uisuns, Qangly, and Sarmatians. They became a strong state and left a definite imprint in the history, culture, and art of Central Asia. They lived before the 5th century AD and cooperated with many nations. Apart from the ancient local Saka, the Hun, Uisun, and Qangly were special founding figures in the formation of the nomadic race. This long ethnic process began in the first half of the first century BC. It was able to fully form only in the 5th and 6th centuries AD. Many tribes that became a background of the Kazakh nation entered into the Turkic Khanate in 552 and came to be known under such different names as Chumygun, Day, Irki, Chuban (Shumanakh), Dulu. "Ten tribes" were an ethnic and political foundation of the Western Turkic Khaganate being founded in the year 603. They held lands of the ancient Uisun located between the roots of Karatau and Dzungarian Basin. In the east of the river Chu the lands were owned by the five tribes Dulu, in the west – by the five tribes Nushebi. Instead of the Turkic Khanate in (704-756) the Turgesh Khanate was founded, and then (756-940) – the Karluk Khanate and they ruled over the said tribes. At the times of the governance of these states, the tribes moved to sedentary life and the agriculture of farming was developed. The cities flourished and trade revived. During that period the Karluks, Shigils, Yagmals, Adgul lived alongside Zhetysu and Talas, and in the Central Kazakhstan and, alongside Syr Darya, the Oghuz and Qypchak ruled over. "Some of these groups of the oghuz have influenced the emergence of the kind of the Kazakh people. "Early states of the Naimans, Kereis, Jalairs, though they were in the east of the Central Asia, in the territory of Mongolia which borders Kazakhstan, had a direct influence on the nomadic history. After the defeat of the Mongols the Naimans and Kereis, the Jalairs began to gradually join the forming numerous Turkic people or rather the Kazakh people. Because Naimans expanded along the banks of the Syr Darya in Mongol empire, it lays an important foundation for formation of Kazakh people. The scope of Kereis expanded along the Volga River. After that they join the Kazakh people. In the northern and north-eastern regions of Kazakhstan lived the Qypchak engaged in nomadic cattle breeding. The Qypchak ruled over in the 11th century in the vast Kazakh steppes and in the southern Russian steppes and in the 12th century settled to the river Dnepr. The Qypchak mainly joined the Kazakh people. Combining of the Turkic tribes living in the steppe regions of Kazakhstan in the 11th-12th centuries, developing of the

economic and cultural relations with the regions developing agriculture in a settled environment has become an important period in the formation of the Kazakh nation. On the way of the formation of the nomads as a single nation an important imprint was left by the Mongolian invasion which began in the 13th century. After the death of Genghis Khan in the mid – 13th century most of the land of the nomads passed under domination of his eldest son Jochi Khan, only the shores of Zhetysu belonged to his second son Chagatai Khan. A small part of the north-eastern part of Kazakhstan was transferred to his third son Ogodei Khan. After a short period of time the Mongols were mixed with the locals, especially with Qypchak, and fully lost the characteristics inherent in them. After the period of the Mongol empire breakdown the development of the political life of the people of this region passed through isolation of several government structures that were formed on the local ethnic basis: White Horde (Ak Horde), Mongolstan, Khanate Abulkhair (State of Uzbek nomads), Nogai Horde. The continuing public fragmentation of the people of Kazakhstan in the 14th and early 15th century led to the incorporation of three Juzes, or tribes." In the recent troubled times,"in order to unite the political fragmented groups of Kazakh tribes and clans, the opportunity, for the first time, existed for them to become a part of the state. The creation of the Kazakh Khanate gave a real opportunity to solve this issue.

The foundation of the Kazakh Khanate was a lawful result of the socio-economical and ethno-political developments which began on the vast lands of the Eastern Deshti Qypchak, Zhetysu and South Kazakhstan. In the mid-15th century after the death of Abulkhair Khan his servant union of the nomadic tribes split into two Khanate "Kazakh" and "Uzbek." Kazakh Khanate fully inherited the Eastern edge of Ak Orda-sphere of jurisdiction of Jochi Khan, settled between the Urals and the Irtysh, Tyumen and Syr Darya. In the late 15th and early 16th centuries, they were joined by the Great Juz (Uisun, Dulat). From that time the Kazakh state had a certain land, its people spoke the same language, kept similar household. There were similar traditions and customs that were close to each other. In the 15th-16th centuries in connection with the breakdown of the Nogay, Siberian and Mongolian Khanate, following major political events in the land of Kazakhstan, many ethnic groups and tribes have joined the Kazakh Khanate. In the 16th century there was the end of the process of of the Kazakh society division into three Juzes. The Great Juz or Uisun clans included – the Sary-Uisyn, Dulat, Alban, Suan, Jalair, Shaprashty, Qangly and Shanyshqyly, Oshaqty, Ysty, Sergeli; the Middle Juz included the Argyn, Kerei, Naiman, Waq, Qonyrat, Qypchak, Taraqty; the Junior Juz – (the group of the Union Alshyn) such as Jetyru, Alimuli and Baiuli. Many of Junior Juz had been Nogay since the times of the Golden Horde. Also, the races related to them are found in the lower mouth of the Volga, the North Caucasus, the Crimea (Zhalgalbayli, Berish, Sherkesh, Malkar and others).

In the 16th century under the rule of Khasym Khan the number of people of the Kazakh Khanate reached 1 million. The ethnic territory has expanded. Akhnazar,

Taukel Khan, in the 17th century Esim Khan, in the late 17th century – early 18th century Tauke Khan combined three Kazakh juzes (Kazakh Khanate). The Dzhungar Khanate which was founded in 1635 conducted an aggressive policy against the Kazakhs. In the first quarter of the 18th century they organized several major campaigns. The largest "period of escapes of the most Kazakh people from their homes because of the attacks" in the years 1723-1725 brought big difficulties to the Kazakh people. After the death of Tauke Khan the isolation, estrangement of three Kazakh juzes led to a weakening of the Kazakh Khanate.

The Dzhungars shifted one part of the Kazakhs from the ethnic territory, complete deprivation of livestock and pastures, the economic crisis has discredited the Khans, increased confusion and slander" [Kazakh National Encyclopedia – Vol. 5, pages 399, 400, 401]. At the time when the unity of the Kazakh people broke down Russia firstly involved the Junior Juz under the rule of Abulkhair Khan. In the year 1734 it took possession of one part of the Middle Juz. In the 2nd part of the 19th century it joined the Empire the whole of Kazakhstan. There were a lot of national liberation uprisings against the colonial policy of Russia. They were headed by Syrym Datuli, Isatay Taymanuli, Kenesary Kasymuli, Zhankozha Nurmukhameduli and others. On 21-28 July 1917 on the eve of the October Revolution in Orenburg city hold first all Kazakh Congress, in fact, it was the Congress of the "Alash". A. Bokeikhan, M. Tynyshbay, M. Dulatuli, A. Baytursynuli, Zh. Dosmukhameduli, H. Dosmukhameduli, M. Zhumabayuli and others joined the party Alash. In 1918, the city of Kokand the Kazakh members of intelligentsia opened the fourth Muslim Congress and founded the Turkestan autonomy. Mukametzhan Tynyshbay became the first prime minister, Mustafa Shokai – president. Then Alikhan Bokeikhan became president. At the initiative of the Kazakh intelligentsia the Kazakhs enthusiastically started foundation of a Kazakh country. But the Alash party continued the work could not stay away from the Soviet exile that covered the whole Russia and Middle Asia as a fire.

Арман даланың ардалары (Іле, Өртеkes)
草原开拓者
Steppe pioneers (Ortekes, Ili)

«Қос құрлықтың жапсарын алып жатқан Қазақ даласында, табиғи-географиялық бітіміне орай, үш түрлі шаруашылық аймағы қалыптасты (Қ.Ақышев). Оның біріншісі — батыс және орталық Қазақстанның қуан даласында қалыптасқан экстенсивті көшпелі шаруашылық. Бұл аймақта жыл он екі айда төрт түлік мал аяғымен жайылып, бойлық бағытында жүздеген шақырымға шырқай көшіп-қону өмір салт өзегі болды. Екіншісі — Шығыс және Оңтүстік-шығыс аймағы, Еренқабырға (Тянь-Шань) мен Алтай тауларында қалыптасқан көшпелі шаруашылық тәсілі. Мұнда жартылай отырықшылық, таулы жерлерде вертикальды көшпелілік қалыптасты. Үшіншісі — Оңтүстік Қазақстандағы Сырдария, Шу, Талас, Арыс сияқты өзендердің құнарлы алқаптарындағы жартылай көшпелі, жартылай отырықшы өмір салты. Бұл өңірлерде егіс егу, суармалы жер шаруашылығы, қалалық мәдениет жақсы дамып, біздің жыл санағымызға дейінгі 6-4 ғасырларда ақ моншақтай тізілген елді мекендер бой көтеріп үлгерді, зәулім ғибадатханалар салу дәстүрі қалыптасты. Кейін сол елді мекендердің аясы кенейіп Отырар, Тараз, Сығанак, Испиджаб, Асы (Ясы), Сауран сияқты қалалар Еуропа мен Азия аралығындағы трансконтинентальды жол торабының үстінде бой көтерді.» (Акселеу Сейдімбек, «Қазақ әлемі» 25 б. – Алматы. «Санат»1997 ж.)

Хан Шатыр алдында, Хан Шатыр — әлемдегі ең үлкен Шатыр пішіндес ғимарат. (Астана, 2010 ж.)

Астанада “汗王宫殿” 前的节日活动（汗王宫殿是目前世界最大的模仿毡房样式的建筑）

A festival in front of the “Royal Marquee”, Khan Shatyr in Astana (A giant structure which mimics a felt tent.)

著名学者哈·阿克什泰分析：“根据自然地理环境，欧亚大陆上的哈萨克草原上主要出现过三种的放牧方式。第一种是在位于哈萨克斯坦西部和中部的贫瘠草原上形成的广泛的游牧生产方式。此地区一年四季四种牲畜在野外放养，牧民们在几百公里外的草原上迁徙。第二种是在位于哈萨克斯坦东部和中南部地区，天山、依连哈比尔尕山和阿尔泰山形成的游牧生产方式。这里以半定居为主，而山区采用纵向放牧的方式。这种冬季牧场生产方式是比较固定的生产方式。它主要集中在伊犁河、额尔齐斯河、乌伦古河等芦苇丛生的流域或萨乌尔、玛依勒—加依尔、阿拉山等深山中，还有大山向阳山坡或森林边及避风雪的盆地中。第三种是位于哈萨克斯坦南部锡尔河、楚河、塔拉斯河、阿雷思河等富饶的地域上半游牧半定居的生活方式。这些地区耕种庄稼，灌溉农田，城市文化被发展起来了。早在公元前6—4世纪就出现了一片一片的村庄和城镇。紧接着，兴起了讹答刺、塔拉兹、思格纳特、塞兰、现今的赛兰市等横跨欧亚大陆的城镇。”

K. Akyshev said: "In the land of the Kazakhs, located on two continents, due to the natural geographical location, three types of farming developed. The first type was the extensive nomadic husbandry formed in the bright yellow steppes of Western and Central Kazakhstan. In this area all kinds of cattle grazed twelve months a year all alone, so the main tradition of life was moving hundreds of kilometers in the direction of longitude. The second type was a method of nomadic husbandry formed in the East and South East area, in the mountains Erenkabirga (Tien Shan) and the Altay. The third type was - half nomadic, half sedentary life formed in the fertile hollows of such rivers as the Syr Darya in South Kazakhstan, the Chu, the Talas, and the Arys. In these parts there was good development of agriculture, irrigation, urban culture, in the 6-4 century before our era the people managed to build up human settlements as white pearls, it was usual to build high temples. Then the area of these settlements grew, and such cities as Otrar, Taraz, Syganak, Ispijab, Asa (Yasy), Sauran have grown on the transcontinental crossroads between Europe and Asia" [Page 25 from "World of Kazakhs" by Akseleu Seydimbek in 1997, Almaty Publishing House "Sanat"].

Ертедегі көшпелі сарбаз мүсіні алдында (Астана, 2009 ж.)
古与今 Curious viewers watch ancient warriors

Ўлжан сахарасы (Тарбағатай аймағы, Сауан ауд.)
鹿角湾 (新疆沙湾县)
Scenery of Wlujan (Sawan, Xinjiang)

Бурабай көлі, Жұмбақас
科克舍套布拉拜湖的神秘石岛
The secret island in Lake Burabay(Kokshetau, Kazakhstan)

Арийлер («Ежелгі Қазақстан», Алматы «Аруна» баспасы, 2002ж.)

雅利安人

Aryan ("Ancient Kazakhstan", Almaty Publishing House "Aruna" in 2002)

- ① Өртекестегі Үйсін бейігі (Іле)
乌孙墓 (中国新疆昭苏县)
The tombs of Uisun (Mongolkure, Xinjiang)
- ② Өртекестегі Қызыл қала орыны
赤城遗址 (新疆昭苏县)
Site of Kyzyl city (Mongolkure, Xinjiang)
- ③ Күнестегі Үйсін бейігі (Іле)
新源县的乌孙墓 (新疆)
The tombs of Uisun in Kunes County
(Ili, Xinjiang)

Шыңғыс хан ойрандаған Отырар (Оңтүстік Қазақстан, Отырар ұлттық мұражайы)
 被成吉思汗摧毁的讹答刺市遗址（南哈萨克斯坦）
 The city of Otrar destroyed by Genghis Khan (South Kazakhstan)

Айта берсең, ықылым замандардан күллі даланы бәдіздеп, жапандағы жартас бетін күн суреті, аң суретімен айшықтап, әлем мәдениетінде «андистилі» дейтін өнер жосығын жасап, бейнелеу үлгісін тастап кеткен Сақтардың сарқыты – Қазақ біз емес пе едік бүгінгі? Алтайдың ежелден ел іші-сыртында «Мың шақырымдық жартас суреттері галереясы» деген әдемі аты бар емес пе еді?! Тағы да сол жалама жартас суретшілері Тянь-Шаньның бір пұшпағын

岩画是古代游牧民族在漫长的岁月里，运用写实或抽象的艺术手法，在岩石上绘制和凿刻的图画，它记录了古代人类社会生活的各个方面。中国是世界上岩画分布最广、内容最丰富的国家之一。岩画艺术造型粗犷浑厚，构图朴实，姿态自然，写实性较强。以人首像为主的占岩画总数的

Today's Kazakhs are descendants of Saka. From the ancient times they left behind decorating stones

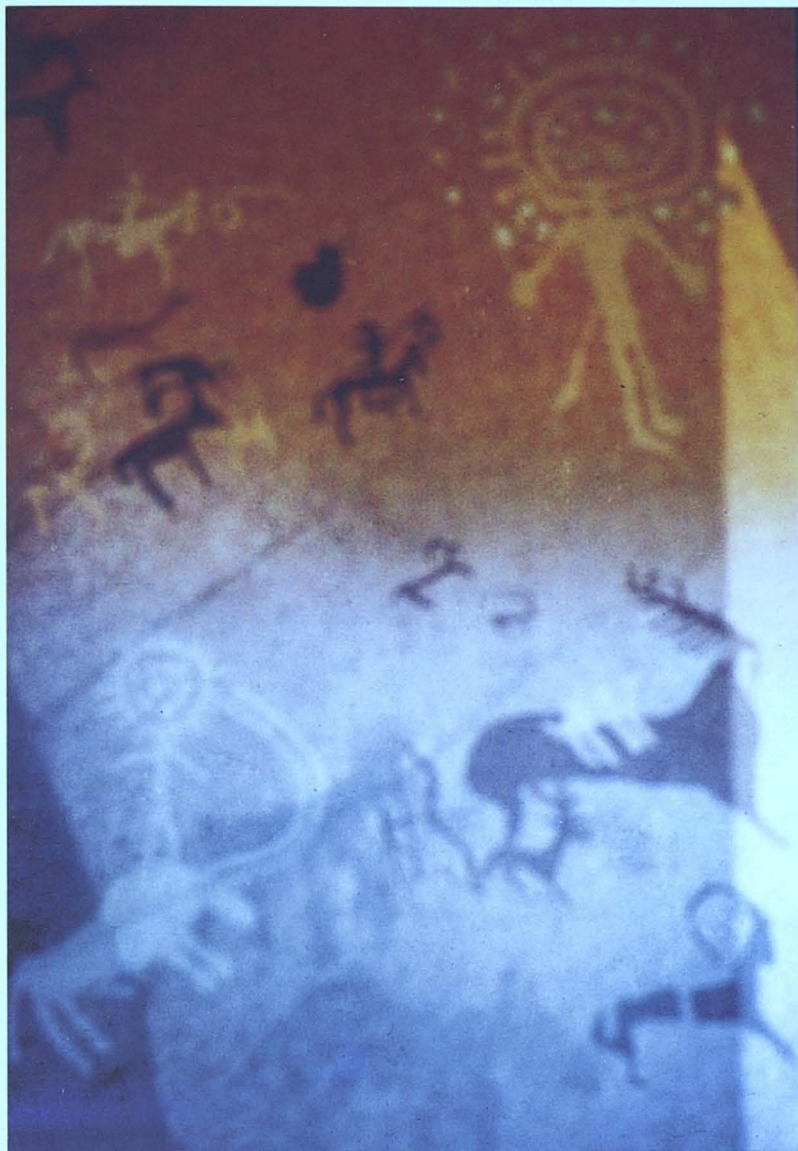
шекімелеп, қола дәуірінің соңғы кезеңінен, көшпелі тайпалардың тіршілік жайы, дүние танымы мен діни нанымдарынан сыр ашатын жойқын өнер туындысы – Кержартас (Шыңжаңның Құтыби ауданында) суреттерін қалдырып кетпеді ме?! Мұнда ертедегі адамдардың жыныс мүшесіне табыну көрінісі бейнеленген. Осы арқылы адамзаттың өсіп-өрбуінің негізгі заңдылығы қарапайым әдіспен түсіндірілген.

一半以上，其次为牛、马、驴、鹿、鸟、狼等动物图形。在中亚地区，岩画分布在阿尔泰山、天山、阿拉套山、卡拉套山、穆戈贾尔山。其中比较引人注目的属呼图壁县康家石门子岩画，它阴刻兼浅浮雕凿出人物为主的画面及一些动物图案，生殖崇拜是其最主要的内容。

with the pictures of the sun and animals, creating a tradition in the world of art. The Altay region is famous

for its large number of petrograms. The Kerzhartas petroglyphs of Hutubi in Xinjiang can be traced back to the Bronze Age. It is an impressive work of art revealing the mystery of nomadic life, world view and beliefs.

It shows the ancient people worshipping genitals. The fundamental law of human development is explained in such a simple way.

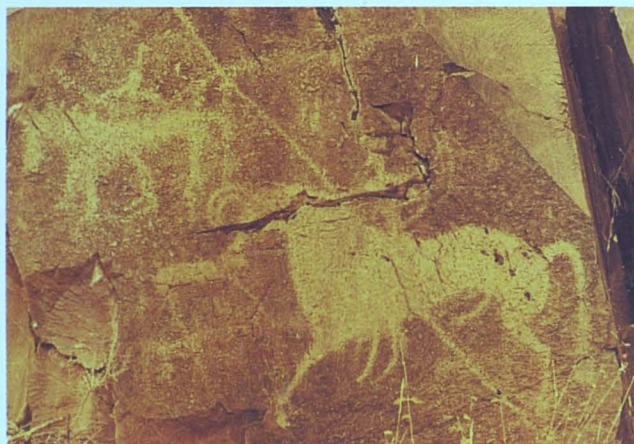

Тіршілік иесі (таңбалы алқабы. Шу-Іле өңірі, қола дәуірі)
 生命之泉 — 太阳神（楚河，伊犁河地区，青铜器时代）
 Fountain of Life-Apollo (Chu River, Ili, in the Bronze Age)

Тіршілік тынысы (①Қазақстан ②ҚХР ШУАР)
 人与自然 (①哈萨克斯坦 ②中国新疆)
 Man and Nature (①Kazakhstan ②Xinjiang, China)

Садақ ату (ҚХР, ШУАР, Алтай)
 射箭 (阿勒泰, 赵君安摄)
 An arrow shooting a rock carving (Altay)

Жылқы құрықтау (Тарбағатай аймағы, Толы ауданы, Майлы тауы. Қарашоқы таңбалы тасы)
 套马图 (新疆塔城地区托理县, 赵板生摄)
 Herds of horses (Toli County Tarbagatay, Xinjiang)

Алтайдың Сауыр тауындағы жартас суреті
 新疆阿勒泰地区吉木乃县
 Jimuney County in Altay of Xinjiang

Үйсін өрнегі (Іле Өртегес)
乌孙图案 (伊犁昭苏县)
Pattern of Uisun (Mongolkure, Ili)

Дүрмекті дала тіршілігі (Алтай, Жеменей ауд.)
大自然的活力 (新疆阿勒泰地区吉木乃县)
Nature (Jimuney County, Altay)

Керкэртас сүбөтүндө БИУАР (Сапкы Хуыз обл. Кульби ауд.)
新疆维吾尔自治区吐鲁番地区托克逊县白土山岩画 (布拉提·阿布托为汗 祁尔山摄)
Kerzhartas petroglyphs (Hutubi, Xinjiang)

Сақ сарбазының қоладан жасалған мүсіні (ҚХР, ШУАР, Іле-Қазақ обл. Күнес ауд.)
铜武士像 (1983年伊犁新源县出土)
A bronze warrior sculpture (excavated in 1983 at Kunes, Ili)

Алтын жалатылған Жетісу-Соғдылық күміс табақ
(Орал бойы, 7 ғ. МЭ. Санкт-Петербург)
7世纪乌拉尔河流域镀金银盘 (现收藏于圣彼得堡博物馆)
7th century gold galactic disk (Zhetysu , period of Sogut, Ural River, Museum of St.Petersburg)

Бесшатыр Сақ қорғаны (Жетісу өңірі Сақ дәуірі. б.з.б 6—5 ғ. Ораз Мұхаметжан фотосы)
别斯夏特尔萨克墓群 (七道河地区, 公元前6-5世纪)
Graves of Saka in Besshatir in 6th — 5th century B.C. (Zhetysu)

Сак садақшысы, алтын мүсін (Б.з.д 4 ғ.— «Қазақстан тарихы мен мәдениетінің үлкен атласы»,
АБДИ компани, 2010 ж., Алматы)
公元前4世纪塞种射箭手
Saka archer in 4th century B.C.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ҰЛТТЫҚ АКАДЕМИЯЛЫҚ КІТАПХАНАСЫ
№ 00337173

Алтын адам (Алматы обл. Есік Обасы. Б.з.б. 4-3 ғ. Ораз Мұхаметжан фотосы)

公元前4—3世纪身披黄金战甲的塞种勇士（阿拉木图州叶斯克墓群出土）

Saka warrior wears gold armor, 4th-3rd century B.C. (Almaty province)

Грек, Рим, Ахмендік, Иран жазбаларында «скифтер» делінетін сақтардың ерекше жауынгер болғаны айтылады. Грек тарихшысы Геродот кезінде Парыс патшасы Кирдің ажалы сақтардан болғанын айтқан, әлемге әйгілі Александр Македонскийдің әскелерінің де сақтардан жеңіліс тапқандығы тарихта расталады. Атам заманда жасаған Грек ақыны ұлы Гомердің «Илиада» мен «Одиссея» дастандарында да дала Көшпелілері ат ойнатып жүрді емес пе! 1983 жылы Күнестің Сорбұлағынан табылған сақ сарбазының қола мүсіні адамдарға рухани жақтан осы тайпаның біртүрлі жауынгерлік сұсын аңғартады. «Алғашқы алтын киімді адам» табылған Алматы облысындағы Есік қорғаны әлемге ғұн мен сақ обасы деген атпен белгілі. Алтын киімді сақ сарбазы Есік қорғаны, Тарбағатай Тайсойған, Атырау, Өртекс (Іле) даласынан табылып отыр.

希腊、罗马、阿契美尼德帝国和伊朗的历史文献中写道：塞种人特别骁勇善战。著名历史学家希罗多德提及塞种人与波斯人一战中，托木里斯率领的塞种人战胜了阿卡美尼国王居罗斯。塞种人也成功地击败了马塞顿亚历山大的铁骑。古希腊著名诗人荷马创作的两部长篇史诗，《伊利亚特》和《奥德赛》中不就提到草原游牧人骑着马飞奔急骋嘛！1983年在中国新疆伊犁哈萨克自治州新源县索尔布拉克古墓里出土的塞种勇士塑像给人留下了强悍、凶猛善战的深刻印象。初次挖掘出披金衣塞种勇士古尸，追溯其历史可发现此古墓群就是匈奴人和塞种人的古墓群。这种披金衣的古尸在哈萨克草原上的阿特劳也被挖掘出了。1997年同时在中国新疆伊犁哈萨克自治州昭苏县波马的地方也发现

了一座古墓葬，出土了戴金面具的古尸及文物。经专家们推测“这批文物是公元6世纪前后的西突厥汗庭留下的

宝藏”，所有这些古迹都属于哈萨克的祖先塞种人或突厥人。

In the manuscripts of Greece, Rome, Achaemenid Empire, Iran mentioned that the "Scythians" are Saka special warriors. The Greek historian Herodotus said that at the time of the Persian king, Cyrus was killed by Saka, and the fact that the world-famous army of Alexander the Great was also defeated by the Saka has found confirmation in the history. Even in the poems "The Iliad" and "Odyssey", who lived in the very early days of the great Greek poet Homer the nomads are playing on horsebacks! The bronze sculpture of the Saka warrior that was found in 1983 in Sorbulak of Kunes, from the spiritual side shows a fighting spirit of this

tribe. The Esik fortress in Almaty province, where "The first man in a gold dress" was found in 1969, is known in the history as the cradle of the Huns and Saka. Up to day there were found five men in a gold dress in Esik, Taysoygan of Tarbagatay, Atyrau, in the steppe Ortekas (Ili). In 1997, in Xinjiang Ili Kazakh Autonomous Prefecture Mongolkure County Boma Area an ancient tomb was found, which has excavated a man with gold mark, a lot of rare and important cultural treasures. Archaeologists concluded, "They belong to the Western Turk of the 6th century. Their gold and silver articles manufacture art, and the study of Silk Road."

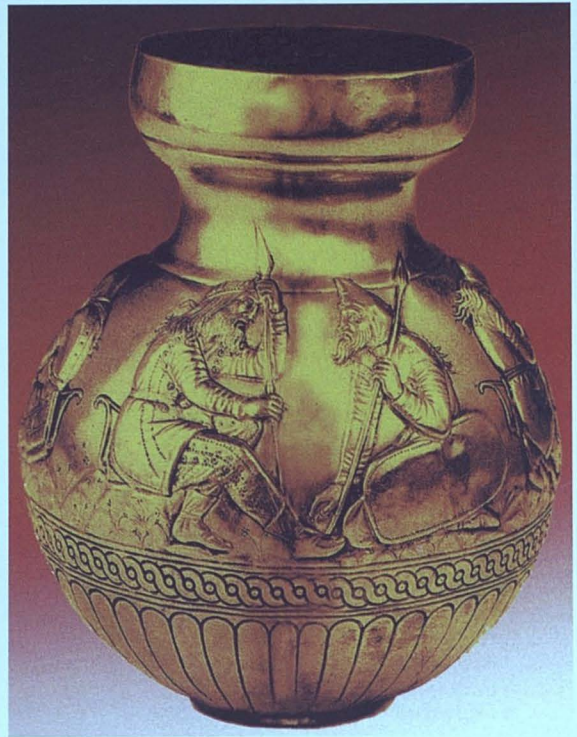
Атты садакшы және ешкі мүсіндері орнатылған қола шырағдан (Алматы қаласы, б.з.д.3-1ғ."Қазақстан тарихы мен мәдениетінің үлкен атласы", АБДИ компани, 2010 ж.Алматы)

中间为骑马的弓箭手围绕由山羊图形装饰而成的青铜油灯座（阿拉木图市，公元前3—1世纪）

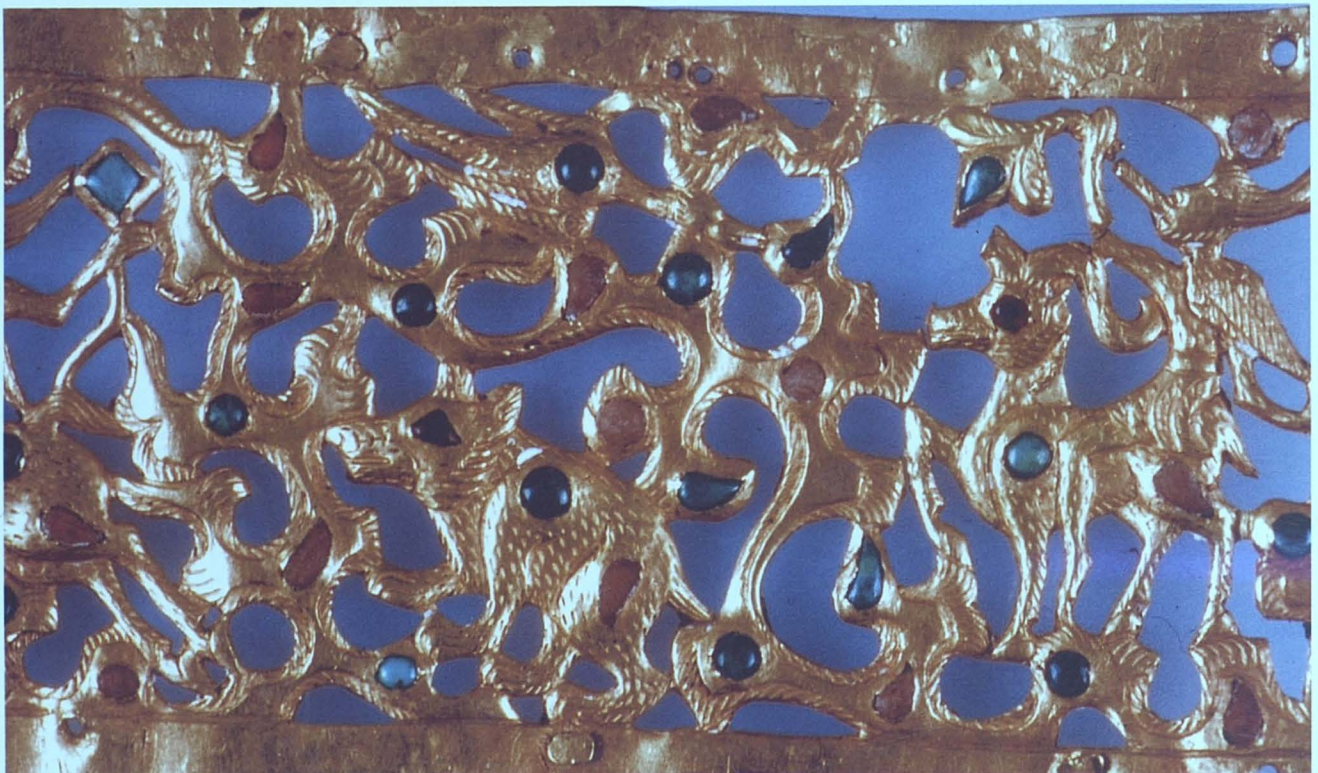
The bronze base of an oil lamp with mounted archer and goat sculptures, 3rd-1st century B.C. (Almaty)

Сактардан қалған мұра – май құмырасы («Ежелгі Қазақстан», «Аруна» баспасы 2002ж., Алматы)
油罐（塞种时期）
Amphora of Saka

Арий-Сактардан қалған мұра (Кулоба қорғанының олжасы. Б.з. б. 4 ғ. «Ежелгі Қазақстан», «Аруна» баспасы 2002ж., Алматы)
雅利安—塞种人的遗产
Aryan-Saka heritage, 4th century B.C.

Алтын тәгі (Жетісу өңірі, Қарғалы кеніші б.з.б. 2 ғ.)
公元前2世纪镶嵌宝石的黄金首饰（阿拉木图州哈尔格勒墓地出土）
Gold jewelry inlaid with ruby, 2nd century B.C. (Kargaly cemetery in Almaty province)

Сак көсемі тұлпарының жаңғыртпасы (Б.з.д.4-3 ғ. Берел қорғаны, Қазақстан ұлттық мұражайы, Астана)

带羚羊角的神马复原图 (东哈萨克斯坦州卡通卡拉盖出土的塞种领袖的陪葬品)

Restored monument of Smarter with antelope horns (Funeral objects Saka leaders unearthed in Kartokaragai, East Kazakhstan)

Сармат көсемі (Атырау обл, Жылой ауданы, Аралтөбе қорғанынан табылған, б.з.б. 2000 жыл, Сарматтар дәуірі, Қазақстан ұлттық мұражайы, Астана)

阿特劳州阿拉尔托别城堡出土的披金衣的古尸（公元前2000年萨尔马提亚时代）

Mummy wearing gold clothes unearthed in Araltobe castle of Atyrau province (2000 years B.C. Sarmatians period)

Қалпына келтірілген арғымақ суреті (Қазақстан ұлттық мұражайы, Астана)

复原的骏马图（东哈萨克斯坦州卡通卡拉盖出土的塞种领袖的陪葬品）

Restored painting of steed (unearthed in Kartokaragai)

Қалпына келтірілген арғымақ (Қазақстан ұлттық мұражайы, Астана)

复原的骏马（东哈萨克斯坦州卡通卡拉盖出土的塞种领袖的陪葬品）

Restored monument of steed (unearthed in Kartokaragai)

Қозы Көрпеш-Баян сұлу мазары (Шығыс Қазақстан өңірі)
位于东哈萨克斯坦的霍孜库尔帕什—巴彦苏鲁陵墓
Tombs of Kozy-Korpesh and Bayan-Sulu in East Kazakhstan

«Қозы Көрпеш-Баян сұлу» дастанының трагедиялық мазмұнын бейнелейтін өнер жәдыгері — алтын тоға (3-4 ғ. Алтай, «Ежелгі Қазақстан», «Аруна» баспасы 2002ж., Алматы)
体现古突厥史诗《霍孜库尔帕什—巴彦苏鲁》中悲剧情节的金腰带扣 (公元前4—3世纪, 阿尔泰出土文物)
Gold belt buckles in 4th-3rd century B.C. (excavated in Altay) They were presented to commemorate Kozy-Korpesh in the lyric-epic poem of the ancient Turkic tragedy, “Kozy-Korpesh and Bayan-Sulu”.

1997 жылы ҚХР, ШУАР, Іле-Қазақ обл., Моңғұлкүре ауданының Бома деген жерінен бір топ қазба мұралар табылды. зерттеушілер бұларды 6 ғасырдағы Батыс түркілердің жоғары лауазымды адамдары тұтынған бұйымдар болса керек дейді.

新疆伊犁昭苏县波马出土一批文物（考古家认为是公元6世纪西突厥上层贵族的遗物）

Unearthed relics from West Turk period in 6th century (Boma, Xinjiang)

Жаракты Оғыз жабғуы (8 ғ. Қ.А.Ақышевтің жаңғыртпасы. Қаратау, Оңтүстік Қазақтан. Осы беттегі және 47,48-беттердегі фотолар алынған кітап: «Қазақстан тарихы мен мәдениетінің үлкен атласы», АБДИ компани, 2010 ж., Алматы)

装备武器的乌古斯士兵 (8世纪, 南哈萨克斯坦)
8th century Oguzh soldier (South Kazakhstan)

Қазақ әскері (А.Дженкинсон түзген Московия мен Тартария картасынан үзінді, 1562 ж.)

哈萨克士兵 (1562年)
Kazakh soldiers (1562)

Қасым хандығының сарбаздары (Қасымов. 17ғ. кітап: Russie Par M. Chopin. Paris)

哈斯木汗国的士兵

Soldiers from Kasym Kaganate (From book: Russie Par M. Chopin. Paris)

Қазақ көші (кітап: Peter P. S. Travels through the Southern provinces of the Russian Empire performed in the years 1793 and 1794. London. 1803)

迁徙

Kazakh migration (from book by Peter Simon Pallas "Travels through the Southern provinces of the Russian Empire, in the years 1793 and 1794")

Қазақ даласындағы тасмүсіндер— түркілерден мирас болып қалған мәдени мұра. Әдетте тасмүсіндер, құлып тастар—жауынгерлерге, ардагерлерге арналған ескерткіш есепті. Олардың кейбіреулері үш бөлек өрнек белгілерімен кездеседі. Бас жағы – аспан әлемі, ортасы – фәни дүние, төменгі жағы – о дүние. Қазақ даласындағы тас мүсіндердің – ішінде Іле өңірінің Моңғолкүре ауданының кіші қонақайындағы (фотосуреті берілген) тасмүсін біршама бай мазмұнға ие. Тасмүсіннің етек жағында 22 жол жазу бар. Оның 6-жолындағы жазуды оқымыстылар «Мухан қағанның немересі, піріміз Нірі қаған» деп жорамалдады. Мухан қаған – Батыс түркілердің (553-572 ж.) қағаны, ал Нірі қаған үшінші ұрпақ (603 ж.) қаған еді.

ҚХР, Іле – Қазақ обл. мұражайындағы бұдырмақ сурет (Құлжа)

浮雕画 (中国新疆伊犁州博物馆, 伊宁市)

Mural showing the history of Kazakhstan (Ili Kazakh Autonomous Prefecture museum, Xinjiang, China)

- ① Жоңғардың батысындағы мүсінтас (Шауешек қ., ҚХР ШУАР)
石人 (中国新疆塔城市)
Stone man statue in Shaweshek, Xinjiang
- ② Қазақстан Таразы мұражайындағы мүсінтас (Елеубек Н. фотосы)
石人 (哈萨克斯坦塔拉孜市博物馆)
Stone man statue (Taraz city museum in Kazakhstan)
- ③ Алматыдағы Қазақстан ұлттық мұражайындағы мүсінтас (Мұхаметжан О. фотосы)
石人 (哈萨克斯坦民族博物馆, 阿拉木图)
Stone man statue (Kazakhstan National Museum, Almaty)
- ④ ҚХР ШУАР Моридең мүсінтас (Байақымет фотосы)
新疆木垒石人
Stone man statue in Mori, Xinjiang
- ⑤ 20ғ. Верный (Алматы) қаласындағы мүсінтас
20世纪旧阿拉木图市的石人
Stone man statue (Old Almaty in 20th century)
- ⑥ Алтай қаласындағы Шеміршек мүсінтасы
阿勒泰草原石人 (祁小山摄)
Stone man statue in Altay grassland

中亚地区的石人石雕多半是古突厥人的文化遗产。突厥有“立伺庙”“刻石为像”的习俗。突厥人尚武好战，死后要“图画死者行仪及其生时所经站阵之状”。一般的草原石人作为墓碑的图案有三种涵义。墓碑上部图案表示宇宙，中部图案表示人间世界，下部图案表示极乐世界。昭苏县的小洪那海石人是早期突厥石人的代表。石人底部刻有粟特字母的铭文，共计22行。经学者们研究，推测铭

文第六行。“意为木杆可汗之孙，像神一样的……泥利可汗”。木杆可汗是突厥汗国第三代王木杆可汗（公元553—572年），泥利可汗是他的子孙，即西突厥汗国的泥利可汗（公元603年—？）。铭文第三行至第四行，意为“持有王国二十三年”。（《中国新疆文物古迹大观》第405页，新疆美术出版社 1997年出版）

Бұғытас, Алтайдың Шіңгіл, Көктоғай ауданы
鹿石 (阿勒泰地区青河县和富蕴县, 王民斌、祁小山摄)
Rock statue with deer patterns (Qinggил county and Koktogay of Altay)

Қазақстан ұлттық мұражайындағы мүсінтастар (Астана)
石人 (哈萨克斯坦民族博物馆, 阿斯塔纳)
Stone man statue in Kazakhstan National Museum (Astana)

ҚХР, ШУАР, Іле-Қазақ обл. Моңғолкүре ауданындағы Қонақай мүсінтасы
新疆昭苏洪那海石人
Khonakhai stone man statue in Xinjiang

Іле-Қазақ.обл. мұражайындағы мүсінтастар
石人 (中国新疆伊犁州博物馆, 王民斌摄)
Stone man statue (museum of Ili Kazakh Autonomous Prefecture, Xinjiang, China)

The stone statues in the steppes of Kazakhstan are left to us as a cultural legacy from the Turks. The statues are considered a monument dedicated to the soldiers and veterans. Some of them are found with three distinguishing marks. The upper mark represents the universe; the middle represents the human world; the lower mark represents the nether world, or the Elysium. A small Khonakhai stone statue in Mongolkure

of Ili represents the stone statues of early Turkish history. At the bottom of the statue there are 22 written lines. The scientists suggest that the 6-lines say: "The grandson Mukhan Khagan, Protector Niri Khagan." Muqan Khagan was Khagan of the Turkic Khaganate (years 553-572), and Niri Khagan was a ruler of Western Turkic Khaganate (years 603-?).

Әлемдік өркениеттің асыл қазынасы, түркі халықтары мәдениетінің ортақ мұрасы (символы) «Күлтегін» жазуы үш бөлектен тұрады. Оның біреуі – түркі қағандығының қолбасшысы, қоғам және мемлекет қайраткері, Құтлық қағанның кенже ұлы Күлтегін батырдың (684-731) ерлік істері туралы құлпытасқа ойылып жазылған эпикалық шығарма, енді біреуі – түркілердің Білге қағанынікі, ал,

үшіншісі – Шығыс түркі қағандығының аса ірі қолбасшысы, әлемді таңқалдырған «Тоныкөк» эпосының авторы Тоныкөктікі, ол жас кезінде Чананьда он үш жыл оқыған. Тоныкөктың ұрпағы Тататоңға 13 ғ.дың басында Найман Тайяң ханға хатшы болған. Соңында Шығыс ханға қолды болып моңғолдарға Ұйғыр жазуын үйреткен.

Күлтегін ескерткіші: Моңғолияның Орхон өзенінің бойында (фотолар Қазақстанның Астанадағы ұлттық мұражайынан алынды)

蒙古国发现的举世瞩目阙特勤碑 (哈萨克斯坦民族博物馆, 阿斯塔纳)

The famous Kul Tigin Monument, a contribution by Turks to world culture, was found in Mongolia (Kazakhstan National Museum, Astana)

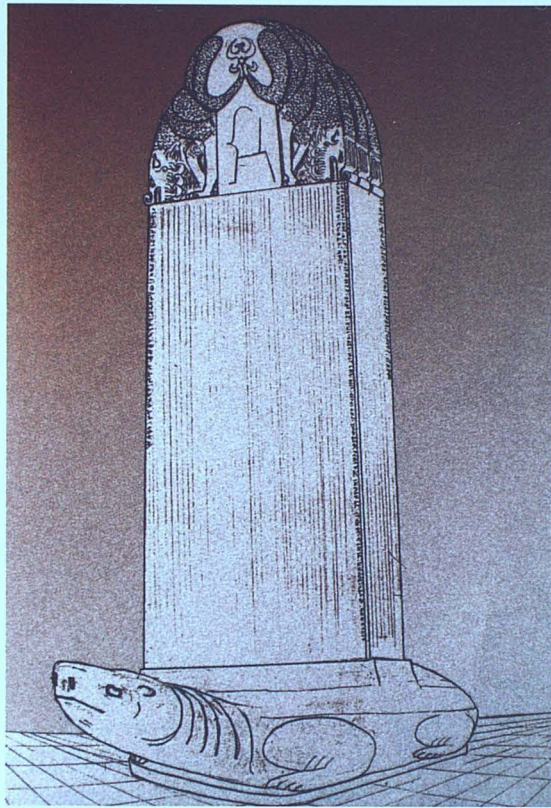

Күлтегін мүсіні

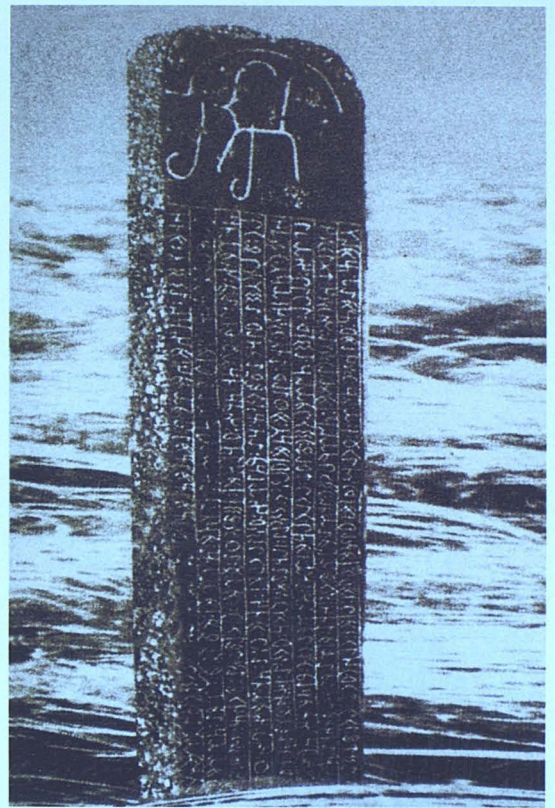
阙特勤石碑

Stone statue of Kul Tigin

Білге қаған ескерткіш жазуының
толық қалпына келтірілген түрі
默棘连（苾伽可汗）的墓碑的复原像
Restored monument of Bilge
Khagan

Тоныкөк жазуы
噶欲谷的石碑
Orkhon Script of Tonyukuk

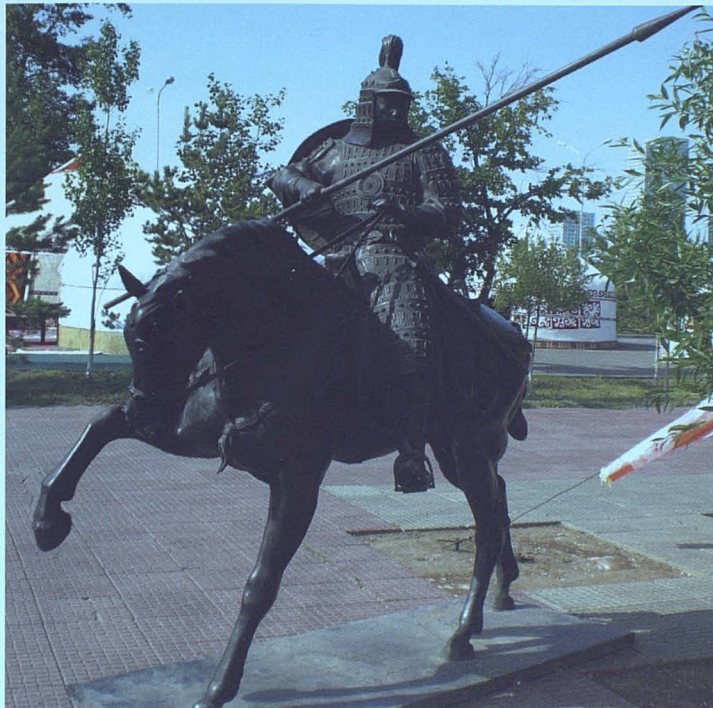
举世瞩目的阙特勤雕像和碑文是突厥人对人类文明的贡献，是一部歌颂突厥勇士首领阙特勤（684年—731年）威武勇敢的史诗。蒙古国发现的这些石碑上的文体近似哈萨克族英雄诗词。石碑主要有三块：一块是突厥可汗默棘连（苾伽可汗）的；一块是后东突厥汗国猛将阙特勤的；还有一块是噶欲谷的。其中，噶欲谷不仅是名副其实的军事家，还是突厥可汗默棘连的岳父。他年轻时在我国当时的

The famous memorial collection of Kul Tigin in Mongolia is a golden treasure of world civilization, expressing the cultural heritage of the Turkic people. It is an epic work to honor the brave warrior, Prince Kul Tigin (684-731). He was the youngest son of Kutlyk Khagan, a public and state figure, and a great military leader of the Turkic Khaganate. There are mainly three statues: one is of Bilge Kul Tigin, the brother of Kul Tigin; one of Kultegin; and one of

首都长安求学十三年。其石碑也由噶欲谷本人亲手刻字。他去世后，这块石碑被立为他的墓碑。据历史学家马长寿分析：“噶欲谷属葛逻禄汗国袞甸部落人，其故乡在阿尔泰（哈拉额尔齐斯河上游支流）一带。”“噶欲谷的后代塔塔通阿13世纪初期任职乃蛮太阳汗文书，后来被成吉思汗俘虏，他为蒙古人传授了回鹘文。”

Tonyukuk. There are stelae with texts written in the runic Orkhon Script devoted to Tonyukuk, known from the Kazakh epic. Tonyukuk, the father-in-law of Bilge Kul Tigin, was a military expert. According to S. E. Malov, prince Kul Tigin was descended from the clan of Bumin Khagan and Istemi (Yabgu) Khagan (two brothers) of the ancient Turkic dynastic tribe which called Dulu (Dulat). ["Kazakh National Encyclopedia", Vol. 3, page 294.]

Көшпелілердің сарбаздары мен сардарлары (Қоладан жасалған, Астана сая бағы)

游牧民族士兵的复原像 (阿斯塔纳)

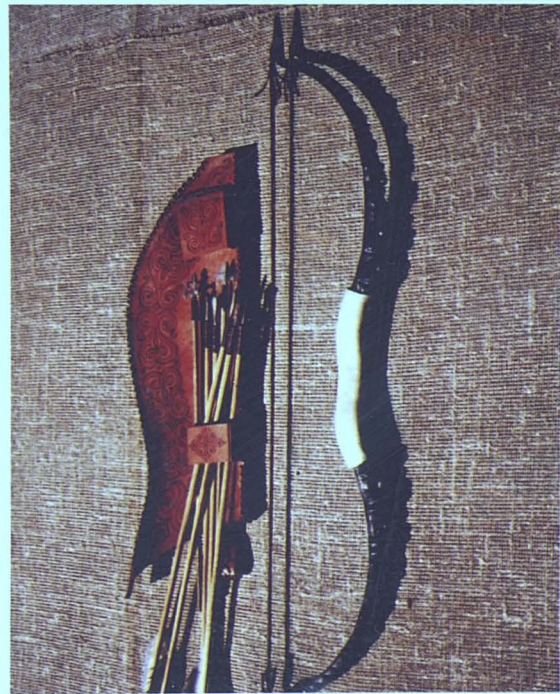
Restored statues of soldiers (Made of bronze, Astana public garden)

Киізге басылған қазақы өрнек суреттері (Астана қ. 12 жылдық мерейтойы кезінде өткізілген көшпелілер көрмесінен алынды, 2010 ж.)

具有古游牧文化特点的哈萨克牧民生活用品

Daily goods with characteristics of ancient Kazakh nomadic culture

Сауыт-сайман және Жәнібек батырдың саптыаяғы (Қазақстан ұлттық мұражайы, Алматы)
盔甲和兵器 (哈萨克斯坦民族博物馆, 阿拉木图)
Armor and weapons (Kazakhstan National Museum, Almaty)

Әбу Насыр әл-Фараби атындағы
Отырар мұражайы (Түркістан
қаласы)

以阿布·纳斯尔·穆罕默德·法拉比命
名的博物馆 (南哈萨克斯坦)

Museum named after Alfarabius
(Otrar, Turkestan, South Kazakhstan)

Ортағасырлық әсемдік сәулет өнері санатындағы дүниелер, әсіресе, кесенелер Қазақ даласында біршама бүтін сақталған. Бұл қатарда Айша бибі кесенесін, Сырлытам кесенелерін, Алаша хан, Жошы хан, Болған ана кесенелерін атауға болады. Көшпелілер әлеміндегі сәулет өнерінің аса әсерлі

туындыларының бірі—Түркістандағы Қожа Ахмет Яссауи кесенесі. Ол—көркемдік талғамының биіктігімен, сәулеттік пішіндерді тұрғызу әдістерінің ғылымилығымен, техникасының жүйріктігімен, сол кезеңге дейінгі сәулет өнерінің бар озық үлгілерін кәдеге жаратқан.

在哈萨克草原上的陵墓类古迹是带有中世纪建筑艺术特色的独特建筑。譬如艾夏圣母陵墓、斯尔勒塔木陵墓、术赤可汗陵墓、阿拉什可汗陵墓、布勒干圣母陵墓。其中坐落在突厥斯坦的阿赫马德·阿萨维陵墓是游牧民族文化

历史上最辉煌的建筑艺术之一。它那完美无暇的艺术手法和精湛的制作工艺，吸收了当时所有建筑艺术的精华。

Some buildings of decorative architectural art of the Middle Ages, especially mausoleums in the Kazakh steppes survived completely. They are the mausoleums of Aisha-Bibi, Sirlytam, Alasha Khan, Jochi Khan, and Bolgan Ana. One of the most impressive architectural masterpieces of the nomads is the mausoleum of Khoja

Ahmed Yasawi in Turkestan. This mausoleum was built incorporating the highest artistic taste, scientific methods of constructing architectural forms, and rapid technology. All of these were considered the advanced forms of architectural art of that time.

① Алаша хан күмбезі (Қарағанды обл. Ұлытау, Қаракенгір өз. бойында, 10-11 ғ., Абдырайым А. фотосы)

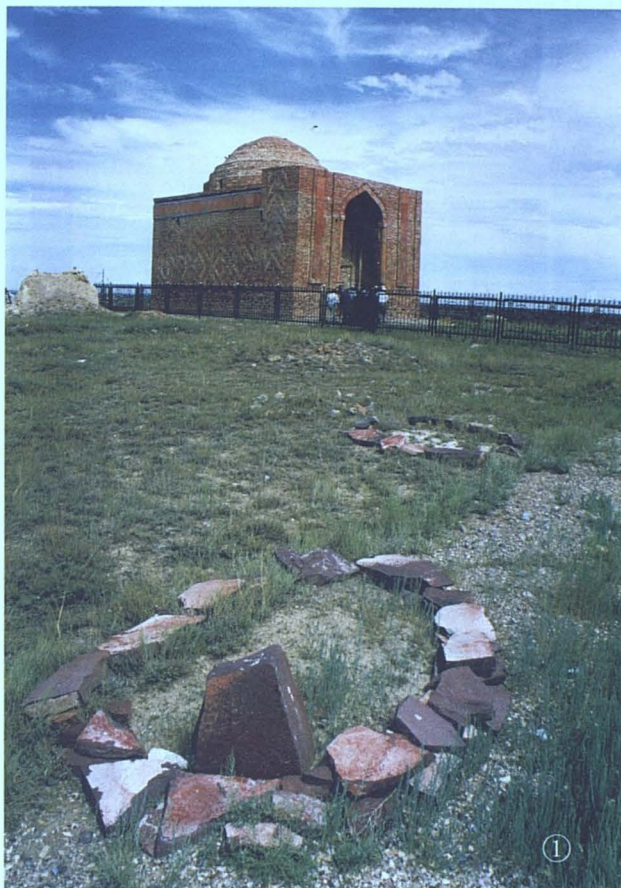
阿拉夏汗陵墓 (10—11世纪, 位于卡拉干达州乌勒泰山哈拉坑格尔河畔)

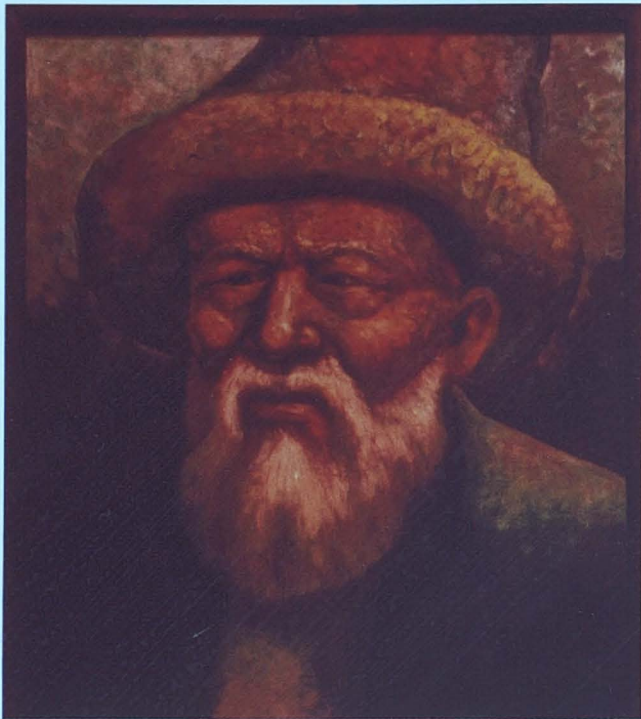
Mausoleum of Alasha Khan (bank of Karakengir river in central Kazakhstan, 10th-11th centuries)

② Жошы хан кесенесі (Қарағанды обл. Қаракенгір өзені бойында, 1228-1230ж. Абдырайым А. фотосы)

术赤汗陵墓 (卡拉干达州)

Tomb of Jochi Khan (Karaganda province, along the river Karakengir, 1228-1230)

Қожа Ахмет Яссаuidiң келбетi (Түркістан қаласындағы
Қожа Ахмет Яссауи кесенесінде)
阿赫马德·阿萨维画像
Portrait of Khoja Ahmat Yassawi

Қожа Ахмет Яссаuidiң құлыптығасы
阿赫马德·阿萨维墓碑
Mausoleum of Khoja Ahmat Yassawi

Қожа Ахмет Яссауи кесенесi (14 ғ., Түркістан қаласы)
阿赫马德·阿萨维陵园 (14世纪, 哈萨克斯坦突厥斯坦市)
Mausoleum of Khoja Ahmat Yassawi in 14th century

Қожа Ахмет Яссауи кесенесіндегі тайқазан (Абдул-Әзиз ибн Шараф әд-Дин күйған)
阿赫马德·阿萨维陵园里摆放的大锅
Caldron in mausoleum of Khoja Ahmat Yassawi

Қожа Ахмет Яссауидың құлыптасы тұрғын бөлмесының есігі
阿赫马德·阿萨维墓碑旁的木门
Wood door beside mausoleum of Khoja Ahmat Yassawi

Арыстан баб кесенесі (Оңтүстік Қазақстан, Отырар ауд., Шәуілдір)

阿热斯坦巴布陵墓（南哈萨克斯坦）

Arystan Bab Mausoleum (Otrar, South Kazakhstan)

Айша биби және Бабажы қатын кесенесі (12 ғ. Тараз қаласы)
艾夏布毕和巴巴吉女士的陵墓（12世纪，塔拉孜市）
Mausoleums of Aisha-Bibi and Babazhi in 12th century (Taraz city)

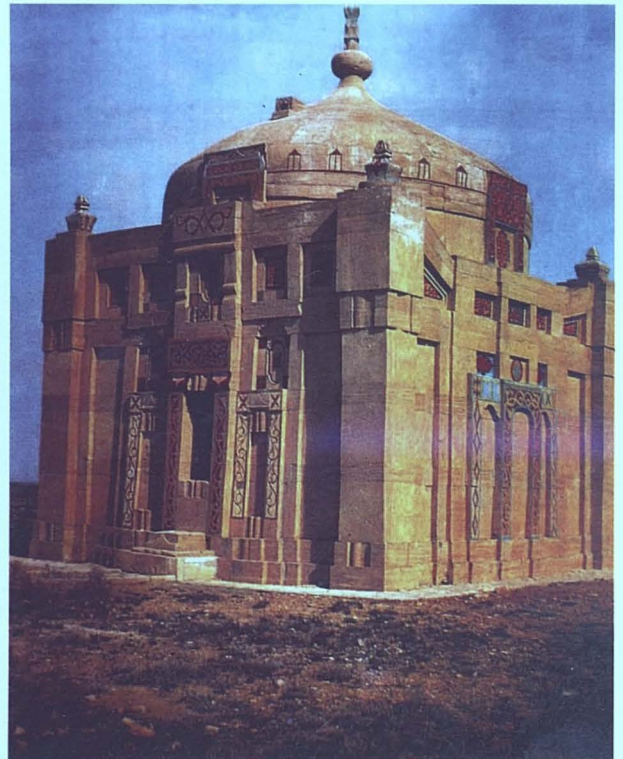
Қарахан кесенесі (12ғ. Тараз қаласы.)
喀喇汗陵墓（12世纪，塔拉孜市）
Mausoleum of Kara-Khanid in 12th century (Taraz city)

Қорқыт ата кесенесі – сәулет өнерінің айрықша үлгісі
(Қызылорда обл. Қармақшы ауд. Абдырайым А. фотосы)

霍尔赫特阿塔陵墓（克孜勒奥尔达州的别具匠心的建筑艺术。随着微风陵墓会自动发出悦耳动听的库布孜声音。）

Mausoleum of Korkyt ata. It is a unique model of architecture. When the winds began to blow, his tomb automatically plays melodious music of Kobyz. (Kyzylorda province)

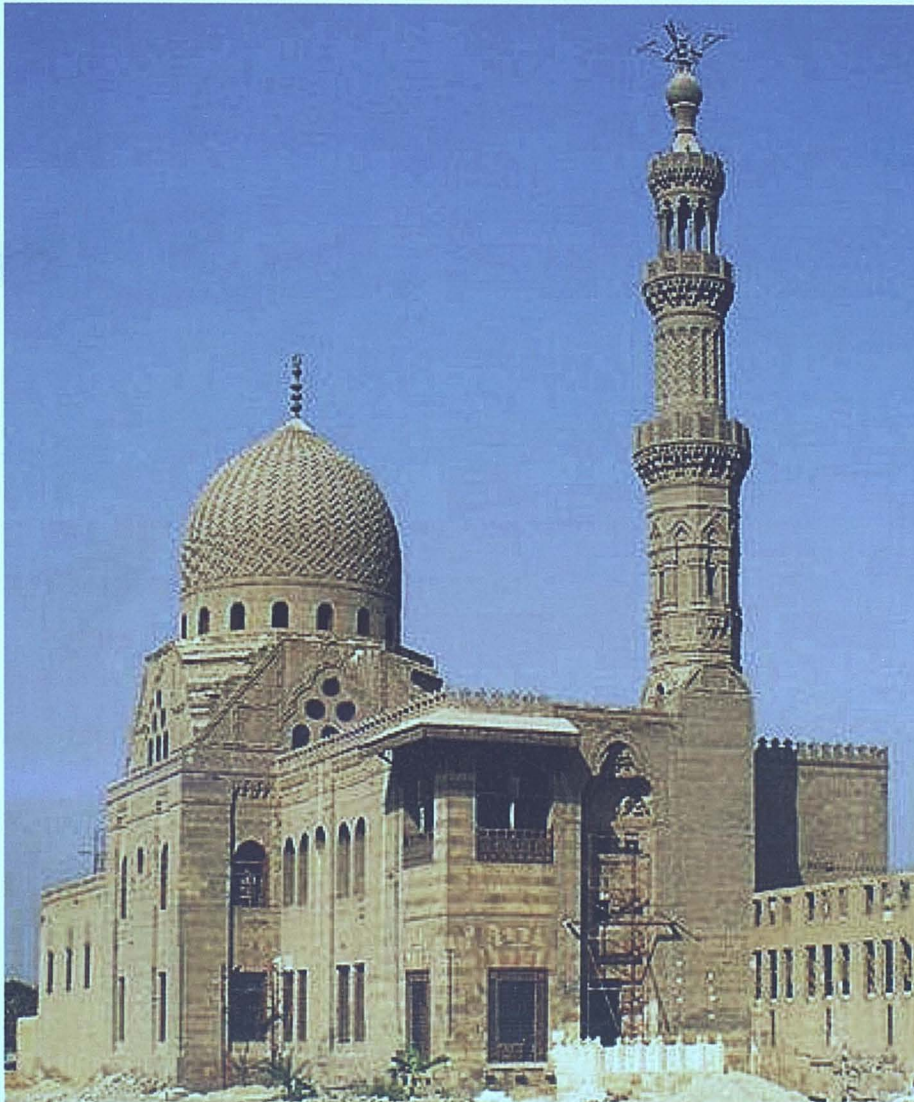
Омар мен Тұр күмбесі (Батыс Қазақстан, «Қазақстан ұлттық энциклопедиясы» 7-том)

乌马尔与土尔的陵墓（西哈萨克斯坦）

Mausoleums of Omar and Tur (West Kazakhstan)

2010 ж. Наурыз мерекесі кезіндегі Алматы алаңындағы шеруде өтіп бара жатқан Қыдыр әулие әлпетіндегі тұлға
圣人赫德尔的真人仿
An actor plays the part of Kidir ata during the Nauryz festival in Almaty.

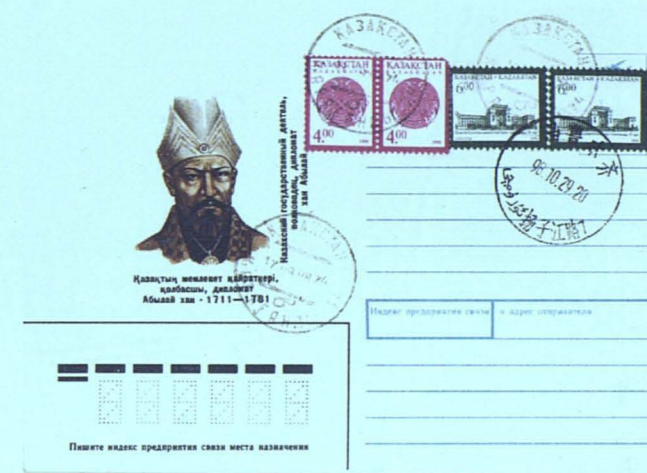
Мысырдағы сұлтан Бейбарыс мешіті (Каир)
开罗拜巴尔清真寺
Baibars mosque in Cairo (Photo taken from Thutmose III; source: Wikipedia)

Қазақтың ұлы тұлғалары (Бексейіт Тұлқиевтың «Ұлы көш» туындысы)
 近代史中100位哈萨克名人像
 Portraits of 100 famous Kazakhs in recent history

Кестеленген Абылай хан келбеті
 阿布莱汗的绣像
 Embroidered portrait of Ablai Khan

Абылай хан келбетіндегі марка
 阿布莱汗邮票
 Stamp on Ablai Khan appearance

Қазактың үш биінің ескерткіші. (Қазыбек би, Төле би, Әйтеке би)

哈萨克三个玉兹首长塑像（阿斯塔纳）

Statue of three Kazakh Beys (leaders) from each of the Kazakh juzes

Абай Құнанбайұлының ескерткіші (Алматы)

Абай – ұлы ақын, ағартушы-философ, ғұлама-ойшыл, ұстаз, жаһандағы әйгілі мәдени қайраткерлердің санатындағы тұлға.

阿拜·库南拜的塑像（阿拉木图），他是著名的哈萨克族诗人、思想家、教育家、世界著名的文化名人之一。

Statue of Abay Kunanbay (Almaty), Abay Kunanbay is a well-known Kazakh poet, thinker, educator and a world famous celebrity.

Абай және оның балалары | Ақылбай мен Тұрағұл

阿拜·库南拜与儿子们的合影

A group photo of Abay Kunanbay with his sons

Өскенбай ұлы Құнанбай қажы мешіті (1851 ж.
Қарағанды обл. Қарқаралы ауд.)
阿拜父亲库南拜的清真寺 (哈萨克斯坦卡拉干达州)
Mosque of the father of Abay Kunanbay (Karaganda
province)

Абай және Шәкерім ескерткіші (Семей Жидебай, Шүкір Ш. фотосы)
阿拜·库南拜和他侄子夏卡热木的纪念碑 (东哈萨克斯坦), 夏卡热木也是哈萨克族著名诗人。
Monuments of Abay Kunanbay and his nephew Shakarim (East Kazakhstan), Shakarim is also a
famous Kazakh poet.

Абай бейнесі көшпелілердің киіз үйінің төрінде (2000ж., Алтайдың Көктоғай ауданы, Қуүй жайлауы)

阿勒泰富蕴县深山里一户牧民毡房中悬挂的阿拜刺绣像

Embroidery of Abay Kunanbay hanging in a Kazakh yurt deep in the mountains (Koktogay, Altay)

Әйгілі ғалым Шокан Уәлихановтың ескерткіші алдында. Қазақ КСРО-нің еңб. сін. архитекторы Уәлиханов Шота және ҚХР -нің еңб.сің. дәрігері Күләш Мәсіпқазықызы. (Алматы, 2006)

著名科学家、历史学家乔汗·瓦力汗塑像前，哈萨克著名建筑设计家硕塔·瓦力汗与同宗族的中国医学专家库拉什·马斯甫哈孜的合影

Famous architect in Kazakhstan Shota Walikhanov with his cousin Kulash Masipkazi – a medical expert, in front of the statue of Shoqan Walikhanov

Алматыдағы М. Әуезов театры алдында
穆合塔尔·阿乌埃佐夫剧院前
Statue of Mukhtar Auezov

Бұқар жырау ескерткіші (Павлодар обл., Абдырайым А. фотосы)
哈萨克名人布哈尔纪念碑
Monument of Bukhar-Zhyrau

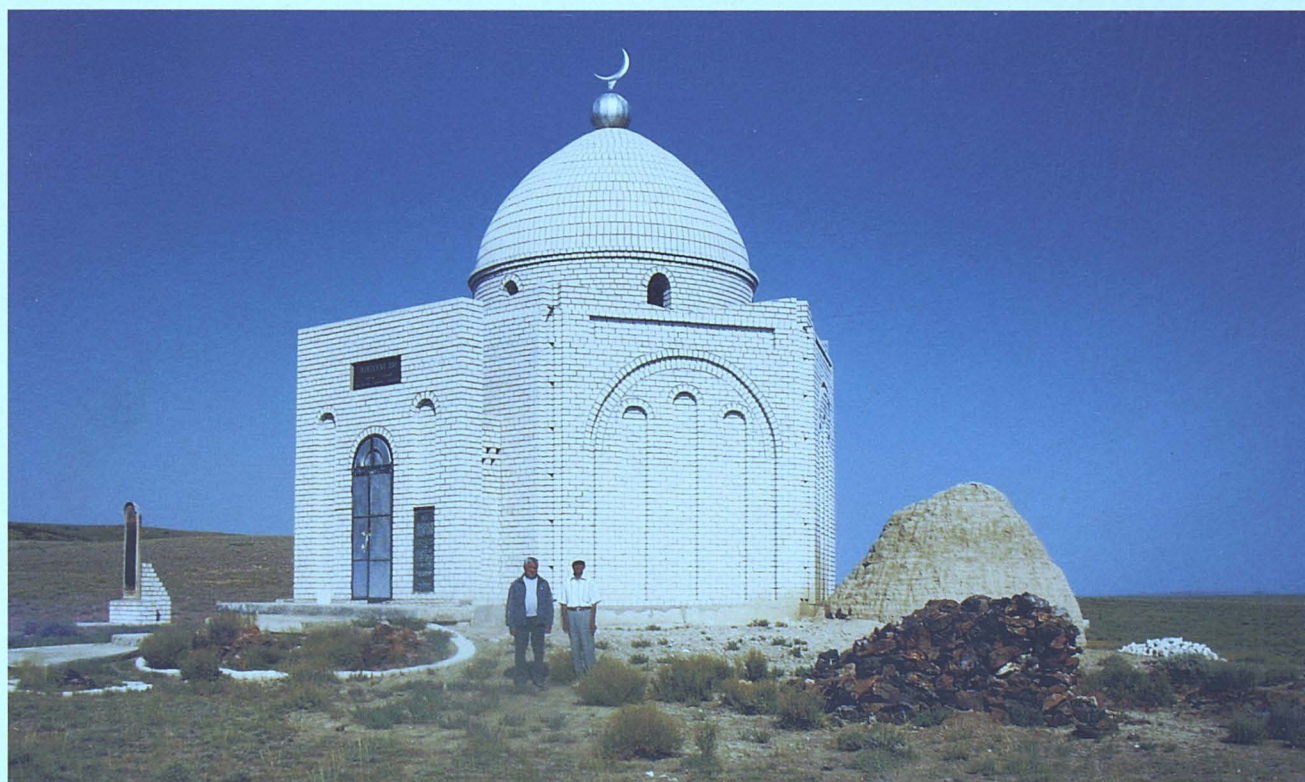
Бекет ата мешіті (Маңғыстау, Сәби М. фотосы)
别克提阿塔山洞清真寺 (曼吉斯套州)
Mosque of Beket ata (Mangistau)

Мәмбет батыр мен Тектұрмасың кесенесі , (Тараз қ. маңында)
英雄曼别提和铁克吐尔马斯纪念碑 (塔拉斯市郊)
Mausoleums of the heroes Mambet and Tekturmas (Taraz)

Есет батыр ескерткіші (Ақтөбе обл.)
哈萨克名人叶斯提陵墓 (阿克托别州)
Tomb of Esset Batyr (Aktobe province)

Жобалай бидің мазары (Шығыс Қазақстан облысы, Аякөз
ауданы, Шұбартауда, фотоны Атығай Қайырбек ұсынған)
哈萨克名人卓巴来纪念碑 (东哈萨克斯坦)
Monument of the hero, Zhobalay (East Kazakhstan)

Күңіренген жер, күйзелген ел 乌云漫布 Black clouds

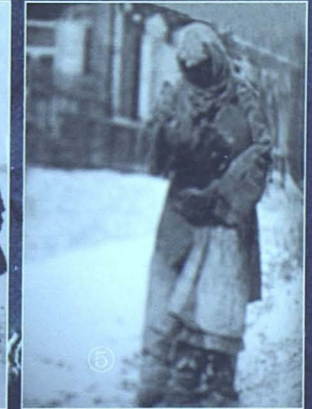
① Ашаршылықта қалған казактар қалаға беттеуде (Павлодар обл. 1930 жылдар ОМҚДЖМ-Орталық мемлекеттік кинофотокүжаттар және дыбыс жазбалар мұрағаты)
逃荒的哈萨克人涌入城中 (1930年, 巴甫洛达尔州)
Famine refugee (Pavlodar province, 1930)

② Бөекқындар (Павлодар обл. 1930 жылдар ОМҚДЖМ)
逃荒民众到处流浪 (巴甫洛达尔州, 1930年前后)
Homeless famine victims (Pavlodar province, around 1930)

③ Батыс Сібірге күштеп көшірілген Қазақтар Павлодар даласына қайта оралуда (Павлодар обл. 1930 жылдар ОМҚДЖМ)
强制流放到西西伯利亚的哈萨克人正逃回巴甫洛达尔州
Kazakhs escaping from West Siberia (to where forced into exile) to Pavlodar

④ Ашаршылық ұшырап қалаға ағылған Қазақтар Павлодар 1930 жылдар ОМҚДЖМ
饥荒中到处流浪的哈萨克人 (巴甫洛达尔州, 1930年)
Kazakh famine victims, homeless (Pavlodar province, 1930)

⑤ Аш бала мен ана (Павлодар обл. 1930 жылдар ОМҚДЖМ)
饥荒中的母亲及婴儿
Famine mother and her baby

①

②

③

④

⑤

Кеңес Одағы кезіндегі саяси қуғын-сүргін құрбандарының ескерткіші (Астана)
前苏联统治下的死难者纪念碑 (阿斯塔纳)
Monument in memory of those who died under the tyranny of the Soviet Union (Astana)

Ат тұлдау
哈萨克追悼习俗
At Tuldau-a Kazakh memorial service. One year after the death of a Kazakh, his clothes were placed on his horse outside of his yurt.

1986 жылғы Желтоқсан көтерілісінің ардагерлерінің құрметіне қойылған «тәуелсіздік таңы» ескерткіші (Алматы)
纪念1986年12月16日阿拉木图市发生的哈萨克大学生运动
Memory of Kazakh students who revolted against the aggressors on December 16, 1986

Астана алаңындағы ескерткіш
阿斯塔纳广场纪念碑
Monument in Astana public square

Арайлы Алағандың етегі
阿拉套山下红花灿烂
Red blossoms at the foot of Alatau mountain

Кеңес Одағының батыры Бауыржан Момышұлының ескерткіші (Алматы)
前苏联二战英雄包尔江·莫木什的塑像 (阿拉木图)
Statue of the hero-Baurzhan Momysuly, in World War II (Almaty)

Шым шимен тоқылған Тарбағатайдың атымтай-жомарты Басыбай Шолақұлы Бапинның келбеті
20世纪中叶居住在塔城的大富翁巴斯拜是位慈善家。图为一位心灵手巧的哈萨克妇女巧用席帘编织的巴斯拜头像，借以表达对他的怀念敬仰之情。
Mid 20th century — Basybay Sholak was the richest man in Shaweshek and also a philanthropist. The photo shows a Kazakh woman weaving a portrait of Basybay Sholak to express her respect and admiration.

Қытай қызыл армиясының жауынгері, қарт генерал Ыбрайым Қасен (Жаң Жянмин) (1921-2006.10.15, Пекин, солдан соңғы қатар 4-ші, ШУАР Алтай аймағының ойын-сауық үйрмесін қабылдаған сәті, 1986ж. «Еңбекші халық мәдениет сарайы» алдында)
老红军战士张健民(哈森·伊布莱音)将军曾在延安担任毛主席译电员。图为1986年阿勒泰文工团的演员们在北京劳动人民文化宫前与这位革命功臣(后排左四)合影。
Kassen Ibrayim, a Red Army veteran. He started out as a code clerk working for Chairman Mao Zedong in Yanan. Then he became an army-level cadre. The photo shows him with artists of Altay song and dance ensemble in 1986.

Қазақ ғарышкерлері: Тоқтар Әубәкіров пен Талғат Мұсабаев
(фотоальбом «Қазақстан», «Қаржы-Қаражат» баспасы, 1996ж. Алматы)
哈萨克宇航员托克塔尔·奥巴可勒和塔勒哈提·穆沙拜
Kazakh cosmonauts Toktar Aubakir and Talgat Musabayev

Қазақстанның бір топ аға буын ақын-жазушылары (солдан): Әбділдә Тәжібаев, Әбіш Кекілбаев, Ғабит Мүсірепов, Шерхан Мұртаза, Ғабиден Мұстафин, Әлжаппар Әбішев (Қайрат Мұстафин фотосы)

哈萨克斯坦部分老作家和诗人

Kazakh writers and poets

Қазақ халқының ұрпақтан-ұрпаққа жеткен рухани, мәдени мұрасының бірегейі — ауыз әдебиеті. Халық фольклоры мен поэзиясының негізі ертедегі тайпалар кезінен бастау алған ертегі, аңыз, мақал-мәтелдерде жатыр. Олардың бір шұрайлы бөлігі — батырлық эпостар. Демек, қазақтың ел болып, етек жыюы қайсарлығымен өзін қорғаудың нәтижесі

екендігі осыдан айқаталады. Ел ел болғалы аузынан түспеген батырлық эпостар — «Қобланды батыр», «Алпамыс», «Ертарғын», «Қамбар батыр», т.б. Ал, «Қозыкөрпеш-Баян сұлу», «Қыз Жібек» т.б. қазақ ауыз әдебиеті түркілердің арғы атасы саналатын сақтар кезеңінен бастау алды. Мәселен, Б.з. б дәуірлерде шығарылған «Алып Ер Тұңға», «Шу

батыр», «Атилла», «Көк бөрі», «Ергенекөн» – бүгінгі қазақ әдебиетінің қайнары.

Түрік қағандығы кезіндегі жазба әдебиет, бұрынғы сақтар мен ғұндар ауыз әдебиетіндегі үлгілер мен дәстүрлік үндестікте дамыды. Түрік қағандығы кезіндегі шығарылған эпостардың бірі — «Қорқыт ата кітабы». Бұдан кейінгі ислам дәуірі деп аталатын түркі халықтарының қайта өрлеу дәуірінде әл-Фарабидің риторика поэзия өнері туралы еңбегі, Махмұт Қашқаридың «Диуани лұғат ат-түрік» кітабы, Жүсіп Баласағұнның «Құтты білігі» сияқты

бір топ ұлы даналардың әйгілі шығармалары жарық көрді. Қазақ тарихына төте қатысты түркі тіліндегі жәдігерлерден Әбілғазы Бахадур ханның «Шежіретүрік», Қадырғали жалайырдың «Жамиғ Ат-Тауарих», Захир ад-дин Мұхамед Бабырдың «Бабыр-наме», Мұхамед Хайдар Дулаттың «Тарихи-Рашиди» сияқты туындылары елімізге ерекше танымал. 18-ғ. соңына қарай жыраулық поэзия жеке ақындық өнерге орын бере бастады да, оның мазмұны бүкіл қоғамның өмір шындығына терең бойлап, оның дамуына өзіндік үн қосатын дәрежеге көтерілді.

Кезіндегі бір топ қазақ зиялыларының Пекинде бас қосқан сәті (солдан): Жақып М, Тұрсын Ж, Күнгеі М, Абылаш Қ, Мақатан Ш

部分北京哈萨克知识分子

A group of Kazakh intellectuals in Beijing: Jakyp M, Tursyn J, Kuengei M, Abylash K, Makatan Sh.

哈萨克语是哈萨克民族世代代流传的文化和精神遗产之一。民间文学和诗词文学的源泉来自古代部族时期的神话故事，传说故事和成语。神话故事、传说故事和成语的精华是歌颂英雄们的长诗，充分体现了哈萨克民族为领地完整性和自我生存而不断顽强拼搏和自我保卫的精神。《英雄霍玻兰德》《英雄阿勒帕慕斯》《英雄塔尔根》《英雄哈木巴尔》等作品是哈萨克民族祖祖辈辈歌颂的英雄长诗。《霍孜库尔帕什—巴彦苏鲁》《杰别克姑娘》等

是从古突厥的祖先塞种人时期开始流传，后来演变成为哈萨克的重要口头文学著作。还包括公元前流传至今的《伟大英雄童尔》《英雄楚》《阿提拉》《阔克博热》《耶尔盖纳坤》，这些都是当今哈萨克文学的奠基石。

突厥汗国时期的书面文学在古塞种人和匈奴人的口头文学的基础上继续传承发展。其中有长诗著作《霍尔赫特阿塔》。其后，伊斯兰时代突厥复兴时期的法拉比的《修辞诗文学艺术》，麻赫穆德·喀什噶里的《突厥语大词

典》等一批文人名著问世。与哈萨克历史有直接联系的突厥语著作有艾布加齐·巴哈杜尔的《突厥人世系谱》、喀德尔尔力·扎刺亦儿的《扎米格特一塔瓦里合》、巴布尔的《巴布尔回忆录》、米尔咱·马黑麻·海答尔的《拉失

德史》等。从18世纪末开始，古代叙述性长诗被诗人的诗词作品取代，诗词内容从很深的层面上反映了现实生活，为社会的发展发挥了积极推动作用。

Кезінде Пекинде болған бір топ қазақ ақын-жазушылары (солдан):

Қаһарман М., Оразхан А., Ақбар М., Жұмабай Б., Қазымбек А.

在北京的部分哈萨克知识分子 Some Kazakh intellectuals in Beijing

Kazakh language embodies the uniqueness of the spiritual and cultural heritage of the Kazakh people, passed down from generation to generation. Fairy tales, legends, and proverbs are the basis of folklore and poetry which originated in the time of the ancient tribes. The epic is one of the best examples of this heritage. It is a confirmation that the Kazakhs were once a united people. Epics such as "Koblandi batyr", "Alpamis", "Ertargyn", "Kambar Batyr", "Kozykorpesh-Bayan Sulu", "Kyz Zhibek" and other works of the Kazakh oral literature emerged during the times of Saka (the

ancestors of the Turks). "Alip Ep Tunga", "Shu batyr", "Atylla", "Kok bori" and "Ergene kon" were written before Christ. All of them are sources of modern Kazakh literature.

In the days of the Turkic Khanate, the written literature came out of the oral tradition of the Saka and Huns. One of the epics that was created during the Turkic Khanate is called, the "Book of Korkyt Ata." Later during the revival of the Turkic people, the following famous works of the great sages came into the world: "Work on the art of poetry – rhetoric"

by Al-Farabi (Alphrabi) and "Diwan lughat at-Turk" by Mahmud al-Kashgari. Other Turkic works, which relate to Kazakh history, include "Shezhire and Turks" by Abilkazy Bakhadur Khan, "Zhamig At-Tawarish" by Kadirgaly Zhalaiyr, "Babir-na'me" by Zahir al-din

Mukhamed Babur, "Tarihi and Rashidi" by Mukhamed Haydar Dulat. By the end of the 18th century the Zhyrau poetry emerged, revealing the real life of the entire society. This type of poetry began to make a specific contribution to the development of the society.

ШУАР-дың бір топ қазақ ақын-жазушылары (солдан): Қасымхан У., Шамыс Қ.,
Тұрсынәлі Ы., Әзілбек Кінәзбек
部分新疆哈萨克知识分子
Some Kazakh intellectuals from Xinjiang

Бурабай – көрікті саяхат орны (Ақмола обл., Көкшетау)

著名旅游景点科克舍套的布拉拜

Famous tourist attractions in Kokshetau

Кезінде қазақтың ата-бабасы ғұн, кыпшақ, үйсін, түркілер замандары бойы шығыста Сары өзеннің бастауынан тартып, батыста Орал тауларына дейін, түстікте Азов теңізінен тартып, оңтүстікте Самарқан, Бұхараға дейінгі басталмаған-аяқталмаған, сайын далада самаладай толысып жүрген көшпелі ел болды. Осы қос құрлықтың арасынан, жер шарының кіндігінен, алтын тақты ата мекеннің іргесін орнықтырды. Тарихи сабақтастығы бар алуан түрлі бай мұралар қалдырды. Туған жерін әнмен әлдилеп, күймен тербеді. Сол далаға елеулі ескерткіштер

бағыштады. Табиғат сұлулығына ұнасымды қалалар салып, елді мекендер орнықтырды, тілдерде дастан болған аңыз-әңгімелер мен тарихи деректер қалдырды. Сол далаға өз тарихының елесін еске салар есімдер арнап, оны тылсым тіл күдіретімен айшықтады. Қазақтар ұлы қорған салмай-ақ, үндістер мен мысырлықтар сияқты пирамида тұрғызбай-ақ, өз мекеніне, төл тарихына еске салар есімдер арнап, сол ата мекенмен тел жасап келеді. Олар Иса Байзақовтың "Құралай сұлу" поэмсындағы Монтай бидің: «Ертуып, жоқ елді бар қыла алмайды, ел

болса, ер тұғызбай тұра алмайды.» – дегеніндей, қазақ даласында елдің елдігі үшін, жердің жерлігі үшін қан кешіп, жын құшқан, тұлпар мініп, ту ұстаған нелер сайыпқыран ерлер өтті. Арғы тарихқа көз салсақ, Қазақ даласынандағы көшпелілер арасынан шығып Дамаскіде сұлтан болып аты әлемге әйгіленген Бейбарыс өтті. Ал, бергі тарихқа көз салсақ, бөрікті ұлдар мен тұлымды қыздар «Жаным арымның садақасы, арым елімнің садақасы» деп бастарын бәй тікті. «Мың өліп, мың тірілді». Қазақтың бір туар ардагері – хан Абылай атойлап

алға шығып, жоңғарларға қарсы жорық жасаған. Қытай қосынымен тізе қосып, жоңғарларды жер қаптырды. Қазақ халқын ұшпаққа шығарған Абылай ханға тәнті болған ұлы ғұлама Шокан Уәлихан бұл ғасырды «Абылай ғасыры – ерліктің ғасыры» дейді. Айтып-айтпай тіп керек, бұл ғасырда хан Абылаймен бірге Қабанбай, Бөгенбай, ер Жәнібек сияқты топ-топ батыр-бағыландар өтті. Қазақ даласына есілтіп ескі жол салған Есім хан, қасқайтып қасқа жол салған Қасым хандар дәурендеді. Алты Алашқа «көмекей әулие» атанған әйгілі Бұқар баба бізге ерліктің

шанды жорығы астынан шауып шығып, шиыршық ата тіл қатты.

Қытайдың Шыңжаң университетінің атакты тарихшысы Су Быйхай қазақтың ата бабасы скифтер, сактар, ғұндар, үйсіндер, кыпшақтар, түркілер сонау Гансу аңғарына дейін таралып, көшпенді өмір кешкенін айтады. Сонау ұлы қорғанның ішіндегі Қытайдың Гансу өлкесінің Линшя Хуизу автономиялы облысында күні бүгінге дейін «Найман қосыны», «Ну Найман», «Алматы» деген жер аттары аталып келеді. Өлкей Марғұланның айтуында: "Дуньхуан-Көкнүр көліне жақын жерге қоныстанған Поломэнь ғұн тайпасы, кейін оларға Абдалдар (Әфталиттер) қосылған". Алтай таулары мен Том өзеніне дейінгі кең алқапта хандық құрған қазақтардың жерінің жартысы Ресейдің қол астында қалғанымен, бәз-баяғы сол бұрынғы атауымен аталып жүр. Ақселеу Сейдімбектің айтуында: "Чулым өзенінің бойында және Том өзенінің батысынан бастап, жаңағы айтқан Беріш өзені, Беріш көлі, Бүріш жартасы, Алшедат өзеніне дейінгі аймақта Қызыл деп аталатын түркі тайпасы тұрды. Оның құрамында Үлкен Алшын және Кіші Алшын деген рулар бар. Ачинск қаласының атауы да осыған байланысты. Беріш өзені, Беріш көлі, Бүріш жартасы деген атаулардың бәрі де біздің Алшын ішіндегі қалың Беріш руын еске салады... Шеркиш атауы да біздің Алшынның құрамындағы Шеркеш руын еске салады. Кетъ атауы да сол Алшынның құрамындағы Кете руын еске түсіреді. Осы өңірлерде "алтын" сөзі жиі-жиі ұшырасады. Көптеген жағрафиялық атаулар біздің рулармен үндес болғандықтан, бұл сөзді де Алшын ішіндегі Алтын руымен шендестіруге болады." Шығыстағы ұшар

басын көк кіреуке мұз құрсаған Алтай, Тарбағатай, Сауыр, Еренқабырға (Тянь-Шань), Майлы-жәйір, Алатау сияқты көк тіреген сілемді тауларынан тартып, батыстағы сонау Орал тауларына дейін, Жоңғар даласынан тартып Сарыарқаға дейінгі арман далаларға, кәусар сулы бастауларынан тартып, жөңкіген өзендеріне дейін, иірім-иірім құм төбелері мен ойдым-ойдым шөнеттерінде жортқан аңдар мен жорғалаған жәндіктеріне дейін Қазақ шұрайлы тілдерін безеп, нелер әсерлі атаулар атаған, мысалы: «Бұғыарал», «Бурадонғыл», «Құланойнак»,

Көл жағасы
湖邊
Lakeside

Найза тас
岩石山
Rock mountain

Тесік тас (Құсайын С. фотосы)
窟窿石
Rock overhang with hole in the center

«Бөкенсуат», «Қайнар бұлақ», «Аттынтауы» деп дала тағыларымен, төрт түлікпен телі атаса, былайғы бір жерлерін «Отаукеріш», «Шәйтан керіш» дейді. Құм төбелердің өзін жеке-жеке «Шабырақұм», «Айқайқұм», «Қызылқұм», «Мойынқұм», «Қаракұм», «Үлкен Борсыққұм», «Кіші Борсыққұм», «Нарынқұм» десе, ал, халық ұғымында теңізге баланатын көлдерін «Арал», «Балқаш», «Зайсан», «Теңіз» десе, ал, жай көлдерін де қағыс қалдырмаған. Мысалы, «Марқакөл», «Баркөл», «Қазанкөл» деген сияқты аяулы атаулармен әдилейді, «Іле», «Ертіс»,

«Сырдария», «Шу», «Есіл», «Сарысу», «Торғай», «Жайық», «Тобыл» сияқты арналы өзендерін ұшқыр тіл тылсымымен буырқандырады, ал, сонау ғұндар кезінен тартып тау атаулыны киелі есептеп, оларға «Алатау», «Тәңіртау», «Хантәңірі», «Ұлытау» деп сыйынған. Орман-тоғайын, "Үйтораңғы", "Көрсексеуіл", "Қотанқарағай" деп, өз тұрмыс-салтына жанастырды. Осы атауды естігенде көз алдыңа алтын тақты атамекен суреті көлденең тартылмай қайтсын?! Атамекеніне немесе елеулі оқиғаларға бір ауыз тұйынды атау арнап, тарихқа

өшпес мұра қалдыру қазақ, моңғол көшпелілері сияқты санаулы халыққа ғана тән ерекше қасиет деуге болады. Л.Н Гумилевтің "Әрбір этностың өзіндік ішкі құрылымы және өзіндік қайталанбас қасиет-бітімі болады" дейтіні осымен айғақталар. Жерінің бөгенайына, сыр-сыйпатын бейнелеуге келгенде қазақтардың кейде тарихтағы дуалы ауыз даналарға бағалататыны бар. Мысалы Асанқайғы жерұйықты іздеп желмая мініп сауырға келгенде "Біткен таудың бауыры екенсің, біткен жердің сауыры екенсің, амал не? Аттың сауырындай-ақ

Жасыбай көлі (Павлодар обл.)
加斯拜湖 (巴甫洛达尔州)
Zhasbay lake (Pavlodar province)

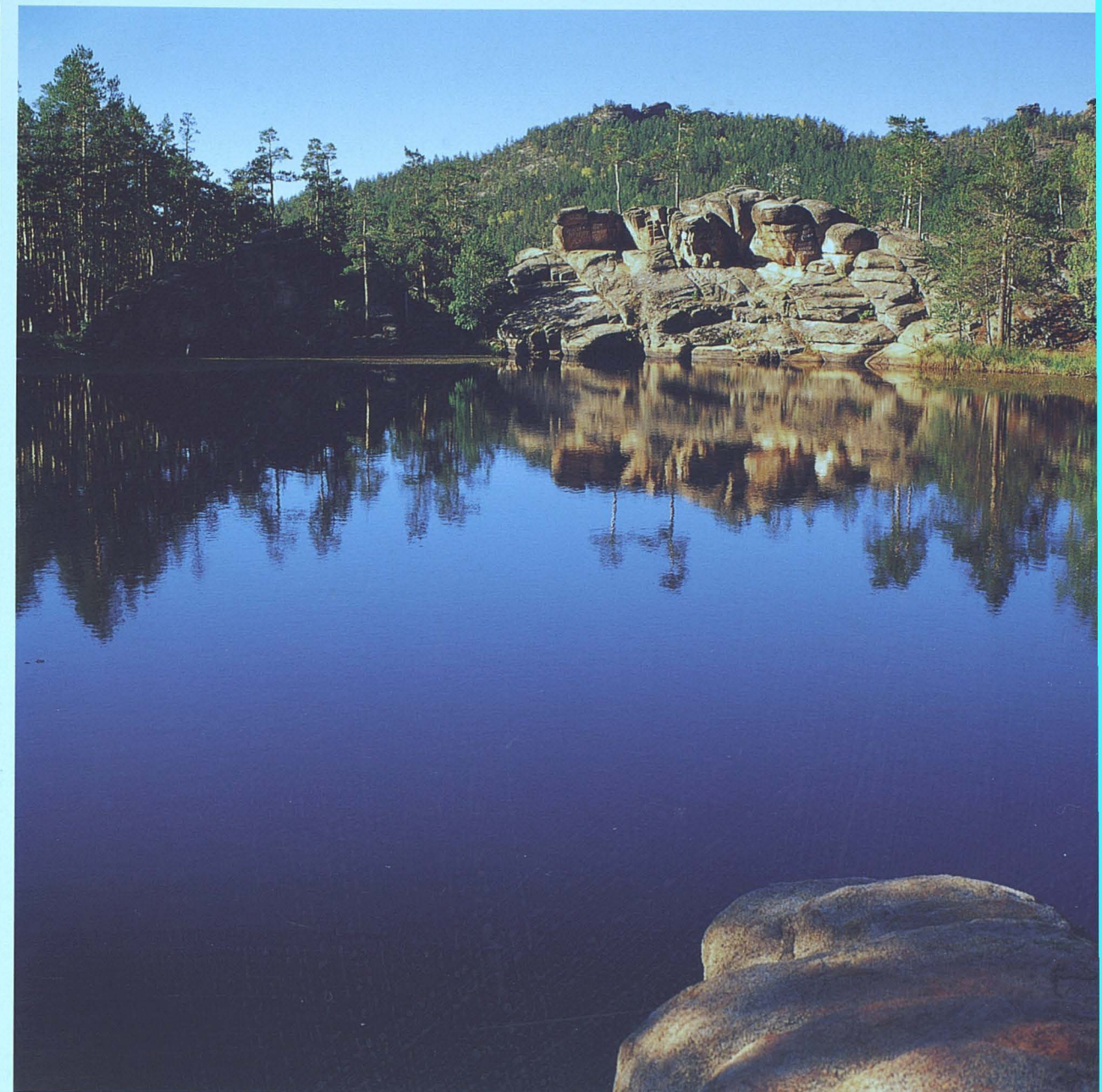

Қайыңды көлі (Алматы обл. Қакен Б. фотосы)
喀英德湖 (阿拉木图州) Kaindy Lake (Almaty province)

екенсің" деген. Ақылы дария Сәменбеттің ұрпағы Байымбет Бейімбет деген баласын ертіп, ауып бара жатқан бір топ қоңыр аңның соңынан ілесіпті. Ол қоңыр аңдар Қалба тауынан ауған бойы осы Сауыр тауына тұмсығын тірепті. Бұны көрген Байымбет атының басын бұрып, Қалба тауында ойылған жұртта қалған ел-жұртын көшіріп әкеліп, "Қайың сауған", жұттан аман қалған екен. Білгіштердің айтуында, Асанқайғы колқаты орман, қолтығы ши, арнасы өзен, арқасы жеміс, күнгеі күн, төскейі гүл, көк шалғыны

тай жатты, қарасуы қаймақты, Ілені көргенде "Жұрт жүрмес, тайлақ боталап, тай құлындар, тарысы талдай, қымызы балдай, жәннат жер екен" деген.

Орт. Тянь-Шаньның шығыс бөлігіндегі Қытай, Қырғызстан, Қазақстан шекарасындағы биікт-6995 м, пішіні қазақ, қырғыздың қымыз сабасына ұқсайтын, сүйір шыңды тау Хантәңірі деп аталады, кезінде сақтар, түркілер, үйсіндер мекенденген, тарихта жазба деректер мен архивтер арқылы белгілі болған Қызыл қала осы таудың шығыс солтүстігінде. Осы

Шайтан көл (Қарағанды обл. Қарқаралы ауд.)
夏依坦湖 (卡拉干达州) Shaytan Lake (Karaganda province)

Хантәңірі тауын қазақтар «киелі тау» деп сыйынады, өз тарихындағы кейбір елеулі оқиғаларды сонымен байланыстырады.

Іленің Тоғызтарау ауданындағы Тянь-Шань тау сілеміндегі бұлт бүркеніп, көк орманмен көмкеріліп тұрған кербез шоқыға қазақтар дарабоз батыры Қабанбайдың атын берген. қарсы беттегі көк шоқидан көз жіберсеңіз, тілдерде – жыр, домбыраға

күй болып мақтан етілетін, Абылай ханның сенімді серігі, қазақтың қас батыры Қабанбайдың дулығасы – басында, акбоз тұлпары – астында, құйындатып келе жатқанын көргендей күйге бөленесіз. Фотосуреттегі киелі тау етегіндегі көк өзен жағасында ақ қалпақты Қызайдың бір атпал азаматы сәйгүлігін суарып тұрғанын көргенде, көңіл-күйі толқымайтын Қазақ баласы болмас-ау!

Көз ұшындағы Алакөл
瞭望阿拉湖（阿拉木图州）
Alakol Lake (Almaty province)

哈萨克祖先匈奴人、克普恰克(钦察人)、乌孙人和突厥人，世世代代生活在东至黄河，西至乌拉尔山，北至亚速海，南至撒马尔罕和布哈拉的无边无际的广阔天地中，欧亚大陆的中心确定了其居住地，并在此留下了丰厚的历史古迹。哈萨克人民用最优美的语言搭配动听的歌谣和豪放的冬不拉曲抒发他们对故乡的赞美之情。把重大历史事件刻成碑文，并将其树立在家乡最喜欢的草原上。依照美丽的自然风景建盖起一座座乡村和城镇。把草原上发生的历史事件用别具匠心的精美语言编

写成史诗和诗词咏颂民间。山河大地都用与哈萨克历史有渊源的名称命名过，这些名称流芳百世，在历史上留下一个个永远不可抹去的鲜明烙印。在哈萨克草原上虽然没有万里长城也没有金字塔，但进入这片大地就能感悟到游牧人的习俗和历史印象。从古至今，历史上哈萨克人民文人济济，英雄辈出。出生在哈萨克阿特劳州钦察突厥血统的马木留克家庭的拜巴尔一世成为13世纪知名的埃及苏丹。他多次派遣使节出使金帐汗国，与其建立紧密关系。他一生思念家乡，想重返故里。拜巴尔一

Есік көлі (Алматы обл.)
叶斯克湖（阿拉木图州）
Issyk Lake (Almaty province)

世作为哈萨克历史伟人，1989年哈萨克电影制片厂将他具有传奇色彩的一生搬上荧屏。哈萨克历史名言形象生动地表述道：“与其在他国当尊贵的苏丹，不如在本国做卑贱的下层人。”18世纪伟大领袖阿布来汗配合清朝乾隆皇帝派遣的部队消灭了准噶尔部。让哈萨克人民摆脱了流离失所的困境。著名的哈萨克学者乔坎·瓦里汗曾称赞道：“18世纪是阿布来汗带领哈萨克人民创造灿烂辉煌的世纪。”那个世纪涌现出许多英雄好汉，例如英雄喀班拜、英雄博根拜、英雄贾尼别克。同时，还涌现出一批官员作家。其中叶斯木汗编著的《叶斯木汗旧法典》是哈萨克汗国的第一部法律文书。而哈斯木汗撰写的《哈斯木汗新法典》是哈萨克汗国的新版法律文书。著名说书弹唱家布哈尔不仅是阿布来汗的谋略家，也是一位出色的社会活动家。而出生在19世纪的阿拜·库南拜是哈萨克诗圣，同时也是伟大的思想家、哲学家、教育家和社会活动家。他也是当今所有哈萨克人心中永远挺拔的脊梁。

中国著名历史学家苏北海曾讲，哈萨克人祖先斯基泰人、塞种人、匈奴人、乌孙人、克普恰克（钦察人）、突厥人在历史上一直游牧到河西走廊。在甘肃省临夏回族自治州境内有以哈萨克语命名的地名，例如“乃蛮、

库什尼”“努乃蛮”“阿拉木图”。艾勒凯·马尔古兰说道：“敦煌等区域居住的婆罗门部落属匈奴人，后来阿布达人也融入到匈奴人里。”现今的阿勒泰山到顿河之间的广阔领土曾是哈萨克国的领土范围。现今它们中将近一半留在了俄罗斯境内，但地名仍沿用其哈萨克语的地名。例如，图兰市是以贾尼别克汗的母亲闺名，阿斯特拉罕市名称是阿者特拉罕的名字，萨拉托夫哈语名为萨热套，库尔干哈语名为库尔干。从哈萨克斯坦延伸至符拉迪沃斯托克（海参崴）、叔拜尔阿伊格尔、萨热拜塔勒、乌尔克提、泰乌赞等广阔地带都保留了哈萨克语地名。泰乌赞两岸居住的就是乃蛮部落中的萨德尔人和马泰人。夏卡热木·库岱别尔迪著《五道河》中提到的阿勒泰哈萨克族的母亲河额尔齐斯河的名称，按照马赫穆德·喀什葛里的解释在突厥语中的含义是“如是好汉务必下河”。而伊希姆河、图兰河及第聂伯河、顿河流域都有哈萨克人居住过。鄂毕河上游雅库德加盟共和国的首都名称是克列部落祖先阿巴克的称呼。阿克列吾·塞登别克称：“从切列姆河畔到托木河西，还有别热什湖、布热什山岩到阿勒摄大特河的区域居住着名为‘克孜尔’的突厥部落。他们的部落成分包括‘大阿勒钦’和‘小阿勒钦’部落。以上地名与‘阿勒钦’

Ұштан түсірілген Қорғалжын қорығының жалпы көрінісі (Ақмола обл.)
哈萨克斯坦库尔加尔金自然保护区 (阿克莫拉州)
Full view of Kazakhstan Korgajin nature reserve (Akmola province)

Жайылымдағы киіктер
羚羊群
Antelopes

部落中的别热什部落名称相关联。而阿钦斯克城城名也与‘阿勒钦’部落名称有直接关系……舍尔克什地名也与‘阿勒钦’部落中的舍尔克什部落名称相关联。”克季河名称也与“阿勒钦”部落中的克季部落名称有直接关系。在这些地区常常能看到叫阿勒腾的地名,实际上此名称与“阿勒钦”部落中的阿勒腾部落名称相关联。哈萨克草原从东部白雪皑皑的耸入云霄的阿尔泰山,塔尔巴哈台、天山、依连哈比尔尕山、玛依勒—加依尔、阿拉山到遥远西部的乌拉尔山,从准噶尔盆地到哈萨克丘陵的梦幻般的草原上,从每个山间清泉到山间的大河,从蜿蜒的沙丘到一块块凹地,还有从草原上奔跑的野生动物甚至细微昆虫,哈萨克人都赋予他们美丽的名称。这些名称运用游牧人智慧的思维方式命名而来。例如“野鹿岛”“公驼梁”“野马跳跃”“羚羊泉”“奔腾泉”“天马山”等。另外,准噶尔盆地的五彩湾称为“吾涛克热什”,魔鬼城叫作“塞滩克热什”。对于一些独特的沙丘或沙漠生动的称呼为“呐喊的沙丘”“红沙漠”“大脖子沙漠”“大小布尔斯克沙漠”等等。湖

泊类,比如咸海叫“阿热阿勒”“巴尔喀什”“斋桑泊”“田吉兹湖”。每条大河流类也赋予了名称,比如“伊犁河”“额尔齐斯河”“锡日”“楚河”“吐尔盖河”“扎伊克河”等。有名的大山,例如“阿拉套山”“汗腾格里”“吾勒套”等。森林类,例如“胡杨林”叫“玉托郎格”“库尔塞克沙吾勒”“库坦卡拉盖”。

哈萨克或蒙古等游牧民族有用一句话概括历史事件的习惯。就如谷弥洛夫所说:“每个民族有其独特内在构造和独特不可复制的特征。”至今哈萨克民间流传的许多哈萨克名言名句中,有很多是名人们游历此地时给出的精辟评价。例如哈萨克名人阿桑·凯歌乘坐沙漠之舟游历到阿勒泰颇有避风港美称的萨吾尔山时评价道:“山不高不低,水草丰盛,是避风港的好去处,但容不下太多人。”有一次,哈萨克名人萨曼别特家乡发生百年不遇的雪灾,其后代拜因别特四处寻找水草丰盛的适合放牧的地点。此时正好遇见转场的羚羊,随即拜因别特携子别因别特跟随这群羚羊经过几天几夜长途跋涉来到

Қоқиқаздар (А.В.Устиненко фотосы)

火烈鸟

Flamingo

阿勒泰的萨乌尔山，发现此处水草丰盛极为适合放牧。他们又返回家乡携带所有家当和人马在此定居下来，避免了这次天灾。素有“塞外江南”之美称的伊犁降水充沛，气候温润，风景秀丽，资源雄厚，物产丰富。既有壮丽的雪峰，又有俊秀、迷人的河川；既有恬静悠然、肥沃广袤的草原，又有人神共织的农耕大地及美丽的自然风光。哈萨克名人阿桑·凯歌游历到伊犁时赞不绝口道：“这是人间的天堂。这里不仅牲畜可翻倍增长，还是绝无天灾出现的放牧宝地。”中部天山的东侧在中国、哈萨克斯坦、吉尔吉斯斯坦三国边境上耸立着海拔6995米的外形类似哈萨克马奶桶状的雪山，被称为“汗腾格里”。古时候这一带居住着塞种人、克普恰克（钦察人）、突厥人和乌孙人。历史上著名的古城“赤城”坐落在“汗腾格里”雪山的西北脚下，现今这里为哈萨克人的美丽家乡。哈萨克人称“汗腾格里”为神山，哈萨克重大历史事件往往与此山紧密相关。

中国新疆伊犁哈萨克自治州巩留县境内，有一支天山山脉是以哈萨克历史英雄名称“喀班拜”命名而来。从山峰对面的“库克楚克”山峰凝望“喀班拜”峰，仿佛依然能感受到阿布莱汗的亲密战友喀班拜骑着他的白色战马奔腾而来。而本书照片中，神山喀班拜脚下滚滚奔腾的大河边，哈萨克人的饮马镜头是多么生动感人啊！

Шарын шаткалы (Қакен Б. фотосы)
恰伦大峡谷 (阿拉木图州)
Sharin Grand Canyon (Almaty province)

Once the ancestors of the Kazakh people: the Huns, Qypchaks, Uisuns and Turks were nomadic peoples. They wandered for centuries from the Yellow River in the east, to the Ural Mountains in the west, from the Sea of Azov in the north to Samarkand and Bukhara in the south. Located in the center of Eurasia they have become a base of the Fatherland. They obtained a rich cultural heritage. The Homeland was praised with songs, played with the dombra. Worthy monuments were carved and placed in the favourite steppes of the homeland.

Having constructed the cities harmonious with nature, they strengthened communities and left legends that walked on the lips of the people. This steppe received the names reminding its story. The Kazakhs have not built a great wall or a pyramid, but have given memorable names to their native land. They are part of its history, and lived in harmony with land. Down through the ages appear a multitude of Kazakh heroes and scholars. One of them was famous Sultan Baybars of Egypt in the 13th century who was born in Atyrau,

Kazakhstan. He was a Qypchak. He signed an alliance with the Golden Horde. He dreamed of coming back to the motherland and missed his hometown for whole life. A Kazakh proverb says, "Instead of being a great sultan in a foreign country, it is better to be a humble servant in one's own country". In 1989 the Kazakh film studio made a film about him as a great man of Kazakh history. Ablai Khan was an acknowledged and distinguished leader in the 18th century. The great scholar Shoqan Walikhanov praised Ablai Khan, saying "the 18th century

is the century of Ablai Khan, the century of great feats." He cooperated with Qianlong, Emperor of the Qing dynasty to destroy the Dzungars. He stopped wars with Dzungars and saved Kazakhs. During this period Ablai Khan fought fearless warriors such as Kabanbay batyr, Bogenbay batyr, Zhanibek batyr. Esimkhan established the old constitution and Kasymkhan established the new constitution. Bukhar-zhirau Kalkamanuli is known as "The Holy Wishmaster", a super advisor of Ablai Khan. Abay Kunanbayuli was a great poet, philosopher,

Көлсай (Алматы обл., Құсайын С. фотосы)
库勒赛 (阿拉木图州) Kolsay Lake (Almaty province)

Үстірттегі шоқалақты жартастар (Мақсат Тұрысбайұлы фотосы)
乌斯吐尔特地方的石柱
Strange stones in Ustirt

Шар тастар (Маңғыстау обл., А.В.Устиненко фотосы)

石球 (曼吉斯套州)

Stone balls (Mangistau province)

Қоңыраутас (Алтай)

响石 (阿勒泰)

Ringing stones (Altay)

thinker, educator and community leader in the 19th century. Nowadays he is also highly honored and revered by the Kazakh people.

The well-known historian Su Beihai of Xinjiang University of China writes that the ancestors of Kazakhs – the Scythians, Saka, Huns, Uisuns, Qypchaks, and the Turks lived up in the Gansu Corridor and led a nomadic life. In Linxia Hui Autonomous Prefecture of the Gansu province inside of the Great Wall one can still see Kazakh place names such as "Naiman kosyny", "Nu Naiman", and "Almaty". According to Alkey Margulan "The tribe of the Polomen Huns inhabited the land of Dunhuang. Later, Abdal (Aftalit) was joined to them." 105 year old Omar Kaymolla on May 26th 2004 said: "The Dzungarian Basin in Kazakh means "zhoni kar" (snowy peak). Though half of the land of the Kazakhs, who created the Khanate in the large area from the Altay Mountains to the Tom River remained in the possession of Russia; they are called as before in Kazakh." According to Akseleu Seydimbek "In the area along the Chulym River and west of the Tom river, Berish River, Berish Lake, Berish Petroglyph, Alshedat River lives a Turkic tribe which is called Kyzyldep. It includes races such as the Junior Alshyn and the Senior Alshyn.

Сарыарқа төсінде (Қарағанды обл.)
北哈萨克丘陵上
Saryarka steppes

The name of Achinsk city is connected with this. The names Berish River, Berish Lake and Berish Petroglyph resemble a kind Berish in Alshyn. The name Sherkysh also resembles the sherkesh tribe in Alshyn. The name Ket resembles the name of the kete tribe in Alshyn." In these regions the word "altyn" (gold) is often met. Since many geographical names are consonant with our races, then the word can be compared with the Altyn tribe in Once the ancestors of the Kazakh people: the Huns, Qypchaks, Uisuns and Turks were nomadic peoples. They wandered for centuries from the Yellow River in the east, to the Ural Mountains in the west, from the Sea of Azov in the north to Samarkand and Bukhara in the south. Located in the center of Eurasia they have become

a base of the Fatherland. They obtained a rich cultural heritage. The Homeland was praised with songs, played with the dombra. Worthy monuments were carved and placed in the favourite steppes of the homeland. Having constructed the cities harmonious with nature, they strengthened communities and left legends that walked on the lips of the people. This steppe received the names reminding its story. The Kazakhs have not built a great wall or a pyramid, but have given memorable names to their native land. They are part of its history, and lived in harmony with land. Down through the ages appear a multitude of Kazakh heroes and scholars. One of them was famous Sultan Baybars of Egypt in the 13th century who was born in Atyrau, Kazakhstan. He was a

Qypchak. He signed an alliance with the Golden Horde. He dreamed of coming back to the motherland and missed his hometown for whole life. A Kazakh proverb says, "Instead of being a great sultan in a foreign country, it is better to be a humble servant in one's own country". In 1989 the Kazakh film studio made a film about him as a great man of Kazakh history. Ablai Khan was an acknowledged and distinguished leader in the 18th century. The great scholar Shoqan Walikhanov praised Ablai Khan, saying "the 18th century is the century of Ablai Khan, the century of great feats." He cooperated with Qianlong, Emperor of the Qing dynasty to destroy the dzungars. He stopped wars with Dzungars and saved Kazakhs. During this period Ablai

Khan fought fearless warriors such as Kabanbay batyr, Bogenbay batyr, Zhanibek batyr. Esimkhan established the old constitution and Kasymkhan established the new constitution. Bukhar-zhirau Kalkamanuli is known as "The Holy Wishmaster", a super advisor of Ablai Khan. Abay Kunanbayuli was a great poet, philosopher, thinker, educator and community leader in the 19th century. Nowadays he is also highly honored and revered by the Kazakh people.

The well-known historian Su Beihai of Xinjiang University of China writes that the ancestors of Kazakhs – the Scythians, Saka, Huns, Uisuns, Qypchaks, and the Turks lived up in the Gansu Corridor and led a nomadic life. In Linxia Hui Autonomous Prefecture of

Қойнауын мұнай кернеген, айдынын аққу тербеген,
қормал Каспий құт мекен, қазаққа сонау ертеден. (Жакен Б., Төлеубай А. фотосы)
里海一角 Caspian Sea

Рахман көлі (Шығыс Қазақстан, Қакен Б. фотосы)
热合曼湖 (东哈萨克斯坦) Rakhman Lake (Eastern Kazakhstan)

the Gansu province inside of the Great Wall one can still see Kazakh place names such as "Naiman kosyny", "Nu Naiman", and "Almaty". According to Alkey Margulan "The tribe of the Polomen Huns inhabited the land of Dunhuang. Later, Abdal (Aftalit) was joined to them." 105 year old Omar Kaymolla on May 26th 2004 said: "The Dzungarian Basin in Kazakh means "zhoni kar" (snowy peak). Though half of the land of the Kazakhs, who created the Khanate in the large area from the Altay Mountains to the Tom River remained in the possession of Russia; they are called as before in Kazakh." According to Akseleu Seydimbek "In the area along the Chulym River and west of the Tom river, Berish River, Berish Lake, Berish Petroglyph, Alshedat River lives a Turkic tribe which is called Kyzyldep. It includes races such as the Junior Alshyn and the Senior Alshyn. The name of Achinsk city is connected with this. The names Berish River, Berish Lake and Berish Petroglyph resemble a kind Berish in Alshyn. The name Sherkysh also resembles the sherkesh tribe in Alshyn. The name

Ket resembles the name of the kete tribe in Alshyn." In these regions the word "altyn" (gold) is often met. Since many geographical names are consonant with our races, then the word can be compared with the Altyn tribe in the Alshyn race.

Let us consider names given in the region which spans from the snow-capped mountains of Altay, Tarbagatai, Sauyr, Erenkabyrga (Tien Shan), Maylizhayyr, Alatau in the east to the Ural mountain in the west in the Dzungarian Basin to the steppes of Sary Arka, from water springs to broad rivers. Each of the animals in this area have been given attractive and vivid names such as "Bugyaral", "Buradongil", "Kulanoynak", "Bokensuat", "Kaynar bulak", "Attyntau". In addition the Multicolored Bay of Dzungarian Basin was named "Otaukerish". The ghost town was named "Shaitan kerish." The sand hills here each have separate names such as "Shabyrakum", "Aykaykum", "Kyzylkum", "Moinkum", "Karakum", "Ulken Borsykkum", "Kishi Borsykkum", and "Narynkum". Each lake and each

Бұқтырма су қоймасы, Ертіс бойында (Мұхаметжан О. фотосы)
 布克特尔玛水库
 Bukhtirma reservoir

river has a Kazakh name, such as "Aral", "Balkash", "Zaysan", "Markakol", "Barkol", "Kazankol", and rivers such as "Ili", "Irtysh", "Syr Darya", "Chu", "Ishim", "Sary-Su", "Turgai", "Jaiyq", and "Tobol".

From the time of the Huns the mountains were considered sacred and the people worshiped them, giving them the names "Alatau", "Tanirtau", "Khan Tengri", "Ulytau". Forests names like "Uytorangi", "Korseksewil", and "Kotankaragay" come from nomadic daily life. When we hear them, how can we not imagine our native land! It can be said that giving meaningful names to the native places and important events of our lives, thus leaving the immortal heritage in history is inherent in some people such as the Kazakh and Mongolian nomads. This confirms the statement of Gumilev: "Every ethnic group has their own internal

structure and unique characteristic." Kazakhs recognize a place or a historical event through quotations of famous Kazakh poets. This oral tradition continues to be used nowadays. For example, when the famous Asankaygi came on a swift camel in search of paradise to the top of the Sawir Mountain in Altay, he said: "It is neither high nor low, with plenty of water and lush grass for raising livestock. It is a safe place, but could not overcrowded." Bayimbet and his son Beyimbet (The descendants of Samenbet) agreed with Asankaygi. Once they were following a group of antelopes, passing the Kalba Mountain, when they came to the Sawir Mountain. They turned back to bring their people and belongings and moved there. When Asankaygi visited Ili, he said: "Here is a paradise. It is a precious plot for raising livestock and a valuable land with a good omen."

Ыстыккөл (Қырғызстан)

伊塞克湖 (吉尔吉斯斯坦)

Issyk Kul Lake (Kyrgyzstan, photo by US government NASA)

Қапшағай су қоймасы (Алматы обл.)
 卡普恰盖水库
 Kapchagay Reservoir (Almaty)

In the eastern part of the central Tien Shan mountains at an altitude of 6,995 meters on the borders of China, Kyrgyzstan and Kazakhstan, the mountain with a pointed peak, resembling a bag of fermented Kumis is called Khan Tengri. The red city is located northeast of this mountain. This was made famous by the written materials of the history and archives of the Saka, the Turk and the Uisun. Kazakhs think Khan Tengri is a sacred mountain, because it concerns most of the great events of Kazakh history.

One of Tien Shan mountains was named after a famous Kazakh hero, Kabanbay batyr. Mountain Kabanbay batyr is seated in Togyztarau county of Ili, which is wrapped in a green forest, and covered with clouds. If you stand on the opposite side of it, you will see our real hero, the true fellow soldier of Ablai Khan flying on the white horse with his helmet, who the Kazakhs praised in dombra kuis and songs – Kabanbay. What Kazakh is not excited to see a photo of him with a white hat on the river bank at the foot of the sacred mountain!

Тянь-Шань асуында (Үрімші—Корла тас жолы)
 跨越天山的乌库公路
 The Urumqi-Korla highway crossing part of the Tien Shan mountain range

Иле дариясы (Күлжаның батысындағы бөлігі)
伊犁河 (王民斌摄) Ili River

Іле дариясының бір арнасы – Қас бойы
伊犁河上游的喀什河畔 Kas riverside in upper reaches of Ili river

«Қаражон, Қапсалаң мен Дағымбелім, жайлаған Албан-Қызай қалың елім.» Таңжарық Жолдыұлы
伊犁喀拉俊草原 Ili Karajon grassland

Қабанбай тауының баурайында (Іле)

伊犁哈班拜山角下 At the foot of Kabanbay peak in Ili

Үйсін тауының Әулие шоқысы (Іле, Бақытбек Ж. фотосы)
乌孙山的阿吾列叶峰 (伊犁) Awlye peak of Uisun mountain (Ili)

Хантәңірі баурайында (Іле, Моңғолкүре)

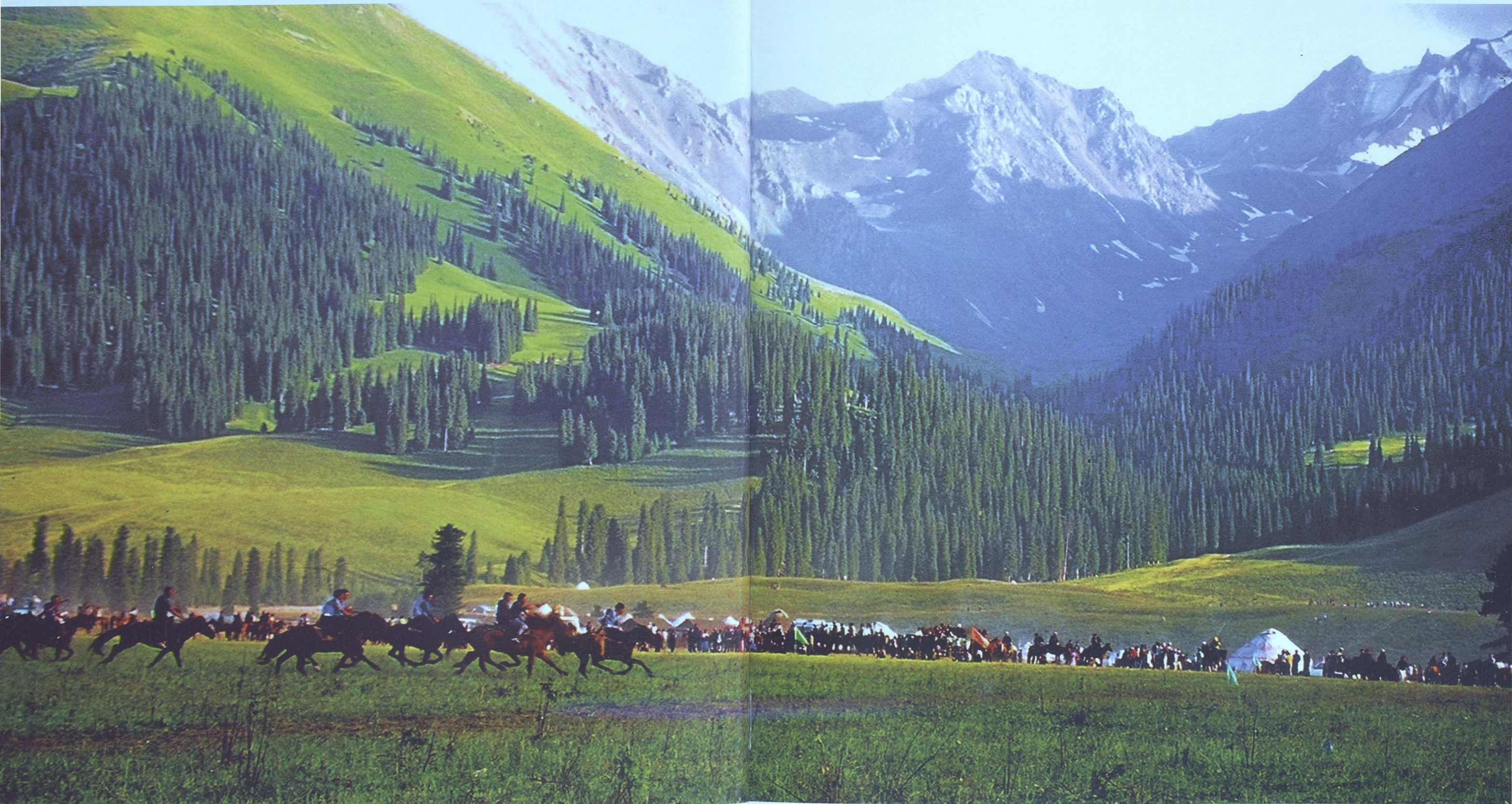
汗腾格里山下(伊犁昭苏)

At the foot of Kantangri Mountain (Mongolkure, Ili)

Жасыл көл (Иле Күнес) 伊犁新源的加斯勒湖 Zhassyl Lake(Kunes, Ili)

Іленің шақы жайлауынан бір көрініс
伊犁夏布河草原
Ili Shabulkol grassland

Күштай жайлауы (Иле)
库什泰草原 (伊犁)
Kushtay grassland (Ili)

Нылкының Жасыл көлі (Іле)
伊犁尼勒克的加斯勒湖
Zhassyl Lake in Nylki of Ili

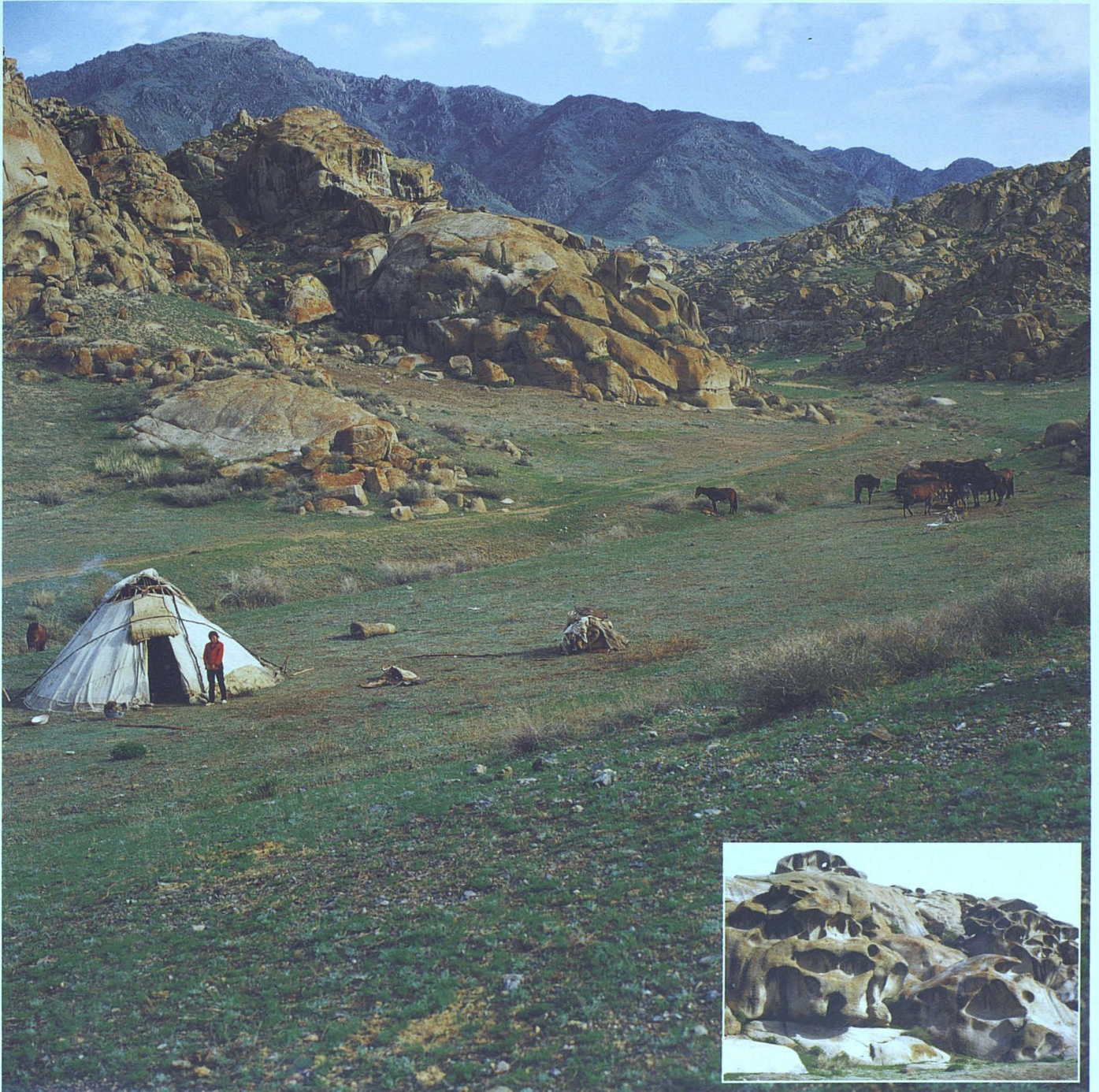
Нылкының Төре жайлауы (Іле)
托列草原（伊犁尼勒克） Tole grassland (Nylki,Ili)

Күнестің Қапшағай сарқырамасы

新源卡普恰盖瀑布

Kunes Kapchagay waterfall

Қойтастағы ғажайып жартас (Боротала)

怪石谷的怪石 (博乐)

Picturesque rock valley (Bole)

Кент қорымындағы ғажайып жарғас (Қарағанды обл., Қакен Б. фотосы)

肯尼特地区的怪石（卡拉干达州）

Queer stones in Kent (Karaganda province)

Отау керіш (Жоңғар ойпаты) 五彩湾(准噶尔盆地, 王民斌摄)
Multicolored Bay (Dzungarian Basin)

Тілдерде дастан болған
Жоңғардағы қайнар бұлақ
海纳尔泉 (准噶尔盆地)
Kaynar spring (Dzungarian Basin)

Шіркін құландар! 准噶尔盆地的野毛驴 Wild donkeys (Dzungarian Basin)

Жоңғардағы тасқа айналған ағаш (Нұржакып фотосы) 硅化木 Petrified wood (Dzungarian Basin)

Триас дәуірінде тіршілік еткен ірі бауырмен жорғалаушы, топалтұмсық кинемериялардың қалдығы
短吻嗜食兽化石 (崔贵海摄) Fossils of mysterious animals (Dzungarian Basin)

Баркөл сахарасы
巴里坤湖畔
Barkol Lake

Баркөлдегі Айқайқұм
巴里坤地区的鸣沙山
Aykay Kum mountain in Barkol

Қанас көлі (Алтай)

喀纳斯湖 (阿勒泰) Kanas Lake (Altay)

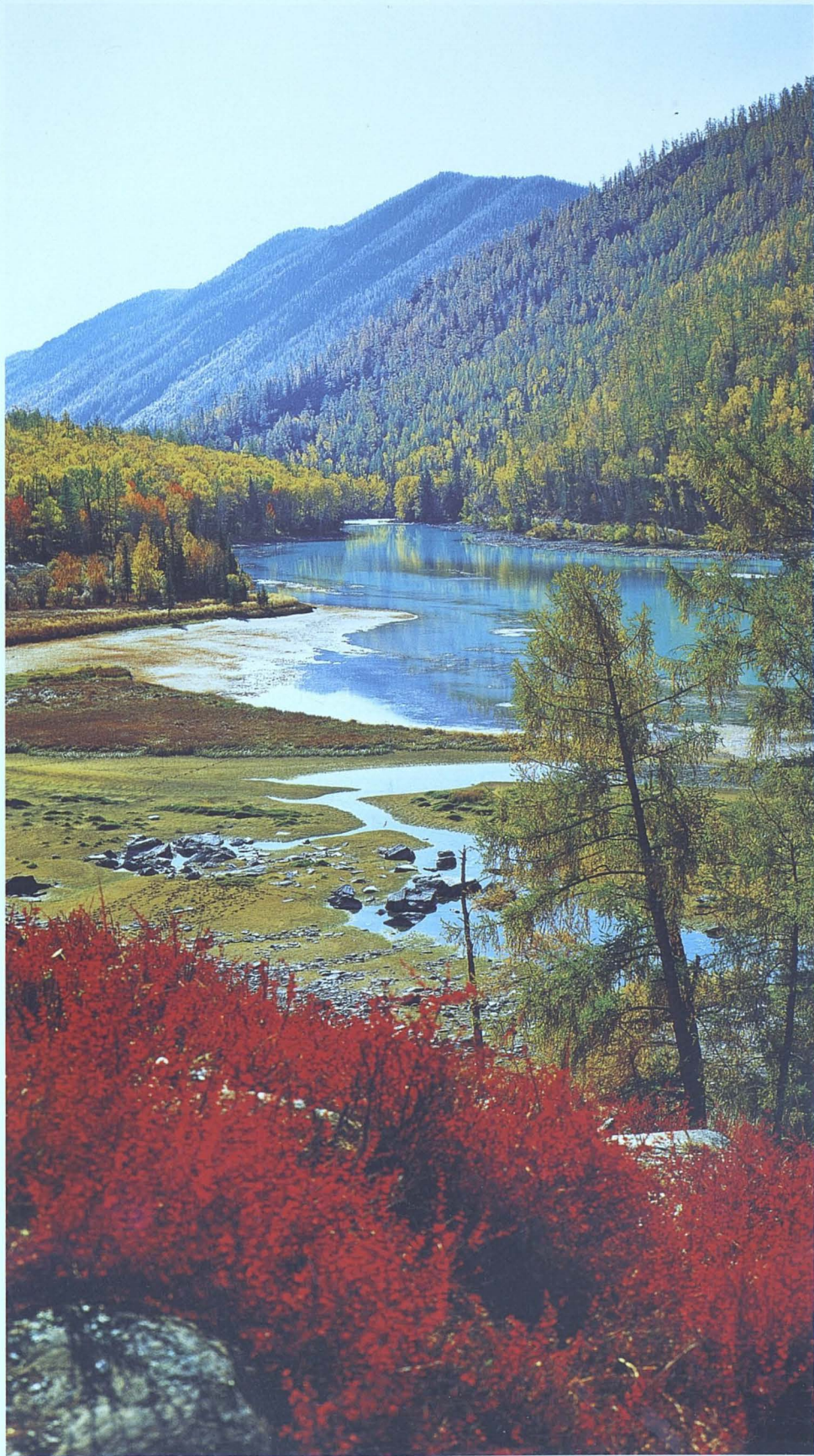
Қанастағы тасбақа аралы
喀纳斯湖心岛 Islet in the middle of Kanas Lake

Аккөл (Қанас аңғарының басында, Түсіпбек С. фотосы)
阿克库勒湖 (喀纳斯河上游)
Akkol Lake

Қанас өзені
喀纳斯河 Kanas River

Казанкөл
喀善湖 Kazan Lake

Ұлiңгiр көлi 乌伦古湖畔 Ulingir Lake

Шағантоғайдың қорымды көлі (Тарбағатай)
库尔木地湖 (塔城地区裕民县)
Korimdi Lake (Shaweshek Shagantogay County)

Коныр оба сахарасы (Тарбагатай)
孔额尔放包草原 (塔城地区)
Konyir oba grassland (Tarbagatay)

Боғда көлі (Урімші)
天池 (乌鲁木齐) Bogda Lake (Urumqi)

Үрімші Еренқабырғасының танымал тұлғасы Ерсейіт Аяпбергенұлының Жастабан жайлауы

当时的乌鲁木齐南山区的知名人士额尔斯依提的贾斯塔班夏牧场

Urumqi Zhastaban summer pasture of the great man Ersseyit Ayapbergen

Тянь-Шань қожашөбі
天山上的雪莲花
Snow lotuses in the Tien Shan mountains

Думанды ел, шуақты жер., 2003ж. Іле-Қазақ обл. ақындар айтысы кезіндегі бір сәт (Іленің Шақы жайлауы)
神奇大地热闹非凡（伊犁，王民斌摄） Lively people and nature

Алтай ойын-сауык үйрмесіндегі әртістер Бадалиң тауындағы ұлы қорған үстінде (1986ж. Пекин., Әлдақап Б. фотосы)

在八达岭长城兴高采烈的阿勒泰文工团的演员们

Enthusiastic artists of Altay Song and Dance Ensemble on the Great Wall

Қазақтың қоғамдық қарым-қатынасы – торқалы той, топырақты өлім, топты жиын, асар-астарда біршама шұғырлы бейнеленеді. Әсіресе, торқалы той, асар-астарда қасқа мен жайсандар, бай-бағыландар, сазшы-шешендер бас қосу салтқа айналған. Ол кезде әлеуметтік беталыс сипатындағы түйінді мәселелер шешімін табады. Қазақ «қыдырмашы қонақтан қырық ауыз сөз, береке, сый-сияпат қалды» дейді. Қазақтың топты басқосулардағы ән-күйі, тұрмыс-салты жан-жақтылы түгелденеді, саз әуені, түрлі көркем өнер, киім-кешек

сарапқа салынады. Ерлік, іскерлік сыналады. Онда болатын маңызды бір шара – ақындар айтысы. Көп жылдардан бері дәуірдің жаңаша өзгерістеріне қарай, қазақтың сахарадағы басқосуларының беташары осы ақындар айтысымен басталып жүр. Әсіресе, Қытай қазақтарында осылай. Ұлы ғалым Шоқан Уәлиханов қазақтың ақыл-ойының аңғарымдылығы жөнінде сөз қозғағанда былай болжам жасаған: «Далалық орданың тұрғыны – қырғыз (қазақ – А. С.) өзінің моральдық қасиеті – ақыл-ой қабілеті жөнінен отырықшы татар немесе түркі шаруаларына

қарағанда әлдеқайда жоғары тұр... Осынау дала көшпелілерінің ақынжанды болып келетіні, ой-қиялының жүйрік болып бітетіні мұнсыз-қамсыз көшпелі тіршіліктің арқасы болу керек немесе ұдайы ашық аспан астында, шет-шегі жоқ шүйгін дала құшағында ғұмыр кешкен соң табиғат шіркінді тәнір тұтқандықтан да болар.» (Ч.Ч.Валиханов.Собр.соч.в пяти томах. А.А. 1961-1972, I-том. 390-бет). Дүлдүл ақын Төлеген Айбергенов «Бір тойым бар» деген өлеңінде былай ағынан жарылады:

Бәйге берем жығылған балуанға да,
Адалдығы сезіліп тұрар болса.
Қыз қуатын жігітке ат беремін,
Жанам деген жүрекке от беремін.
Мен әйтеуір бар жиған-тергенімді,
Бір тамаша той қылып өткеремін.

Он мың кісілік қазақтың қаражорға биін орындау сәті. Дүниежүзілік Гиннесстің рекордтар кітабына енді (КХР, ШУАР, Шінгіл ауд., Серік Нұрдыбай фотосы)

万人跳哈萨克卡拉卓尔噶舞蹈，2008年中国新疆青河县，已录入吉尼斯世界纪录
Ten thousand people danced the “Karazhorga” in 2008 in Qinggil County, Xinjiang, China. This event was recorded in Guinness World Records

作为马背民族的哈萨克人分布很广。草原集会哈萨克人的重要社会交往和娱乐活动。婚礼喜庆、葬礼和祭祀等重大的纪念活动时，会举行草原聚会。聚会中聚集了政治社会活动家，当地富人和艺人。聚会里不仅会有丰富的娱乐表演，也会讨论重大社会政治问题，包括部落间或紧邻间发生的矛盾冲突并做出决策。哈萨克族同时也是热情好客的民族。有句哈萨克谚语道：“远道而来的客人嘴里能听到几十种新鲜见闻。”发展到21世纪后，重要的哈萨克草原聚会以阿肯弹唱会开场，同样展现哈萨克人的风俗和社会交流来往等方面。著名的历史学家乔坎·瓦里汗谈到哈萨克人的聪明才智时说：“草原宫殿(毡房)里的

居住者—柯尔克孜人(哈萨克人当时的称谓)，他们的道德观和智慧水平比定居的鞑靼人或者从事农业生活的其他突厥人高出许多倍……这些草原人具有能歌善舞的特点，以及心灵淳朴、动作敏捷的特质是因为托这种无忧无虑游牧生活的福。或者是因为他们一生在蓝而高的天空下，在这片富饶大地上生活居住，并把可爱的大自然当作神来供奉的原因。”才华洋溢的诗人突勒根·艾别尔根在他的诗歌《喜宴》里，诠释他的内心世界道：“我要奖励倒下的运动员，只要他全心全意地应战。我要为追姑娘的小伙配赠骏马。我要在善良的人心中点起火种。反正我把所有积蓄捐赠出来，尽量让这场喜宴无比热闹。”

Он мың кісілік домбыра күйін орындау көрінісі (Дүниежүзілік Гиннестің рекордтар кітабына енген, (КХР, ШУАР, Толы ауд.)

2010年中国新疆托里县举办万人冬不拉弹唱会，已录入吉尼斯世界纪录（赵鹏程摄）

Ten thousand people played the dombra in the Akyns' performance (Aytys) in 2010 in Toli County, Xinjiang, China.

This event was recorded in Guinness World Records

The public Relations of the Kazakhs – wedding, funeral, group gatherings, are pictured in some interesting way. Especially at solemn anniversaries, memorial service (on the anniversary of his death) there was a tradition to gather socialites, local rich, singers, akyns, actors and acrobats. At these events, the major issues of social direction were addressed. The Kazakhs say "uninvited guests left forty words." At public events the Kazakhs sing, music, customs of the Kazakh life are discussed, musical creativity and different kinds of art, dresses are tested. They are proved for heroism, hard work. One of the most important parts of the social activities for many years due to the new changes of time, especially of the Kazakhs of China was Aytys akyns (singing competition of singers improvisers). The great scholar Chokan Valikhanov when talking about the smartest mind of the nomads suggested: "The

inhabitants of the steppe horde, Kyrgyz (Kazakh) is much higher than the sedentary farmer of the Tatars and Turks in his intellectual ability and morality... Perhaps poetic soul, speed of thought of the steppe nomads is a result of the serene nomadic life, or that they have always worshiped nature and lived in the open air in the embrace of the endless steppe." [Shoqan Walikhanov's work in five volumes. A. A. 1961-1972, vol. 1, page 390]. The talented poet Tolegen Aybergenov says in his famous poem "There is one pleasure":

I will give a prize even to the loser of a wrestling match, if I see his sincerity.

I will give a horse to the guy who runs after a girl,

I will give fire to the heart of gold that burns.

In general, having gathered all that I have got,

I will build another great pleasure.

Акындар айтысының бағалаушылары (2010 ж. Астана)

阿肯弹唱会上的评委们 (2010年, 阿斯塔纳)

The judges of the Akyn performance in Astana (2010)

Түнгі дабыл (2010 ж. Астана) 夜晚的魅力 (2010年, 阿斯塔纳) Night view of Astana (2010)

Қазақстанның бір топ дарынды айтыс ақындары
优秀的阿肯们
Excellent akyns

Қазақстанның елге танымал «Ұлытау» тобы концерт коюда (2010 ж. Астана)
哈萨克斯坦著名乐队ULYTAU表演 (2010年, 阿斯塔纳)
Performance of the popular musical group "Ulytau" in Astana (2010)

Іле ақыны Жарқынбек Бердібекұлы мен Алтай ақыны Жәмиға Даулетқызы айтыс үстінде
(2006 ж. Шәуешек қ.)

伊犁阿肯加尔肯别克·别迪别克与阿勒泰阿肯加米哈·达吾列提弹唱对决（2006年，塔城）

Aytys in 2006 (Shaweshek)

Ақындардың шағын тобы (Іле-Қазақ обл., Өртеkes) 阿肯们向弹唱会走去（伊犁昭苏） Akyns (Mongolkure, Ili)

ШУАР-дың танымал тұлғаларының бір тобы айтыс ақындарымен бірге (2006 ж. Шәуешек қ.)

部分哈萨克族元老和干部同参加弹唱会的阿肯们在一起 (2006年, 塔城)

Organizers and important guests of the Akyn performance in 2006 (Shaweshek)

Қазақстан Республикасы Президентінің «Болашақ» хаылқаралық стипендиясының иегері Асылхан Анардың Австралияда оқу бітірген сәті. (2009 ж.)

2009年哈萨克斯坦总统奖学金获得者阿纳尔·阿斯力汗的澳大利亚研究生毕业典礼照

Winner of the President of Kazakhstan's "Bolashak International Scholarship", Anar Assylkhan at her graduation ceremony in Australia in 2009

Мереке кезіндегі Алматы жастары
节日庆典中阿拉木图青年
Youth at the Almaty festival

Мереке кезіндегі Астана әйелдері мен жасөспірімдері
庆典中的阿斯塔纳妇女和儿童
Women and children at the Astana festival

Іленің Албан-Қызайлары (2010 ж.)
新疆伊犁的牧民群体
Group of herdsmen in Ili, Xinjiang

Алтай Керейлері (2000 ж.)
阿勒泰地区的克烈部落牧民
Kerei herdsmen in Altay

Астаналық эз қариялар (2010 ж.)
参加阿斯塔纳庆典的老人们 Elderly at the Astana festival

Ана мейірімі 母爱 (马忠义摄) Mother love

Қормал бәйбішелер 慈祥的奶奶们 Benign old ladies

Болатын бала болмысынан (① Серік М. фотосы)
游牧人家的孩子早当家
Herdsmen's children become managers of the family early

Ат құлағында ойнайтын өрендер (Бахытбек Ж. фотосы)
骑马能手 The riding expert

Көшпелілердің қыдырмашылары
探亲访友的游牧人（王民斌摄）
Herdsmen visit relatives and friends

2004 ж. Наурызда Алматы алаңындағы қыз ұзату көрінісі
在阿拉木图街道上送别新娘 Farewell to bride on the street of Almaty during Nauryz

Өртекестің өрендері. Іле-Қазақ обл. Моңғолкүре ауд. (Елеубек Н. фотосы)

最激动的时刻 (2010年, 昭苏)

Excited moment (2010, Mongolkure)

Сайрам бойында кыз куу (1994ж. 1-е)
塞里木湖畔上的姑娘追 (1994年)
Kyz kuu (Girl chasing) in Sayram lakeside

Қазақстанға еңбегі сіңген тұлға Тұңғышбай әл-Тарази Алматыдағы Наурыз мерекесі кезінде
哈萨克斯坦著名电影演员通格什拜·艾里塔拉兹在欢庆纳吾肉孜节的活动上(2004年, 阿拉木图)
Famous actor, Tongishbay alTarazy, celebrating the Kazakh New Year-Nauryz in Almaty (2004)

Садақ ату
射箭 (2009年, 阿拉木图)
Archery in Almaty (2009)

Циркші Жәмәли ұшы тамағына тірелген найзамен машина итеріп барады
杂技演员加马里的绝技 Acrobat Zhamaly

Аударыспақ 马上角力 Wrestling on horseback

Бір ғажабы – бұрынғы өткен қазақта өнер біреулердің басына үйірімен үйіріліп, сегіз қырлы, бір сырлы, жан-жақты талант боп туатындығы. Олар ақын, әнші-күйші, сері болып қана қоймай, биші, желаяқ жүйрік, шабандоз, балуан, алуан түрлі серік ойындарына шебер, аң-құстың әуеніне салып, бет-әлпетін құбылтып, неше алуан күлдіргі ойындар көрсететін қуақы-күлегеш болған. Олардың бағзы біреулері ағашаяқ атануына олардың аяғына сырық байлап алып, аттылы адаммен жарысатын, ағаш бақанның көмегімен қатарынан шөгіп жатқан

从前哈萨克民间杂耍演出非常活跃。马戏团、杂技团等民间表演团体在哈萨克草原各地巡演，他们更是不会错过在草原婚礼庆典上大显身手。演出各式杂耍包括“口技”，羊、猴、熊、狗、马、鹿等驯兽，“瓦力骑士马”，“叼银元”，“八步赶”（拉驢），马上杂耍，脚踏双鞍（一人双马），马上劈刀，马上射箭，马上摔跤，女

сегіз-тоғыз түйенің үстінен секіретін, ағаш аяқпен билейтін немесе шапқан аттың үстінде төбесімен тұрып билейтін, қолына ағаш алып, керулі арқанның үстімен жүгіретін, шалқалап жерден аузымен тақия ілетін өнерлері себеп болған. Қазақ баласы «Бәйгеге» шауып, «Жорға салыстырып», жүйрігін жарыстырады. «Қыз қуарда» құйғытып, «Көкпар» тартысады, «Додаға» түсіп, «Аударыспақ» ойнайды. Ат үстінен «Теңге іліп», «Жамбы атады». «Қайыс тартып» күш сынасып, «Балуанға» түседі. Ат үстінен доп ұрып, «Шөген» деп оны дағы ойын қылады.

子马术等马背表演特技；还有“上杆”、“空中体操”、“倒立秋千”、“空翻过骆驼”、“独腿高跷”、“吃火吐火”、“断铁条”、搬大石、踩高跷、高空走钢丝、扮小丑等滑稽节目。演出节目中也包括“射银元”、赛马、摔跤、角斗、雪橇打猎、骑马跳跃、姑娘追等各种技艺竞赛。哈萨克族中有很多默默无闻，但身手了得的人才。

Kazakhs are riding on the "Bayue" (horse racing), "Zhorga salistiru" (competition of pacers), hold fast races. They ride at full gallop "Kyz kuu" (girl chasing), compete on "Kokpar", participate in the "Dodaga", play "Audarispak" (Turn, knock down each other), on

horseback "Tenge Ilip" ("hang coin)," Zhambi atadi" (shooting competition). They try strength in "Kayis Tartip" (overtighten belt), fight in the "Baluan" (fighter). They play with the ball on the horsebacks and call this game "Shogen."

Ат карғыту 骑马跳跃 Jumper

Көкпар (2010 ж. Іле-Қазақ обл. Моңғолкүре ауд.)
刁羊(2010年, 昭苏) Koeqpar game in Mongolkure (2010)

Түйе жарыстыру(2006 ж. Шәуешек қ.)
赛骆驼 (2006年, 塔城) Camel racing in Shaweshek (2006)

Дала думаншылары (2006ж. Шауешек к.)

为草原生活增添活跃气氛的人(2006年, 塔城)

Festival participants on the grassland in Shaweshek (2006)

2010 ж. Іле-Қазақ обл. Моңғолкүре ауд.

伊犁昭苏县 Mongolkure (2010)

Сақараның сал-серілері (Астана қаласының 12 жылдық мерейтойы кезінде)

阿斯塔纳12周年庆典活动中的草原艺人

Celebrating the 12th anniversary of Astana

① Құс мүсіні
(Қазақстан ұлттық мұражайы, Астана)
小鹰雀
Little hawk

② Саятшы қазақ 1876 ж. Евгени Ланцере, Франция
(Қазақстан ұлттық мұражайы, Алматы)
法国作者叶甫益尼·浪斯列的作品《鹰猎手》(哈萨克斯坦民族博物馆, 阿拉木图)
Falconer in Almaty Kazakh National Museum (France author: Eugene Lanseur)

③ А. О. Орловский (1777-1832) жирен атты жолаушы
(Тимирязев ауылшаруашылық академиясының жылқы шаруашылығы мұражайы)
亚历山大·奥洛斯基的绘画作品《骑红马的旅行者》
"Tourist rides red horse" painted by artist Alexander Osipovich Orlovsky

Қазақ халқының тағы бір ғажайып өнері – саятшылық, яғни, құс салып, аң аулау өнері. Қазақта бұл өнер шаруа адамы үшін күнкөріс кәсібі болды десек те, хан-төрелер мен сал-серілер үшін көңіл көтеретін, сән-салтанатын танытатын аксүйек өнер болғаны белгілі. Зерттеушілер жалпы саятшылық өнерге үш мың жылдық тарихты ұйғарады. Саят

құстарына бүркіт, сұңқар, қаршыға, тұйғын, ителгі сияқты алғыр құстар жатады. «Құсты жисаң, бүркіт жи, қыс киерің түлкі етер, жаз киерің құлпы етер», Қазақ бүркітті балапан кезінен қолға үйретеді. Қазақ құсбегілерінің біліктілігі соншалық – қол бүркіті түз бүркітінен әлдеқайда тегеурінді келеді. Бүркіт 20 қанша жасқа дейін жасайды. Қазақ қырғыздарда

бүркіттің әр жасының арнайы атауы болады. Мысалы, Балапан, Қантүбіт, Тірнек, Тастүлек, Құмтүлек, Мұзбалақ, Көктүбіт, Кана, Жана, Майтүбіт, Барқын, Баршын, Шөгел, т.б. Ә.Марғұланның зерттеулерінде қазақ тілінде тіке бүркітке қатысты 1,5 мыңдай атау бар көрінеді. Серілік, ерлік, ептілік тоғысып жатқан бұл ғажап өнерді Абай, Шоқан, Мұхтар Әуезов, Қаныш Сәтбайев, Жаяу Мұса, Үкілі Ыбырай, Ақан сері, Иманжүсіп сияқты дала таланттары жоғары бағалап қызықтаған. Шындығында ұлы Абайдың өзі де белгілі құсбегі-тұғын. Абайдың

Көкшегір, Қарашолақ деген бүркіттері болған. Сол Қарашолақты ұлы акын Тулақ деген кісіден 10 шақты ірі қараға сатып алыпты. Ал, Жошы ханның айналасында 3 мың қыран болғаны, Хан Абылайдың 500 бүркіт, 300 қаршыға, сұнқар ұстағаны жайында деректер табылады. Қазақтың "дала сермендесі" бүркіт жөніндегі аңыз-әңгімелері еститін құлақ болса, екінші аузынан сөз бақталатыны хақ. Қазақтың тұз қыранының перісі Тіней жөніндегі хикаясын естімеген пенде арманда.

鹰猎是哈萨克游牧民族的传统习俗。哈萨克把银河称为百鸟之路也很自然。打猎既是哈萨克族传统的社会活动又是旅游活动，打猎活动中最有趣的就属鹰猎活动。鹰猎只在冬天举办。哈萨克族猎人为了保护大自然的生态平衡，鹰猎活动是有限制的。猎人禁杀处在繁殖期的动物或某些候鸟比如天鹅。常见的猎鸟有猎鹰（鹞鹰、灰背隼、

来水恩），隼（突耳弓、屯至耳）和金雕。哈萨克猎人的高超技术在于家养猎鹰比野鹰还强壮凶猛（可以吃掉野鹰）。哈萨克猎鹰到20多岁的每一周岁都有专用名称。据称猎鹰身体各个部位，包括鸟羽、鹰爪都有专用名称，这些专用名称约有1500多个。哈萨克许多传说中，都提及有位老人叫特内，他能与鹰沟通。

- ① Қыздың қолы қыранға жақ (саятшы Макпал, Қарағанды)
鹰姑娘 (卡拉干达州)
Falconer-Makpal (Karaganda)
- ② Сайлауыт саятшы (Астана 2010ж.)
准备就绪的猎人 Hunter (2010, Astana)
- ③ ④ Сарабал саятшылар (③Алтай ④Алматы)
经验丰富的驯鹰师 (③阿勒泰 ④阿拉木图)
Old falconers (③Altay ④Almaty)

Түз қыранының бапкері (Іле, Сәрсенбек Қ. фотосы)
老鹰的贴心守护者 Defender of the hawk

Тұйғынның түлетушілері (Іле Күнес асылтұқымды қой қожалығы, 1998 ж.)
猎隼的贴心人 Heart to heart

Hunting with birds is another great art of the Kazakh people. The Kazakh farmer uses this skill for survival. For the rulers and nobles, it was an entertainment, an art, showing the majesty of the aristocracy. Researchers suggest that the art of hunting with birds is three thousand years old. The birds that are used include –the golden eagle, the falcon, the hawk, the white goshawk and the Saker falcon. In reality, caring for, feeding, and teaching these birds is also a science. Hunting with birds provided the means for social relationships and productivity in the life of the Kazakhs. The Kazakhs tamed golden eagle chick from birth. "If you tame a bird, tame an eagle. Then you will dress in fox furs in the winter and silk in the summer." So high is the professionalism of the Kazakh falconers, that a tame golden eagle is much stronger than a wild golden eagle. The golden eagle live up to 20 years. The Kazakhs and Kyrgyz have special names for each age of the eagle. Such as Balapan, Kantubit, Tirnek, Kumtulek, Muzbalak, Koktubit, Kana, Zhana, Maytubit, Barkyn, Barshin, Shogel and others. Studies by A. Margualn indicate that in Kazakh language, there are about 1.5 thousand titles directly related to the golden eagle. This wonderful art that combines courage and agility was highly valued and of interest for people like Abay Kunanbayuli, Chokan Valikhanov, Mukhtar Auezov , Kanish Satbay, Zhayau Musa, Ukili Ibiray, Akan Seri and Imanzhusip. Abay was also known as a falconer. History records that Jochi Khan had 3000 birds and that Ablai Khan had 500 golden eagles, 300 hawks and falcons.

Тарбағатайдың саятшы тарландары (2006 ж.)
塔城的驯鹰高手 Shaweshek falconers

Мәтбуса Балтабай қазақ музыка аспаптарын зерікпей зерделеген зерттеуші
 哈萨克乐器研究家巴勒塔拜先生

Kazakh instrumental music expert-Baltabay Matbussa

Қазақ музыкасы – өмір шындығын дыбыстық көркем бейнелермен көрсететін музыкалық өнердің ұлттық саласы. Қазақ халқының музыка мұрасы – музыка фольклоры және музыка тарихы салаларына жіктеледі. Қ. м-ның үлкен бір арнасы – қобыз, сыбызғы және домбыра күйлері. Әл-Фарабидің "Музыканың үлкен кітабы" өз алдына бір тарихи мұра. поэзия мен муз. Мақамның бірлігіне негізделген ән-жырлардың келе-келе дараланып, екі түрлі өнер арнасына жіктелгені мәлім. Оның бірі – ән өнері, екіншісі – күйшілік дәстүр. Осы негізде 19 ғасырда қазақ даласында екі түрлі халықтық кәсіби-муз. Дәстүр қалыптасқан. Бірі – Ықылас, Сарымалай, Құрманғазы, Дәулеткерей, Қазанғап, Сейтек, Сүгір, Тәттімбет, т.б., екіншісі – Біржан, Ақан, Мұхит, Мәди, Жаяу

哈萨克音乐是以美丽的声音形式表达民族生活的艺术方式。哈萨克音乐遗产分为传统音乐和音乐历史两部分。哈萨克音乐的主流是库布孜、色布孜克和冬不拉的乐曲。

Мұса, Естай, Үкілі Ыбырай, Абай, Нартай, Майра, Танжарық т.б. сал-серілерді арқау еткен әншілік өнер. 19 ғасырдың аяқ шенінен бастап Қ. м. Шетел және орыс саяхатшыларынан назарына ілікті. П. Георги, В.Андреев, В.Добровольский, С.Рыбаков, А.Левшин, А. Алекторов, М.Готовский, Р.Пфенниг, А.Эйхгорн, Н.Савичев секілді шығыстанушылар Қ.м-ның көрнекті өкілдері туралы тың әрі қызықты мәліметтер жеткізді. А.В.Затаевич қазақтың муз. фольклорын жинап, оларды нотаға түсіріп, жүйелеуде үлкен қызмет атқарды. 30-жылдардан бастап А.Жұбанов, Е.Г.Брусилловский, Б.Г.Ерзакович, т.б. музыка мамандары кәсіби муз. өнерінің негізін қалады.

法拉比编写的《音乐全书》是哈萨克音乐的独特历史遗产。以诗词和音乐的曲目为基础的诗歌和叙述诗逐渐独立成为两个音乐种类。一种是诗歌艺术，另一种是曲目传

统。在此基础上，19世纪哈萨克草原上形成了两种民族音乐表现方式。一种为乐器演奏；另一种在乐器伴奏下说唱。19世纪末，哈萨克音乐受到西方国家及俄罗斯探险家的重视。扎塔耶维奇等研究东方文化的学者们，对整理收

集哈萨克音乐代表性人物的传统音乐作品方面做出了很多贡献。20世纪30年代起，阿合买提·朱班、布罗斯洛夫斯基、伊尔扎克夫伊奇等音乐专家们奠定了哈萨克专业音乐的基础。

Kazakh music is national form of the musical art that expresses the truth of life in sound art images. The musical heritage of the Kazakh people is divided into folk music and music history. One of the big trends of the Kazakh music – the melody of Kobyz, Sibizgi and Dombra. "The Big Book of Music" of Al-Farabi (Alphrabi), itself in itself is one heritage. The songs-epics based on the unity of poetry and musical rhythm gradually separating divided into two art types. Based on this in the 19th century in the Kazakh steppe there were formed two types of traditional folk professional music. One Ikilas, Sarimalay, Kurmangazy, Dauletkerey, Kazangat, Seytek, Sügir, Tattimbet and others, the second type of singing art, based on the outstanding

figures such as Birzhan, Akan, Mukhit, Madi, Zhayau Musa, Estay, Ukili Ibiray, Abay, Nartay, Mayra, Tanzharik and others. At the end of the 19th century the Kazakh music attracted the attention of foreign and Russian explorers. The orientalists P. Georgi, V. Andreev, V. Dobrovolsky, S. Rybakov, A. Levshin, A. Alektorov, M. Gotovsky, R. Pfennig, A. Eyhgorn, N. Savichev wrote interesting information on the most prominent representatives of the Kazakh music. A.V. Zataevich done a great job of collecting Kazakh folk music, his musical notation, systematization. Since the early 30th the music experts A. Zhubanov, E. G. Brusilovsky, B. G. Erzakovich and other laid the foundation for professional music.

Домбыра тұнып тұрған қазақ парасаты (Көшпелілер өркениеті көрмесі, 2009ж. Астана)
精益求精 Type of Dombra

Түйе жетелеген далалықтар (Суретші Махмұд Сиях-Қаламның салған суреті. 15ғ. Топкапы сарайы, Стамбул)

牵骆驼的草原人(15世纪画家马合穆德·亚克的画作, 珍藏在伊斯坦布尔的托卡比皇宫里)

People leading a camel in steppe (miniature by Mahmud Syah-Kalam in 15th century. Collected in Istanbul Topkapı palace)

КХР-дың Іле өңіріндегі Моңғолкүре ауд. Өртеkes деген жерінде үйсіндердің тарихқа аты әйгілі Қызыл қала (ЧЫ ЧЫҢ) деген қаласы болған. Қала өз кезінде ерекше гүлденген, билеуші ордасының сыртына канал салынған, оның сыртында қорған болған, қорған піскен қыштан өрілген, бүкіл өңір суы тұнық, шөбі шүйгін, қалың орман, сазды сахара. Өз кезінде ол жерде басқа дақылдарды қойып күріш егілген. Осы өңірде көне заманғы, қаз-қатар көне қорым-бейіттер мен обалар бой көрсетеді. Демек, ол — ежелгі үйсіндердің, түркілердің, қыпшақтардың құт мекені болғандығының айғағы. Ал осындағы Жібек жолы Шаты асуы арқылы сонау Тянь-Шаньның оңтүстігіндегі Қашқарияға, онан әрі Пәкістанға, Үндіге жалғасады. Ал шығысқа қатынасатын Жібек жолы арқылы Құлжа, Бей тин, Тұрфан, Құмыл, Дөнь хуан, Лан жоу, Ши-ан, Қай фын арқылы Ханчжоу, Сучжоуға кетеді. Оның батысқа қатынасуы жөнінде Грек тарихшылары былайша баяндаған: «Земарх – 568-569 жылдары түркі қағаны Істемірге барған Византия елшісі. Елшілікті Византия императоры Юстиниан II жіберді. Земарх елшілігінің бұл сапары

Византия мен Түркі қағандығы арасына тікелей сауда қатынасын орнатуды көздеуден туды. Шинжаңдағы Текес өзені алабындағы Істемі қағанның ордасына жету үшін елшілік Кавказды, Еділді, Жайықты, Каспий теңізінің солтүстік жағалауы маңын, Хорезмді Сырдарияның бойын басып өткен. Осы елшіліктің жазбаларында бірқатар қызықты деректер келтіріледі. Ол Ордаға жеткеннен кейін елшілердің оталауы арасынан өтіп, "жын-сайтаннан" аластануға тиісті болғаны айтылады. Орда салтанатын сипаттай келіп, ондағы жібек шатыр, күміс ыдыстарға толы арбалар, дөңгелекті алтынтак бәрі-бәрі түркі билеушісінің құдіретін білдіретінін жазады" («Ежелгі Қазақстан», «Аруна» баспасы 2002, 131-бет, Алматы.)

Қызыл қалаға қарай көсіліп жатқан, Шаты сайының ауызына таяу аңғар ішіндегі түйенің беліндей, дәу малта тасқа салынған көркем ою-өрнекті 1984 жылы қазанда, Қытайдың Пекиндегі орталық телевизиясының бірінші арнасы арнайы таныстырып, ертедегі осы үйсін өрнегі тамаша тапқырлық деп тілдеріне тиек етті.

Осы өңірдегі үйсін тұлпарлары күні бүгінге

дейін Қытай еліндегі нәсілді жылқы саналады. Осы жылқы нәсілінің бойы сұнғақ, бітімі келісті, жүйрік әрі мініске төзімді келеді. Кезінде осындағы Үйсін Күнбилері хан патшалығымен құдаласып, оның Лю Шиижүн, Лю Жиенюу есімді ханшаларымен некеленген. Үйсін тұлпарларына тәнті болған Қытай императоры Хан У Ди «Батыс өңір тұлпары жырында» (б.з.б. 2 ғ. және б.з. 2 ғ.) «Сәйгүліктер сай болып батыс жерден, мың шақырым шалғайдан есе әперген, айбынымен жасқандырып арғы жұртты, шөл

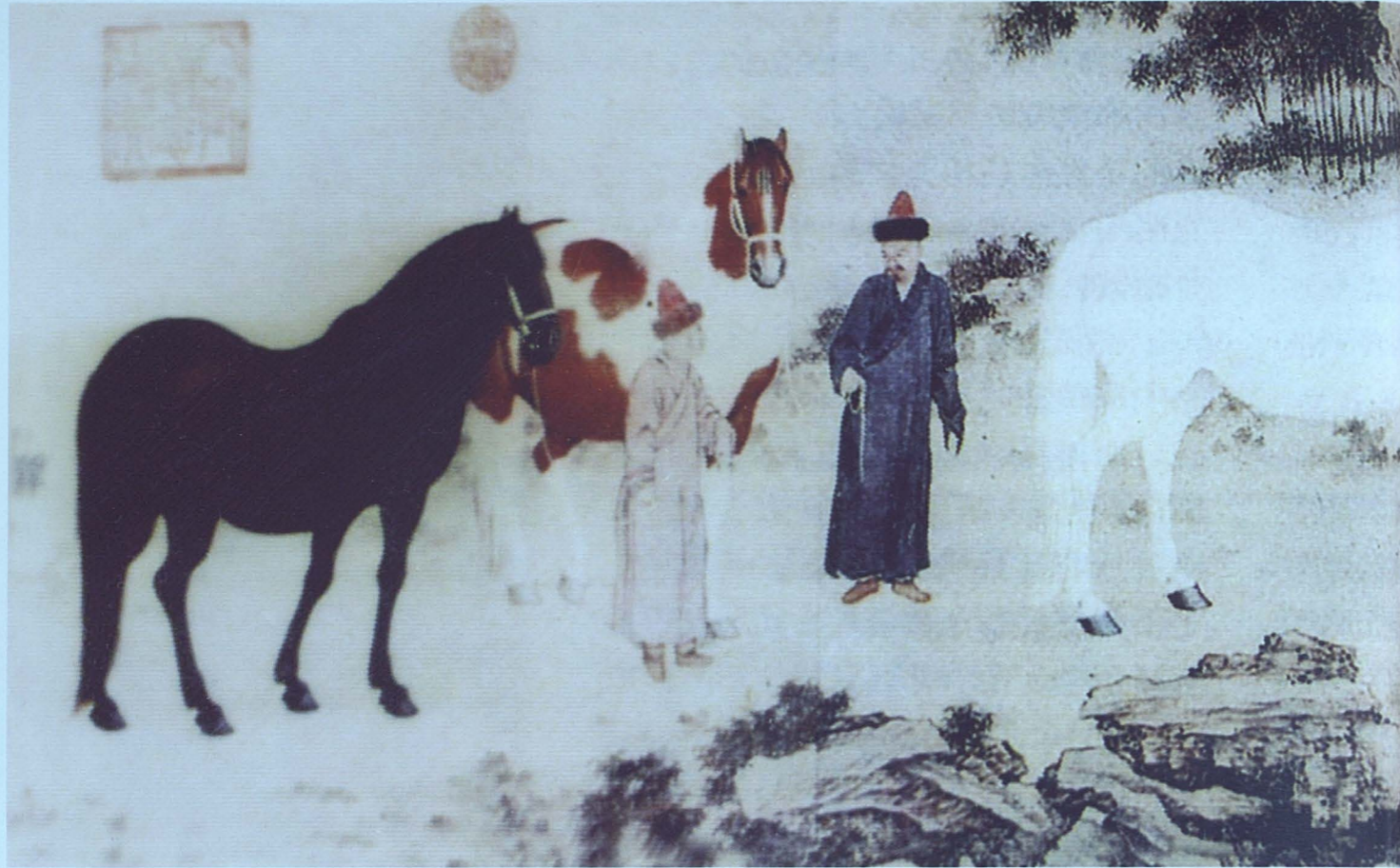
дала тау-өзендер, десін берген" деп тамсанған. Цин хандығының Цянлун ханы өзіне ат тарту еткен Қазақ елшісіне Соң хандығының дәуіріндегі Ли Гонлинның салған суреті арқылы былай арнау жазып ағынан жарылған: "айбыны айдаһардай, сәні де сай, шылбыр қолда, шадыман көңілі жай. Қазақта жоралғы өтеу болып жатыр, болмаса, Хан ағзам бой ұсынбас әрнеге жай."

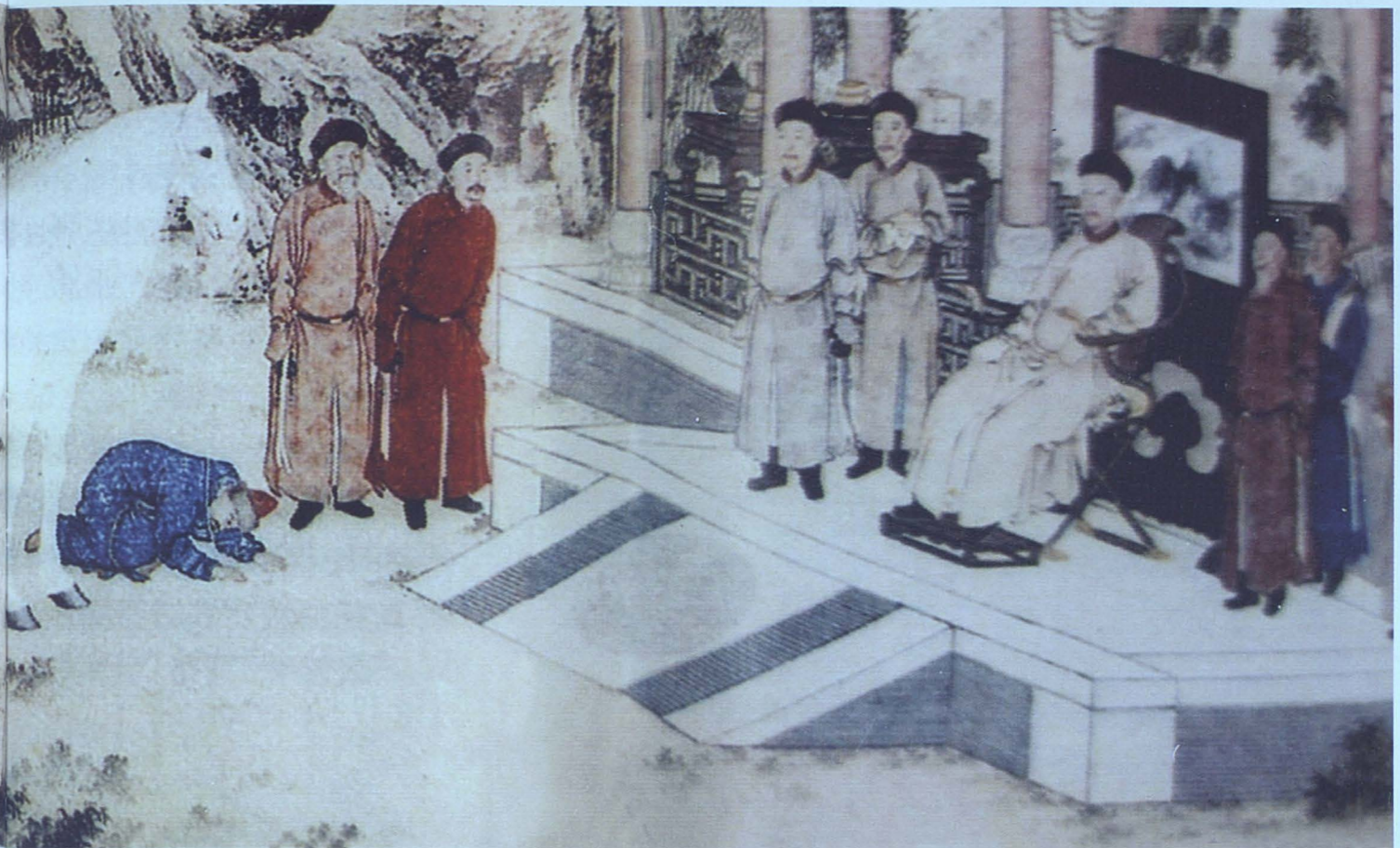
Цин патшалығының императоры Цянь Луннің өзіне ат тарту еткен Қазақ елшісіне Сұн патшалығы дәуіріндегі Ли Гонлиннің салған суреті арқылы жазған арнауы (Гу Гүн мұражайы, Пекин)

哈萨克使者贡马图，清乾隆帝题词（北京故宫博物馆珍藏）

Painting of Kazakhs presenting horses, inscriptions by Qianlong emperor of Qing Dynasty
(Collected in Palace Museum)

Қазақ елшілерінің Цянь императоры Цянь Лунге сәйгулік сыйлау сәті (Париж Мұражайы-Гиметтде сақталған, италиялық Каусеппе Кастидлиопеның (Ляң Шыныын) 18 ғ. ортасы Пекинде салған суреті)
 哈萨克贡马图 (18世纪意大利画家郎世宁的画作。作品描绘了哈萨克人向清乾隆帝进贡名马。法国吉美博物馆珍藏)
 Painting of Kazakhs presenting horses by Giuseppe Castiglione in 18th century (It describes how Kazakhs presented famous horses to the Qianlong emperor of Qing Dynasty. Collected in French Guimet Museum)

题节目中，介绍了昭苏县夏特沟卵石上的乌孙图案，这是古乌孙遗留至今的典型艺术图案。

众所周知，汉唐时期乌孙、突厥和中国有密切联系。文字记载：“汉武帝为细君公主准备的嫁妆中有皇家传宝凤凰图饰的御车。出嫁时，朝廷重臣都去送别。嫁去乌孙汗国的细君公主携带大量金银绸缎和饰物珍宝，其随行队伍浩浩荡荡达两里长。”乌孙汗国与当时西汉王朝间的贸

易往来中，乌孙天马被视为最尊贵的贡品。汉武帝在《西极天马歌》中盛赞其功绩称：“天马徕兮从西极，经万里兮归有德。承灵威兮降外国，涉流沙兮四夷服。”乾隆帝借用宋代画家李公麟的《贡马图》，向其贡马的哈萨克使节题词道：“性是龙媒形凤姿，于思左立控鞿羈，贡呈哈萨寻常事，乃信王孙非炫奇。”

古代乌孙人的赤城是现今的中国伊犁昭苏县沃而特克斯。赤城当时特别兴旺，城市中心汗王宫殿外围绕着人工运河。运河外有华丽围墙，围墙由烧砖砌成。整个区域青草茂盛，重山重叠，森林茂密，河流纵横，五谷飘香。这里排列的古坟墓和古墓说明这里不仅居住了乌孙人和突厥人，早先的塞种人和钦察人也居住于此。这里是古丝绸之路的要道，经天山到喀什再通往巴基斯坦和印度。这里经丝绸之路向东通往伊宁、北庭、吐鲁番、哈密、敦煌、兰州、西安、开封一直到杭州和苏州。这里从丝绸之路的西南路到塔什干、撒玛尔罕、布哈拉、梅尔夫、德黑兰。关于赤城与西方的商业往来，历史上也有记载。古希腊历史学家们说：“古代拜占庭帝国(东罗马帝国)君主贾斯廷二世于568—569年派往西突厥的室点密尔可汗第一个使节

扎马库斯，其目的是为与西突厥建立商业贸易往来。他们为了到达西突厥室点密尔可汗的宫殿路经高加索、伏尔加河下游、里海北部地区、花刺子模、锡尔河。抵达宫殿，使节按照当地习俗通过过火堆清除身上的牛鬼蛇神后，室点密尔可汗在丝绸装饰的气派非凡的汗帐内盛情款待拜占庭使者扎马库斯。第一次会面，室点密尔可汗坐在两轮金椅之上，第二次会面，室点密可汗坐在一个纯金作成的车厢内，汗帐中摆放着许多金的饮器。第三次的会面场所内有四根饰金木柱，室点密可汗又是坐在纯金床上，床的支脚是四个纯金孔雀。室外的大车上满载着银盘和银制动物肖像。”(《古代哈萨克斯坦》第131页，2002年阿拉木图阿茹娜出版社出版)

1984年10月中国中央电视台一频道介绍新疆古迹的专

In the Ili Mongolkure Ortekes area was located the famous red city (Chi Cheng) of Uisun. The city flourished in its time. Around the administration of the Horde, a canal was dug. There was a fence around it that was built of burnt bricks. The water and everything around it was clean; the grass was lush and the forest was dense. Rivers crisscrossed and rice grew. Ancient cemeteries and tombs here show that it was not only grateful land of Uisun and Turk, but also Saka and Qypchak who lived before. The red city is in the center of the Silk Road. From there the road continues through the Shaty passage and stretches to Kashkari in

the southern Tien Shan mountains. Then it goes into Pakistan and India. Toward the east the Silk Road goes to Gulja, Beiting, Turpan, Kumul, Dunhuang, Lanzhou, Xi'an, and through the Kaifeng to Hangzhou Suzhou. It connects the southwest going to Tashkent, Samarkand, Bukhara, Merv and Tehran.

In 568-569 the Byzantine emperor Justin II sent the ambassador Zemarkh to the Turkic Khanate to visit the Istemir Khan. The visit of Zemarkh was intended to establish direct trade relations between Byzantium and the Turkic Khanate. The ambassadors to get to the Horde of Istemir Khan (near the river Tekes in the East

Сахара сандактары, Лян Шыниыннің салған суреті (Гу Гүн ұлттық мұражайы, Тайбэй)
 草原马群 (郎世宁的画作, 台北故宫民族博物馆珍藏)
 Horses (painting by Giuseppe Castiglione. Collected in National Palace Museum of Taipei)

Turkestan) crossed the path through the Caucasus, the Volga, the Urals and the north coast of the Caspian Sea. In the manuscripts of these ambassadors there was a number of interesting facts. For visiting the Istemir Khan in his Horde, they had to pass through the fire to undergo a purification of the "evil forces". Later they wrote about the splendid Horde, about its "silk tents, carts filled with silver plates, a gold round throne, all these showed the power of the Turkic ruler" ["Ancient Kazakhstan", Publishing House "Aruna", 2002, page 131, Almaty].

In October 1984 a cultural documentary of Xinjiang, on the first channel of China Central Television (CCTV-1) showed the artistic ornament of the Uisun on a large pebble of the size equal to the backbone of the camel. This was found in the Shaty Passage extending toward the red city.

During Han, Sui and Tang Dynasty in China, Uisun and Turk had close cultural and business exchange relations with the central region of China. Two princesses from the Han Dynasty Liu Xijun and Liu Jieyou had married the Uisun princes. Uisun's horses

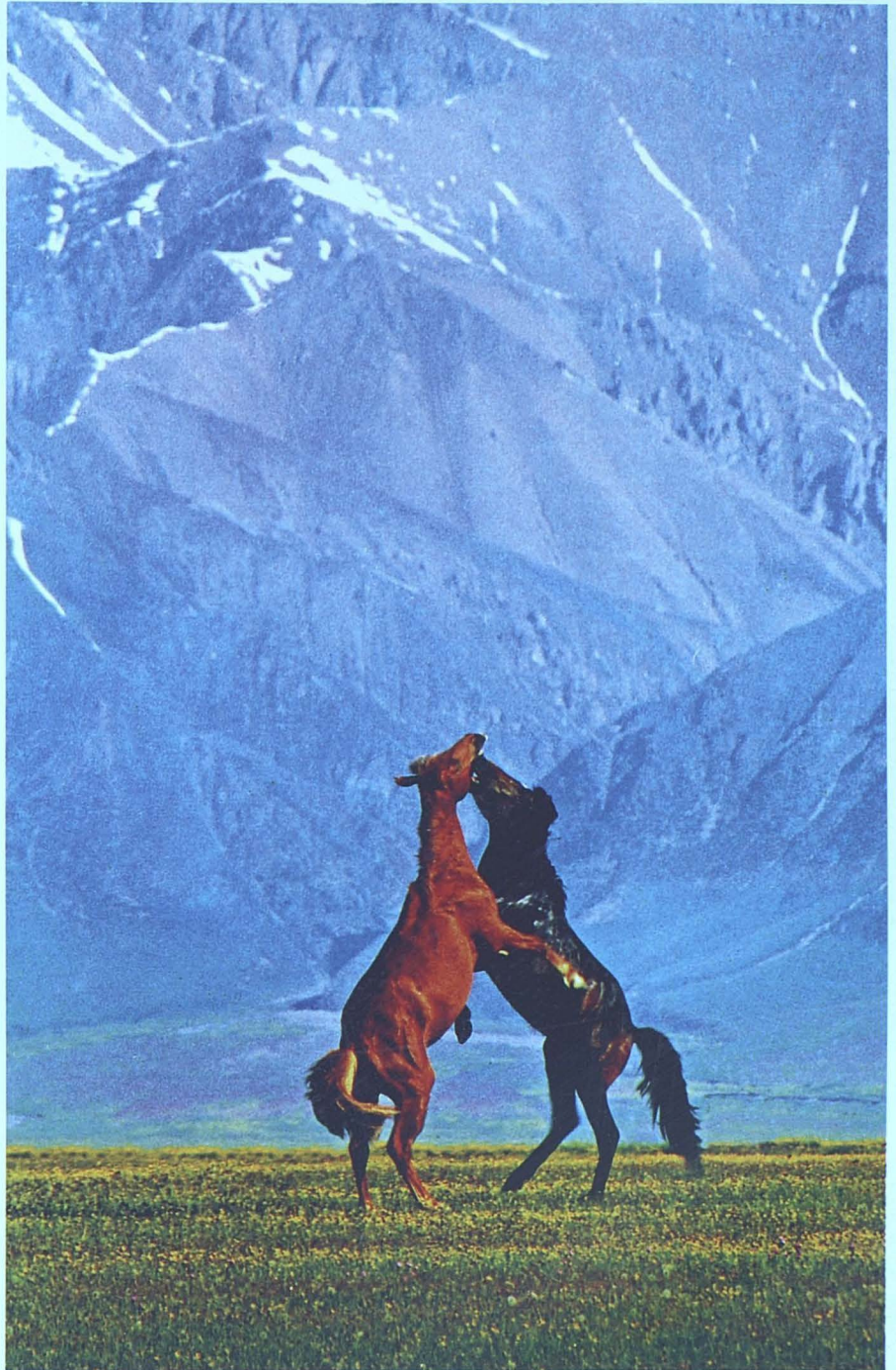
were precious gifts between Uisun Khaganate and The Han Dynasty. The Chinese Emperor Wu of Han dynasty was pleased with the Uisun's horses. He admired them in the "Song of the horse of the western edge" (2nd century BC and 2nd century AD): "The winged horse which was brought from the west, runs thousands miles and has an intelligent and a martial bearing. Deserts, rivers and everywhere were conquered by him. The Qianlong Emperor of the Qing dynasty inscribed a poem on "Horse and Groom" which painted by Li Gonglin in

the Song dynasty. Qianlong Emperor praised the Kazakh ambassador who gifted him a horse. The poem reads "In character it is a dragon, and like a phoenix in form. At its left, a bearded groom grips its bridle and reins. It is customary for the Kazakhs to give gifts. That is why we are sure that the noble off-spring was not just showing off." Even today, the Uisun's racers of these types are regarded as breeding horses in China. These horses are slim, beautiful, fast and hardy.

Жылкы үйірі (Іленің Нылқы сахарасы, 1979 ж.)

水草丰盛的尼勒克草原上的马群 Steeds galloping on Nylki grassland

Жекпе-жек арқылы күш иесі анықталмақ

公马争斗 (王民斌摄)

The battle between stallions

Салқын сахараның салкүреңдері (Моңғолкүре шаты)
天山脚下的伊犁马群 (中国新疆伊犁昭苏县夏特, 王民斌摄)
Horses at the foot of Tien Shan mountains (Mongolkure county)

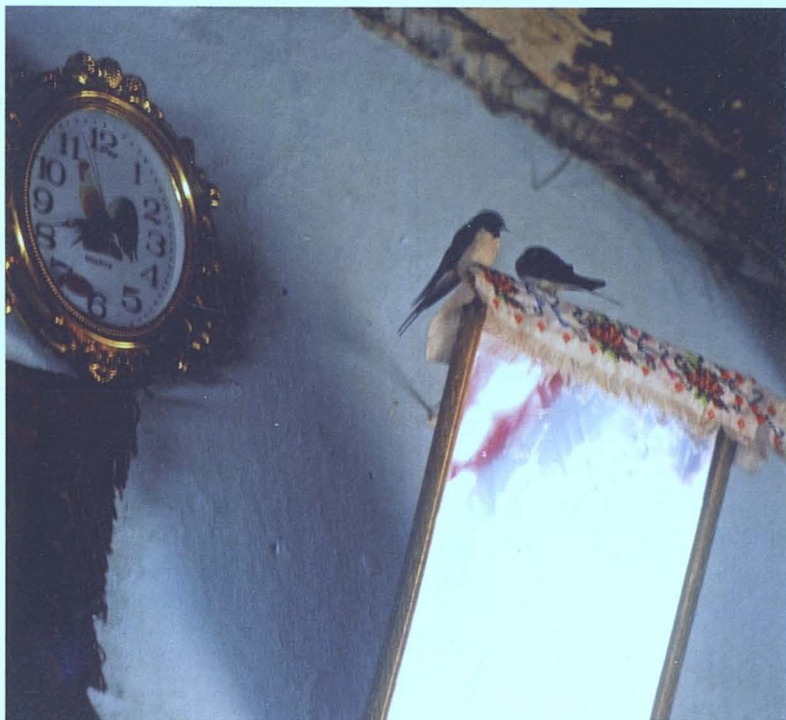
Өрістен жылқы айдайды қиқу салып , Іле Өртеkes жылқысы
奔腾马群中的神气马倌（昭苏县夏特，王民斌摄）
Perky stableman (Mongolkure county)

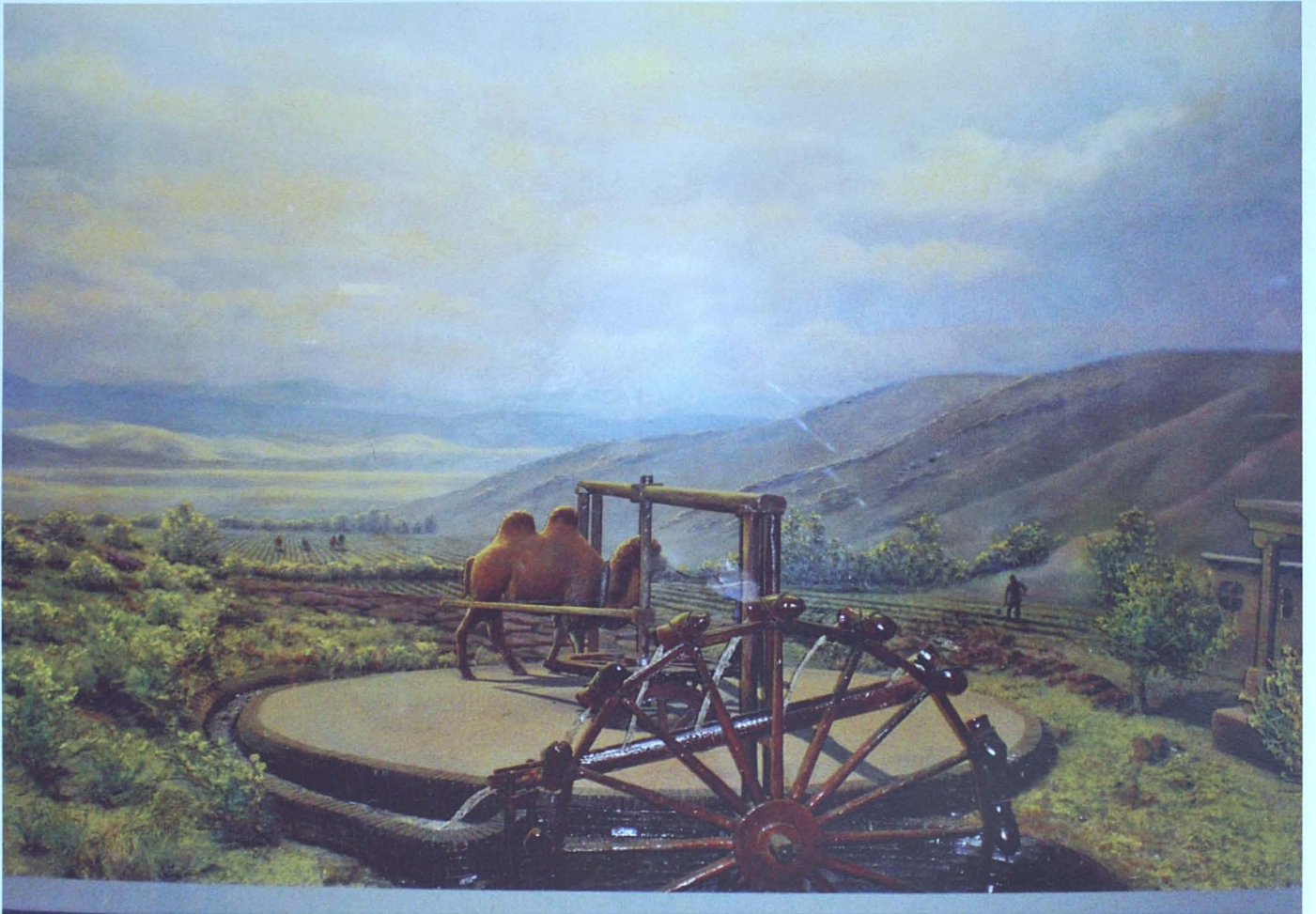
Көшпелілердің ауыл маңы (Тарбағатай аймағы, Сауан ауд., Ұлжан сахарасы)
哈萨克阿吾勒 (塔城地区沙湾县) Kazakh village (Shaweshek)

Балқұрай, басына қонар бозторғай
自由自在的小鸽子
Unrestrained grey sparrow

Жақбайдың жаны жанашырға жуық
最依赖的靠山
Partnership

Ертедегі көшпелілердің шығырының бейнесі (Қазақстан ұлттық мұражайы, Астана)
灌田饮畜的水车 (哈萨克斯坦民族博物馆, 阿斯塔纳)
Water cart for irrigation and livestock (Kazakhstan National Museum, Astana)

Көшпелілердің қырман соғу бейнесі (Қазақстан ұлттық мұражайы, Астана)

打麦场

A granary floor

Малшылардың қыстаулары(ҚХР ШУАР Іле-Қазақ обл. Бахытбек Жұмәділ фотосы)
牧民的冬季居住地(伊犁)
Winter residence for herdsmen (Ili)

2010 ж. Қысқы апатта Жоңғардағы отардан Ертістің тоғайлы аңғарына қайтып бара жатқан Алтай малшылары (Серік Мұқыш, Ержан Мұқамет фотосы)
2010年的雪灾中，从准噶尔盆地到额尔齐斯河床归途中的阿塔尔（游牧）羊群（阿勒泰）

The sheep herders' route from the Dzungarian Basin to the Irtysh riverbed from the snowstorms of 2010

2010 ж. Қысқы қар апатынан аушаланып
бара жатқан Алтайдың отардағы
малшылары (Серік Мұқыш, Ержан
Мұқамет фотосы)

严寒中准噶尔盆地游牧民的生活

The life of herdsmen of Dzungarian Basin in
bitter cold

Бороталаны отарлап кайткан Іле малшылары
从博乐阿塔尔归来的伊犁牧民
Ili herdsmen returning from Atar, Bole

Орта ғасырдағы түркі хандарының киіз үйлерінің үлгісі (Саадидің "Гүлстан" поэмасының қол жазбасындағы Миниатюра)

中世纪，古突厥汗王就居住在较为华丽的毡房里。包裹在毡房外层的丝绸则来自中国与波斯。（诗人萨迪·设拉兹《蔷薇园》的泥金装饰手抄本）

In the gorgeous yurt of Turkic Khanate, outer layer of the yurt is wrapped by silk which was imported from China and Persia. Miniature from poet Saadi Shirazi's "Gulistan (The Rose Garden)"

Байсұңқар қолжазбасына салынған Миниатюрадағы киіз үй бейнесі(15 ғ. Германия мемлекеттік мұражайы, Берлин)

15世纪百宗喀尔的画作（德国柏林国家博物馆）

Miniature yurt by Baysunkar in 15th century (German National Museum, Berlin)

Қазіргі заманғы кемел киіз үйлер (Қазақстан ұлттық мұражайы, Алматы, Астана)

现代标准的毡房 (哈萨克斯坦民族博物馆, 阿拉木图、阿斯塔纳)

Two modern yurts (Kazakhstan National Museum, Almaty, Astana)

Бір шама кемел киіз үй (ҚХР, ШУАР, Іле-Қазақ обл.ның мұражайы)
中国新疆维吾尔自治区伊犁哈萨克自治州民族博物馆的毡房 (伊宁市)
Yurt in National Museum of Ili Kazakh Autonomous Prefecture

Көш (Қазақстан ұлттық мұражайы, Астана)
油画 《迁徙》(哈萨克斯坦民族博物馆, 阿斯塔纳)
Painting "Migration" (Kazakhstan National Museum, Astana)

Ғимарат қабырғасындағы көшпелілер өмірінен елес (Қарағанды обл., Қызыларай)
壁画:游牧生活一景 (哈萨克斯坦卡拉干达州克孜尔阿热依)
Fresco shows nomad life (Karaganda province)

Қанастан келе жатқан көш (Алтай)

迁离喀纳斯的牧民家 (阎宪摄)

Herdsmen migrates from Khanas

2010 жылғы Іле-Қазақ облысы ақындарының айтысы кезіндегі көш (Моңғолкүре өртеkes)

2010年，伊犁州举办阿肯弹唱会时搬迁的牧民人家

Preparation for Ili Akyn performance (Aytys) in 2010

Көшке сусын беру салты (Алтай, Көктоғай жайлауы 2000 ж.)

为迁徙的人们提供饮食帮助是哈萨克族的传统美德

Traditional Kazakh virtues – to provide food and drink for people in migration, at Altay Koktogay in 2000

2000 жылғы Іле-Қазақ обл. ақындар айтысы кезіндегі көш (Алтай аймағы, Көктоғай ауданы, Қуүй жайлауы)

2000年，第十二届伊犁哈萨克自治州阿肯弹唱会，阿勒泰地区富蕴县库玉夏牧场搬运毡房的情景

More groups of yurts were prepared for the Akyn performance at Altay Koktogay Kuuy grassland in 2000

2003 жылғы Іле-Қазақ обл. ақындар айтысына арнап тігілген алқақотан киіз үйлер (Іленің Шакпы жайлауы)

2003年，伊犁夏布河草原上为举办伊犁州阿肯弹唱会准备的毡房群

Groups of yurts were prepared for Akyn performance (Aytys) of Ili Shakpi grassland in 2003

Сәулет өнерінде жүйеден, күмбез жасау әдісін табу сырдариялық сақтарға саятынын біздің дәуірімізге дейінгі 4-2 ғасырлардың еншісіне жатқызылатын Баланды обасын, сақтардың патшалық қорғандарын зерттеген орыс ғалымдары өз еңбектерімен дәлелдепті. Арғыны былай қойғанда, бүгінгі қазақ киіз үйі – адамзат тарихының тамаша тапқырлығы. Оның шаңырағы – күннің жүзі пошымды дөңгелек келіп, күлдіреуіші – тарамдалған күннің нұры – шұғыланы мензеп жатады, әрі дүниенің төрт бұрышын біріктіріп тұрады. Иә, таулардан – керегесін, бұлттан – уығын, шаңырағын күннен орнатып, аспан астында көшіп-қонған киіз үйлі бақташы сақтарға күмбездеп үй жабу ойы қайдан келді дейтін емес. Жаздың қалың нөсері, күздің кара дауылы, қыстың қарлы бұрқағына мыңқ етпей, көк түтіні шұбалып, ғасырдан-ғасырға жеткен жұмыртқадан аппак үй – Қазақтың киелі мүлкі. Табиғат пен ғаламды зерттеп, танудан туған таңғажайып шығармасы. «Киіз үй – ғаламның

глобусы» дейді зерттеушілер. Атқан таң мен батқан күнді шаңырақтан қарсы алып та ұзатып, ай-жұлдызды түндігінен тамашалаған қазақты қиялға бай, жасампаз, рухани нәрлі әрі әрлі еткен осы қасиетті киіз үйі! қазақтың киіз үйі сәулет және құрылыс өнерінің озық үлгілерін өз бойына жинаған кемел музей іспетті. Тарихта киіз үйді нешелеген ұлттар мен ұлыстар пайдаланғандығы айтылады. Солардың ішінде күні бүгінге дейін қалпын құратпай, киіз үйді пайдаланып келген ұлттар – қазақ, моңғол, қырғыздар екендігіне талас жүрмесе керек. Осылардың ішінде қазақ киіз үйінің ерекшелігі өз алдына бір пара. Ал киіз туырлықты қазақ көшпелілерінің ішінде ғылым мен техника ұшқан құстай дамыған 21 ғ. да киіз үйдің әспетін ең озық дәрежеге жеткізген шеберлігі жөнінен Қытай қазақтарының алдына ешкім түспесе керек. Осыған бола бұл альбомда Қытай қазақтарының әр жеріндегі түрліше киіз үйлердің үлгілерін назарға алдық.

俄罗斯建筑学家们对哈萨克斯坦克孜勒奥尔达州称作“巴兰德”地方的塞种人的陵墓及其汗王宫殿遗址进行建筑研究时，惊奇地发现早在公元前4—公元前2世纪，塞种人的建筑风格就包含穹形建筑艺术。而哈萨克人的毡房是穹形建筑的典型代表。毡房的结构具有严谨的科学性：毡房易于拆卸搬迁，坚固耐用，防寒遮雨，空气流通。在哈萨克草原上有许多古代和现代建筑的创作灵感是从毡房的设计中受到启发的，而哈萨克毡房的结构是从大自然的各种变换现象中受到启发后不断改进的。毡房的圆体天窗象征着太阳。天窗的骨架象征地球的东南西北四面照射光芒，又凝聚了地球的东南西北。哈萨克游牧祖先从山峦起伏中得到启发搭建毡房围墙的网形骨架(哈萨克语叫可列

Russian archeologists have researched the cemeteries and the Saka horde in Balanda of the Kyzylorda province. These were built in the 4th to the 2nd centuries B.C. They confirmed that the method of

阁)，从云气缭绕的山间得到启发搭建毡房房杆。哈萨克人的毡房就像个精致的博物馆。他们在博取其他民族艺术的同时，运用所有情感和智慧，世代代相传演进，创造出具有浓厚牧业生产特点的文化。毡房文化是哈萨克族人民传统文化中最辉煌的文化之一。哈萨克族毡房文化以它恒久不衰的艺术魅力，直接反映了哈萨克人以全部心血倾注的艺境，透过它，也折射出哈萨克族博大精深、源远流长的历史和文化光环。根据历史记载，毡房是几个游牧民族和部族的民居。延续至今依然有毡房居住习惯的有哈萨克族、蒙古族和柯尔克孜族。在科学技术飞速发展的今日，只有中国的哈萨克族运用其勤劳与智慧将毡房的美发展到了极致。

the construction of domes belongs to Syr Darya's Saka. They were amazed that the dome-type construction had been used by the Saka since the fourth century B.C.

The Kazakh yurt is a representative of this type

Шаңырақ көтеру (Елеубек Н. фотосы)
神圣的毡房圆顶
The holy yurt dome – Shangaraq

Үй тігу
搭建毡房
The frame work of a circular roof yurt

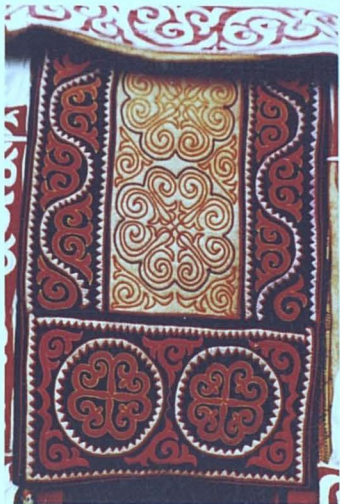
Үй қаңқасын орнықтыру, шым ши орау
毡房骨架，围席帘
Curtains surrounding the yurt

of dome-type construction. It includes a shanyrak (a wooden circle at the top of the yurt which resembles the round sun). The kuldireushi (wood strips which cross through the center of the shanyrak) resemble the sun's rays which connect the eastern, western, southern, and northern parts of the world. The kerege (the wooden lattice, forming the circular wall of the yurt) resembles a mountain. The white yurt is a sacred treasure of the Kazakhs. It is an amazing work created as a result of

studying and learning from nature and the universe. It has survived the centuries of summer showers, autumn winds, and winter storms. Researchers say that this house is a globe of the universe. From this felt dwelling, the Kazakhs watched the sunrise and the sunset at night. Through the shanyrak they could watch the moon and stars in their beautiful array!

The felt dwelling of the Kazakhs looks like a perfect museum, in which is collected the best practices of the

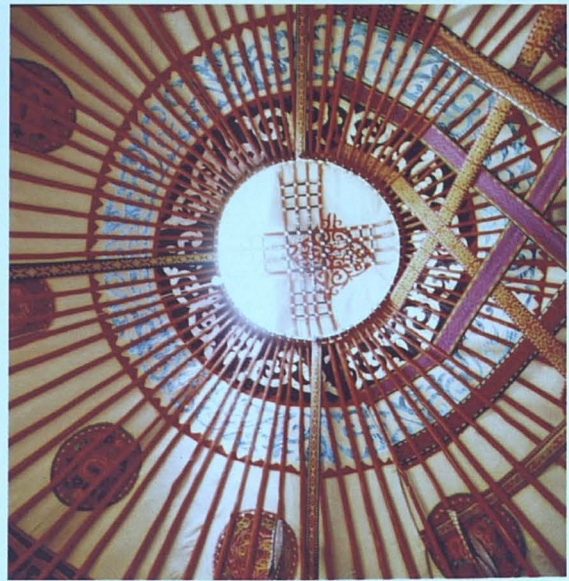
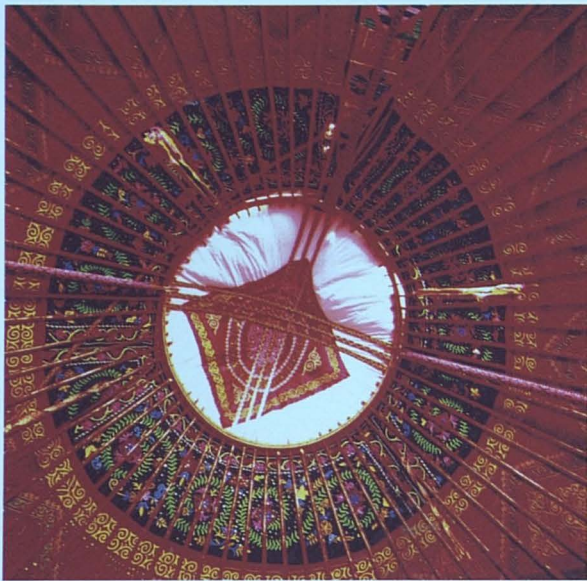

Сәнді киіз үйлер және есік
 较讲究的毡房和毡房门
 Elegant yurts and their doors

architectural building art. Different nations and tribes have used felt dwellings. The Kazakhs, Mongols and Kyrgyz use felt dwelling up to the present day, without changing its form. Among them, the felted dwelling of the Kazakhs is peculiar in its own way. Kazakhs from

China brought the white felt which covers the yurt to the highest degree of perfection. Therefore, in this album, we took into account the different types of felt dwellings of the Kazakhs from different regions of China.

Шаңырақ үлгілері

毡房圆顶的样式

The pattern in the hole the roof of a yurt is called the Shangaraq

Киіз үйдің ішкі көрінісі және откиіз (Алтай)

毡房内室一角和地毯(阿勒泰)

One side of interior part of a yurt

Киіз үйдің ішкі көрінісі
және сәнді жасаулары
(Баркөл)

毡房内室一角和内部装
饰 (巴里坤)

Another side of interior
part of a yurt (Barkol)

Киіз үйдің төр жағы (Баркөл)

毡房内的上半部 (巴里坤) Upper part of a yurt (Barkol)

Қазан-ошақ және киіз үйдің оң жағы (Түркістан қ. Отырар мұражайы)

毡房内部的锅灶 (突厥斯坦乌特拉勒博物馆) Cookstoves (Otrar Museum, Turkestan)

Сәкен Сейфуллинның атына арнап тігілген киіз үй (Астана қ. 12 жылдық мерейтойы кезінде өткізген көшпелілер өркениеті көрмесінен, 2010 ж.)

毡房内部特殊装饰

Special design in interior part of a yurt

«Көшпенділер» фильміне арнап жасалған Абылай ханның күймедегі киіз үйі

Астана қ. 12 жылдық мерейтойы кезінде)

马车上的活动毡房

Ablai khan's moveable yurt made especially for the film "Nomad: The Warrior" in 2005

Елі мен жерінің көркі сай

汗腾格里山脚下的毡房群（2010年，伊犁昭苏）

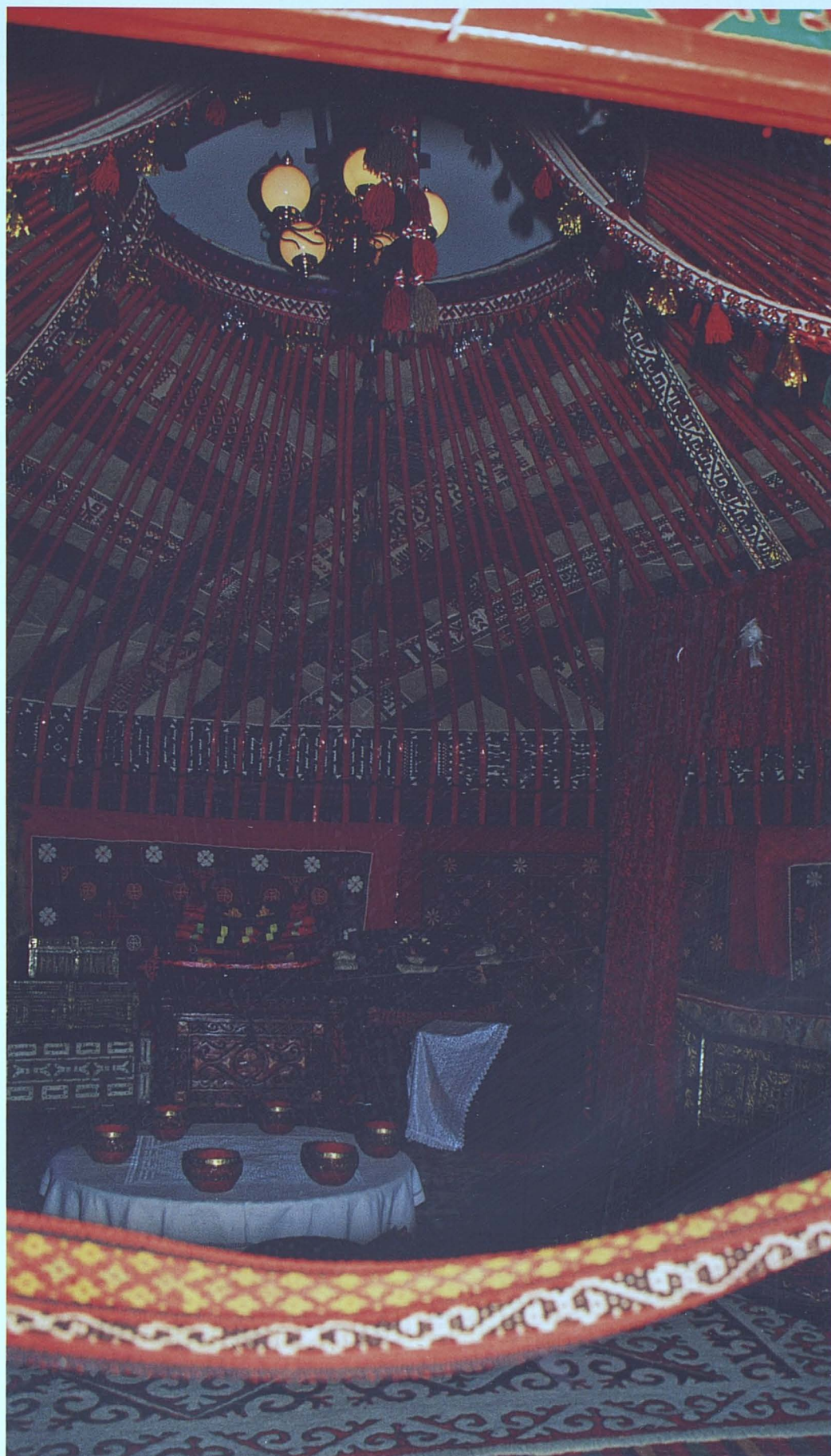
Groups of yurts at the foot of Khan Tengri mountain in 2010 (Mongolkure, Ili)

Шұғылаға шомған киіз үйлер (Іле, Өртекес)

曙光照耀下的毡房群 (伊犁昭苏县)

Twilight illuminates a group of yurts

Киіз үйдің іші-
сырты тұнып
тұрған қолөнер
музейі
毡房凝聚着哈萨
克手工艺的精华
Decorations of a
yurt reflect that
kazakhs are smart
and intelligent

Киіз үйдің ішкі жасаулары (Баркөл)

新疆毡房内部装饰

Decorations in the interior of a yurt in Xinjiang

Киіз үйдің төр жағының жасауларынан бір көрініс (Қазақстан ұлттық мұражайы, Астана)

毡房内部古老装饰 (哈萨克斯坦民族博物馆, 阿斯塔纳)

Ancient decorations in yurt (National Museum of Kazakhstan, Astana)

Жастықтар, откііз және алаша (Баркөл)

花枕、花毡及细布 (巴里坤)

Decorative pillows, carpets and textiles (Barkol)

Жастықтар және откіз (Баркөл)
各式花枕及花毡 (巴里坤)
Pillows and decorative carpet (Barkol)

Киіз үйдің бау, басқұрлары
және кілем (Қазақстанның
ұлттық мұражайы,
Астана)

毡房的各种宽带 (哈萨克斯
坦民族博物馆, 阿斯塔纳)

Bands of woven materials
are hung over the carpet of
this yurt. (National Museum of
Kazakhstan, Astana)

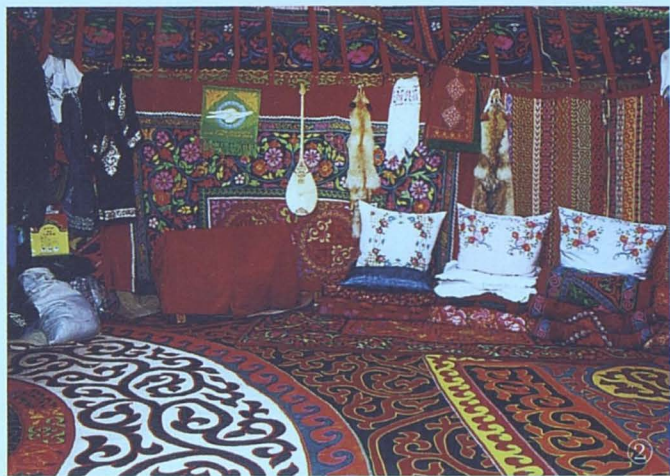
Киіз үйдің отбасылары (19 ғ.-дың соңы – 20ғ.-дың бас кезі, Ресейдің этнографиялық мұражайы, Санкт-Петербург)

毡房内部的人物模型（俄罗斯文化遗产博物馆，圣彼得堡）

Family members in a yurt exhibiting in the Ethnographic Museum of Russia, Saint Petersburg

(photo from Kazakh Yurta published by Anglo-Caspian Publishing Ltd. in 2005)

Киіз үйдің ішкі жасауы және бесік ① фотоальбом "Қазақтың киіз үйі", 2005 ② ҚХР, ШУАР, Баркөл
 ③ Қазақстан ұлттық мұражайы, Астана)

毡房内部装饰及特色摇篮 (①《哈萨克毡房》画册, 2005年出版

②中国新疆巴里坤 ③哈萨克斯坦民族博物馆, 阿斯塔纳)

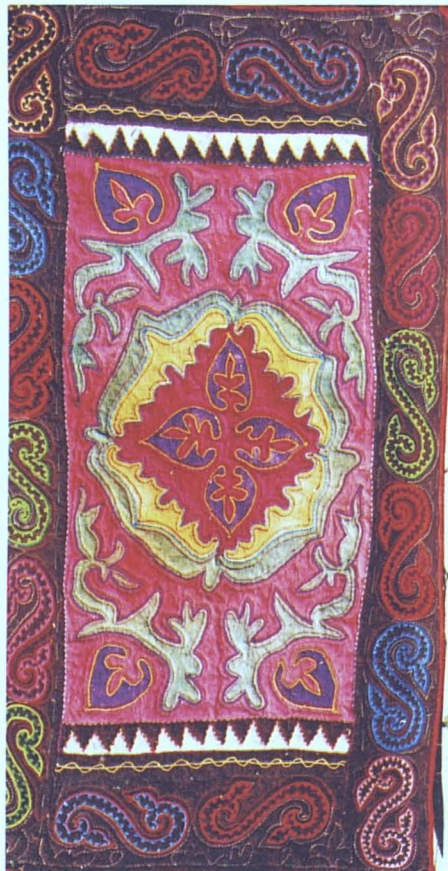
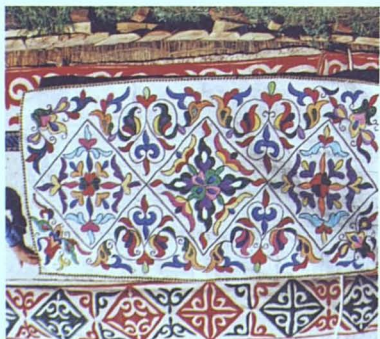
Inside of yurts and traditional baby cradles (① Kazakh Yurta published by Anglo-Caspian Publishing Ltd. in 2005

② Barkol of Xinjiang, China ③ National Museum of Kazakhstan in Astana)

Киіз үйдің түрлі баулары
毡房内部(巴里坤) Inside of a yurt (Barkol)

Басқұр тоқу (Жаркын И. фотосы)
织宽带的作坊 Workshop of bands weaving

Оюлы сырмақтар
各种花毡 Decorative carpets

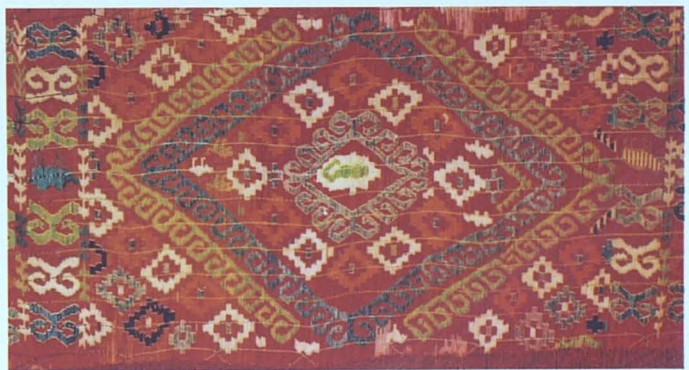
Кііз үйдің басқұрлары

毡房内的各式宽带

Types of bands (Kazakh Yurta published by Anglo-Caspian Publishing Ltd. in 2005)

Киіз басу әдістері (Іле, Тарбағатай)
做毡工序 The carpet making process

Шымши (Қазақстан ұлттық мұражайы, Алматы, Астана)
 各种席帘 (哈萨克斯坦民族博物馆, 阿拉木图, 阿斯塔纳)
 Curtains (Kazakhstan National Museum in Almaty and Astana)

Шымшидің түрлері (Алтай, Іле)
席帘种类 Types of curtains (Altay, Ili)

Сүйек және ағаш төсектер (Қазақстан ұлттық мұражайы, Алматы, Астана, Тараз)
各式雕刻兽骨花纹的木床及壁毡 (哈萨克斯坦民族博物馆, 阿拉木图, 阿斯塔纳, 塔拉斯)
Wooden beds and wooden beds inlaid with carved animal bone and tapestries
(National Museum of Kazakhstan in Astana, Almaty and Taraz)

Сәнді тұскиіз

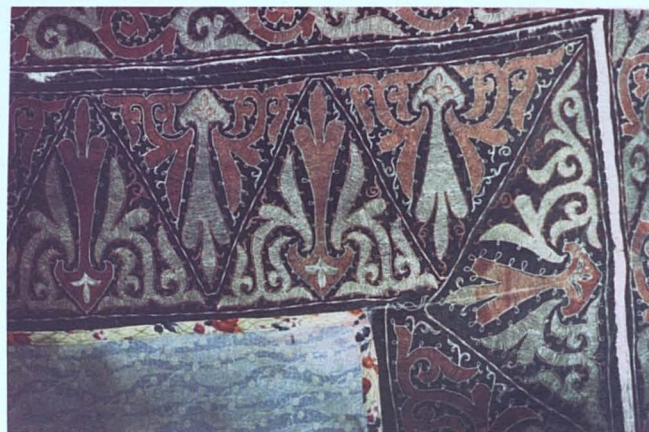
壁毡

Tapestry (by Igor Kochetkov in "Kazakh Yurta",
published by Anglo-Caspian Publishing Ltd. in 2005)

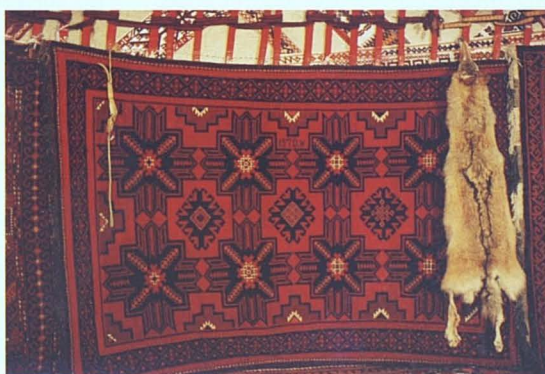
Түрлі тұскиіздер (Қазақстан ұлттық мұражайы, Астана, Алматы, Іле, Алтай)
壁毡样式 (哈萨克斯坦民族博物馆, 阿斯塔纳, 阿拉木图, 伊犁, 阿勒泰)
Tapestries (National Museum of Kazakhstan in Astana and Almaty, Ili, Altay)

Тұскиіз түрлері (Тарбағатай, Іле, Алтай)

壁毡样式 (塔城, 伊犁, 阿勒泰)

Tapestries (Shaweshek, Ili, Altay)

Қазақтың тоқыма кілемінің түрлері (Қазақстан ұлттық мұражайы, Астана, Алматы, ③④Ораз Мұқаметжан фотосы)

地毯 (哈萨克斯坦民族博物馆, 阿斯塔纳, 阿拉木图)

Carpets (National Museum of Kazakhstan in Astana and Almaty)

Текемет және төсеніш (Қазақстан ұлттық мұражайы, Алматы)

地毯和垫毯 (哈萨克斯坦民族博物馆, 阿拉木图)

The carpet and throw-rug (National Museum of Kazakhstan in Almaty, Kazakh Yurta published by Anglo-Caspian Publishing Ltd. in 2005)

Қазақтың ұлттық киімдері – ибалылықтың, имандылықтың асқаралы үлгісі. Қазақ киім үлгілері көшпелі тұрмыс пен құбылмалы ауа райына бейімделіп дамыған. Иә, Қазақ киімдерінің төресі, үлдесі мен бұлдесі, торқасы мен қамқасы қыздарының үстінде. Басына – үкілі құндыз бөрік, аяғына – биік өкше көк сауыр етік, үстіне – қос етек көйлек, қынама бел камзол, қырмызы бешпет

哈萨克服饰具有浓郁的民族特色，服饰文雅，阐释出哈萨克人的高雅气质，适用于游牧生活和变化多端的自然条件特性。哈萨克服饰按年龄、性别、部落和社会地位分类。哈萨克皮衣非常有特色，用各种野草根的颜色印染的皮衣可与现代工厂制作的皮衣相媲美。哈萨克族妇女服饰更加丰富多彩，大都按年龄不同选择服装式样，面料多为带有图案的各色绸缎、条绒和棉布，式样多为连衣裙和短裙。姑娘和少妇穿着袖上绣花下摆带多褶的连衣裙，上身

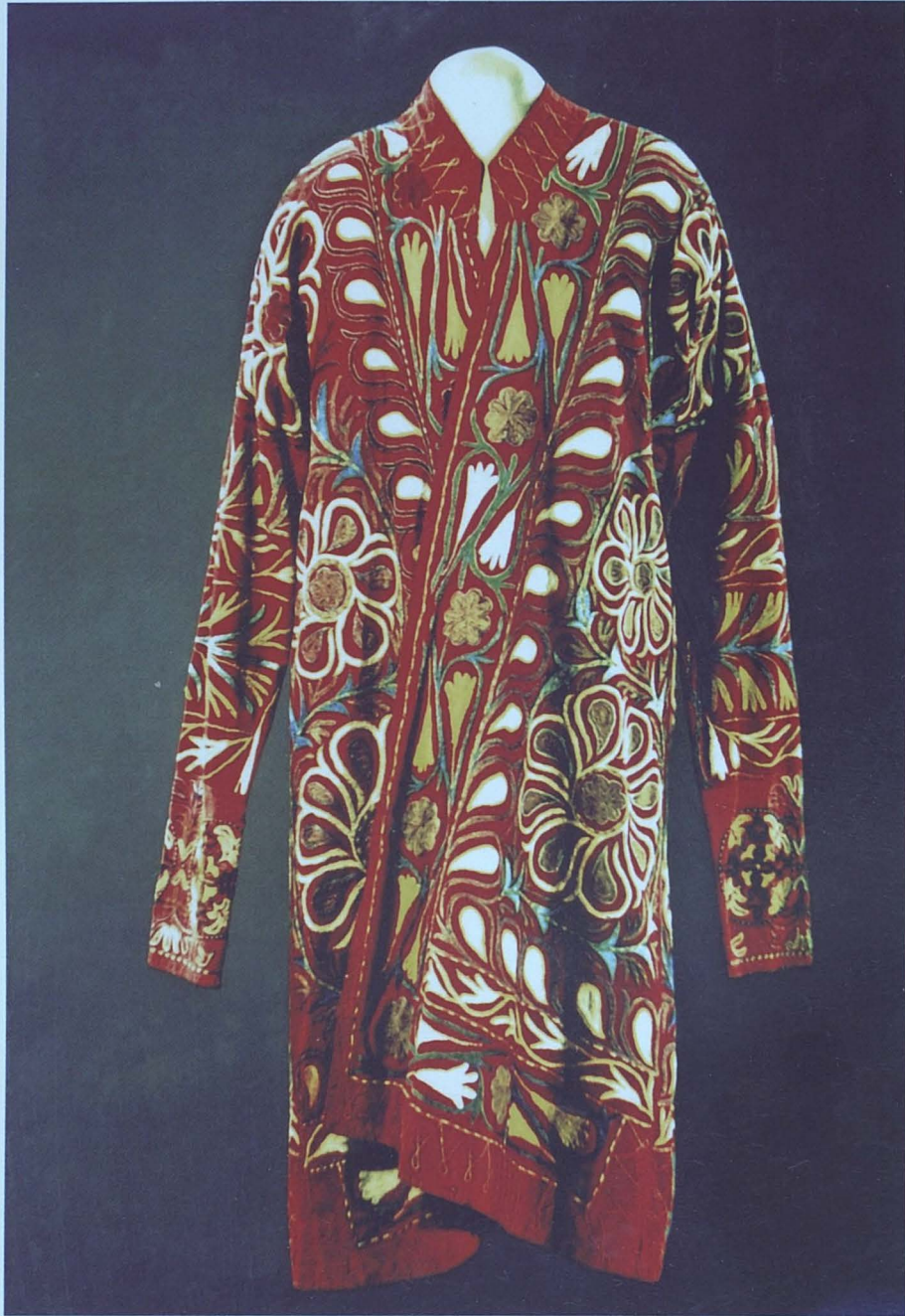
The national clothing of the Kazakhs is the highest example of delicacy and humanity. Despite the age, gender, tribe and social class distinctions of different Kazakhs, their dresses and decorations are all adapted to variable weather conditions and the nomadic way of life. Dresses are dyed with various colors from wild grass roots which can be compatible to the colors from

киіп, салпыншақ сырға, үзбелі шолпы, бұрама білезік пен асыл тасты алқа-жүзік, моншағын салып, сылдыр-сылдыр ақ күмістері сыңғырлап, ырғалып-жырғалып қазақ қызы ақбоз үйден шыққанда, оң жақта бұлғақтап өскен даланың ерке сұлуларының тіл байлайтын осынау көркі мен сәнін көрсе, хордын қызы Хорлығайын да қарадай жасып, көрінбей қашып, аулаққа ығысып кетердей-ғой.

加半截紧身坎肩，称出丰满苗条的体态，更显青春活力。姑娘坎肩的对襟两边缀满银饰，光彩夺目。儿童和新婚妇女也有各自不同的服饰。关于帽子的款式，老年人和年轻姑娘佩戴的帽子款式就有很多种类。鞋类有绣花皮鞋、皮靴、皮袜。哈萨克族妇女在毡房里千针万线缝制的服装，以其独特的风采，随着男女牧人的活动，在草原上散发光华。

modern factories. Elderly and middle aged women wear types of patterned hats. The female attires are very colorful and charming. Jewelry is inlaid with gold or silver. Footwear includes embroidered leather shoes, leather boots and leather stockings. All of these clothes are handmade, testifying to the unique and hard-working nature of Kazakh culture.

Кестелі шапан (21 ғасыр, Қазақстан ұлттық мұражайы, Алматы)
较早期的绣花大衣样式 Emboridered leather coat in earlier times

Мұпак
达官显贵佩戴的绣花帽
Embroidered hat of dignitaries

Кестелі күдері шапан және шалбар (21 ғасыр, Қазақстан ұлттық мұражайы, Алматы)
绣花皮大衣和皮裤 Embroidered leather overcoat and leather trousers

Күдері шапан арқасының өрнегі және шалбар

绣花皮大衣的背部图案和皮裤

Back design of the embroidered leather overcoat and leather trousers

Әйелдер киімі (Қазақстан ұлттық мұражайы, Астана, Алматы)

女士服饰 (哈萨克斯坦民族博物馆 阿斯塔纳, 阿拉木图)

Women's attire/dress (National Museum of Kazakhstan in Astana and Almaty)

Сексеннің сегіріндегі қарт әжей Қайныш Ыбырайқызы және оның келіні өнегелі кесте өнерпазы

八旬绣花能手海尼什·依布来与孙媳妇设计制作的传统服饰广为畅销(阿斯塔纳)

Well-made Kazakh clothes by the craft expert of the 1980's, Kaynish Ibray and her granddaughter-in-law (Astana)

Күтуші бейнесі (2010 ж. Көшпелілер өркениеті көрмесі, Астана)
款待客人

Entertaining guests

Киіз үйдегі қазыналы қарялардың сұлба бейнесі

人物模型 (2010年, 阿斯塔纳)

Life size replicas of Kazakh elders in Astana (2010)

Кәдімгі көшпелі қазақ әйелінің сұлбасы

妇女模型 (2010年, 阿斯塔纳)

Kazakh woman's traditional dress style in Astana (2010)

Көшпелі қазақ отағасыларының қалпына келтірілген бейнесі
 (①Баркөл ②Іле-Қазақ обл. мұражайы ③Қазақстан Ақтөбе обл.
 мұражайы ④Манат Жанымхан жасаған)

人物模型 (①巴里坤 ②伊犁州博物馆 ③哈萨克斯坦阿克托别州博物馆)

Replicas of Kazakhs (①Barkol ②Museum of Ili Kazakh Autonomous
 Prefecture ③Aktobe province Museum in Kazakhstan)

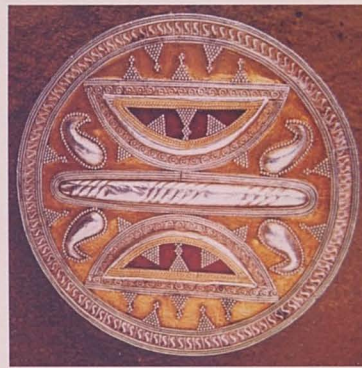
Қазақтың танымал бишісі Үсейінбай Анар және кепеш үлгісі

哈萨克舞蹈家阿纳尔·乌斯音拜和哈萨克花帽样式

Famous Kazakh dancer, Anar Usseyinbay, and favorite hat patterns of young Kazakh girls

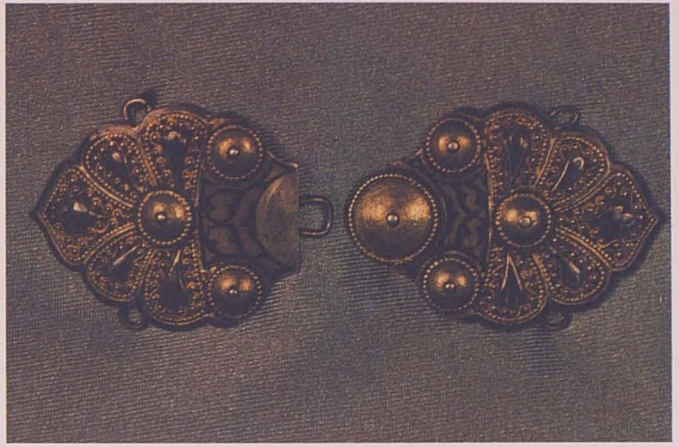
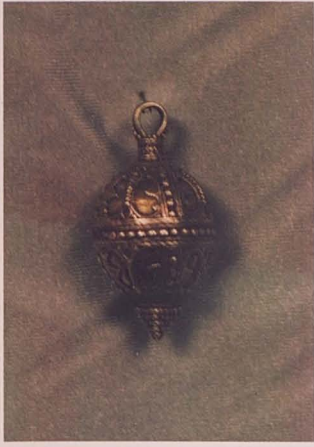
Алтын жалатылған күміс
белбеу үлгілері (Қазақстан
ұлттық мұражайы, Астана)
各式纯银镀金腰带
Golden silver belts

Білезік (Абдырайым А. фотосы), жүзіктер және әшекей бұйым (Қазақстан ұлттық мұражайы, Астана)
手镯和各式戒指首飾
Variety of bracelets, rings and ornaments

Өңірше, шолпы, сырғалар (Қазақстан ұлттық мұражайы, Астана, Алматы)
金银制首飾, 胸前挂飾, 各式耳環 (哈萨克斯坦民族博物馆, 阿斯塔纳、阿拉木图)
A series of golden silver ornaments, chest ornaments, earrings (Kazakhstan National Museum, Astana, Almaty)

Түйме, салпыншақ, қапсырма (Қазақстан ұлттық мұражайы, Астана, Алматы)
 衣扣、首飾和系扣 (哈萨克斯坦民族博物馆, 阿斯塔纳, 阿拉木图)
 A button, ornament and buckles (Kazakhstan National Museum, Astana, Almaty)

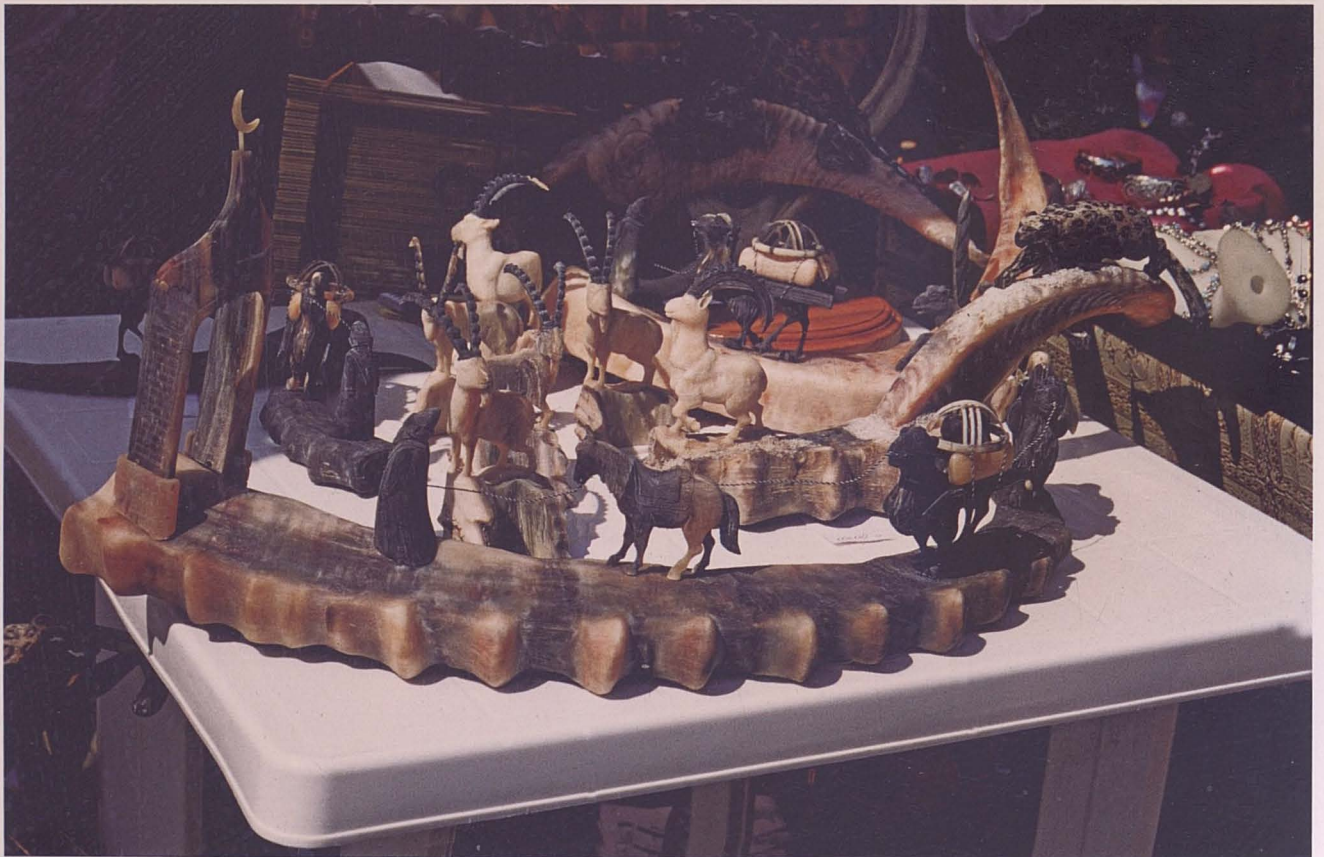
Шақша (Қазақстан ұлттық мұражайы Астана)
 鼻烟壺 Snuff bottle

Алтын жалатылған күміс бойтұмар (Еділ бойы, 15ғ. ортасы, МЭ. Санкт-Петербург)
 镀金银制盒状护身符 (15世纪中叶, 圣彼得堡埃尔米塔日博物馆)
 Silver gold phylactery (mid-15th century, The State Hermitage Museum of St. Petersburg)

Қазақстан Президентінің мұражайынан (Астана)
总统博物馆里的展品（阿斯塔纳）
Exhibits from the President's Museum (Astana)

Көшпелілердің ой-талғамы қашанда табиғатпен үндес (2010ж.
Көшпелілер өркениеті көрмесі, Астана)
游牧人思维和大自然浑然一体 Carved goat horns

Халық өнер туындыларындағы көшпелілер өмірінің елесі (2009ж. Көшпелілер өркениеті көрмесі, Астана)
 民族艺术品中的游牧生活缩影 Mininature of nomadic life (Nomadic civilization museum, Astana)

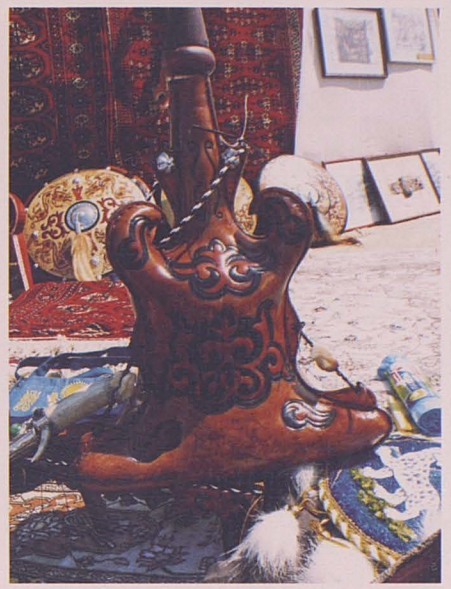

Тегене және ожа 盛马奶的器皿 Tegene (large carved wooden cup) and kumis ladles

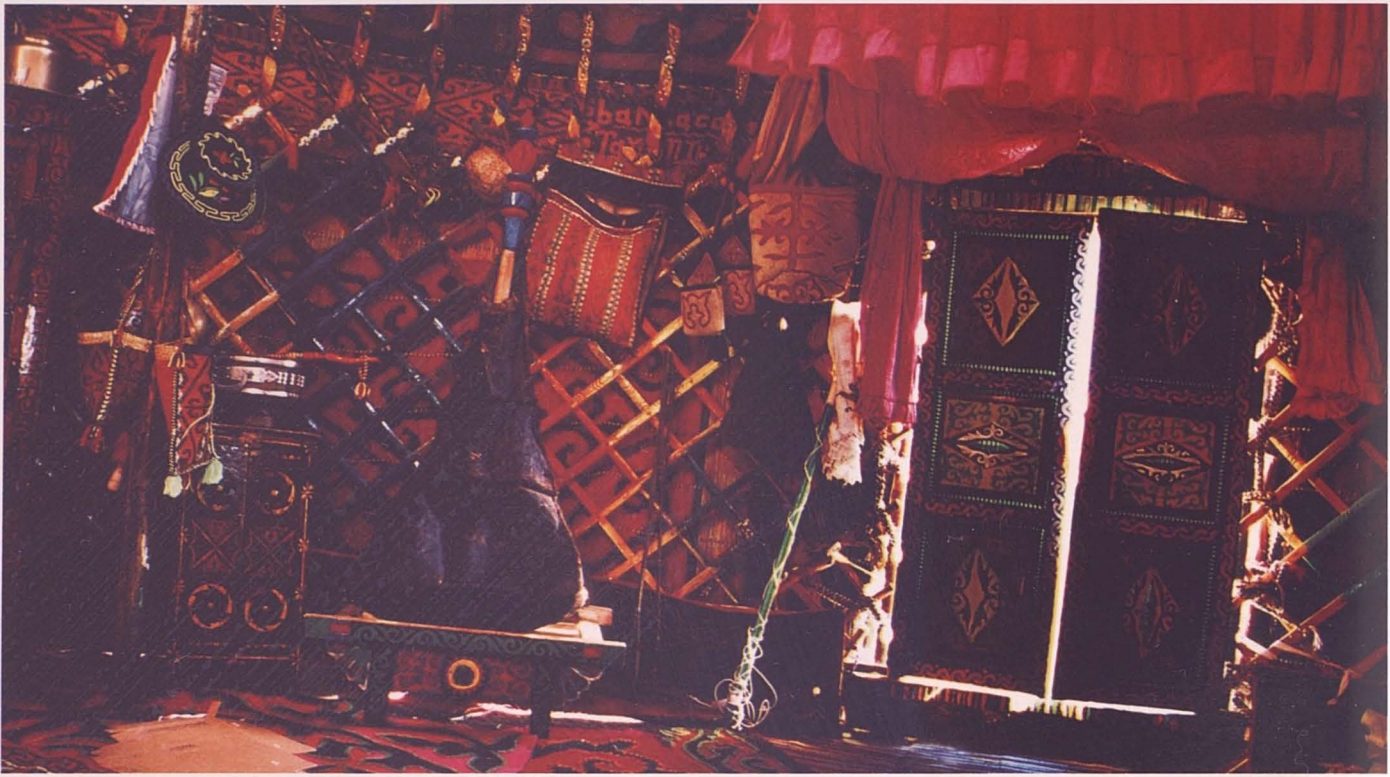

Косова Людмила Милкайдаровнаның туындылары (Қарағанды)
 卢德米拉·科索娃的艺术作 (卡拉干达市)
 Works of art by Ludmila M. Kossova (Karaganda)

Түрлі торсықтар (Қазақстан ұлттық мұражайы, Астана)
各种皮质器皿，各式皮质奶壶
Leather kettles and pots for milk and kumis

Түрлі сабалар (Қазақстан, ҚХР, ШУАР, Өрген саба Кенжахан Рахыметдікі)
各种做酥油和马奶的桶具
Pails for ghee and kumis

Саба, күбі және келі-келсаптар (Қазақстан, ҚХР ШУАР)

马奶桶和春麦工具

Pails for kumis and utensil for grinding grain

Шэй дорба, кесе қаптар және көнек (Қазақстан ұлттық мұражайы, Астана, Алматы)
皮制茶袋、碗袋和白桦树皮制成的精致碗筒
A tea bag, bowl bags and a bowl bucket which is made of white birch (Kazakhstan National Museum, Astana, Almaty)

Киіз үйдің оң жағындағы жиһаздар: кесе каптар, торсык, көнек, кебеже, қазан-ошак
 碗袋、奶壶、马奶桶、橱柜及锅灶 Bowl bags, milk pot, pail for kumis, cupboard and cook stove

Түрлі қоржындар (Қазақстан ұлттық мұражайы, Астана)
各式马褡子 Saddle bags

Жіп иіру, сырмақ тігу, кесте тігу (ҚХР ШҰАР)
自制毛线, 缝制花毡, 刺绣
Weaving ropes, sewing tapestries, embroidering

Абай Рысбаев ежір жасауда
(Көшпелілер өркениеті
көрмесі, 2009ж. Астана)
陶制品的工艺制作
Process of manufacturing
ceramics

Киіз үйінің іші-сырты, мың бояуға малынып, қызыл-жасыл сезімге ұқсап жан тербейді. Айнала қоршаған қошқар мүйіз оюлар әуезі бардай тамылжып, қимылы бардай бұралып, ішпей-жемей мас қылсын да жүре берсін. Кепешінен кебісіне дейін кестелеп-өрнектеп киім киіп, есігінен төріне дейін оюлап дүние ұстайтын, ас ішетін аяғынан атқа салар әбзеліне дейін алтындап, күмістеп айшықты өмір кешетін, тал бесіктен тас бейітке дейін тұтас ғұмыры әсемдік аясында, сән-салтанат ішінде өткен бабалар заманы, дегдар дала мәдениеті –

从哈萨克手工艺中可领会出哈萨克深刻的哲学、独特的创意及思维的复杂性。刺绣是哈萨克妇女重要的民间手工艺，是她们用银针丝线点缀生活描绘理想的艺术追求。哈萨克族的雕刻和刺绣工艺相当精巧，图案题材多种多样，最基本的是日月星辰、动物、花草树木等各种几何图形。图案的不同着色象征着不同的意境：蓝色象征天空，

A thousand colors painted inside and outside the walls of a felt dwelling evoke feelings of peace. Patterns of sheep horns surround the dwelling. The love of artisanship can be seen from yurts to cemeteries, from traditional cradles to horse harnesses, and from dish wares to bed clothes. There are more than 200 kinds of Kazakh ornaments. The Kazakh leads an ornament-filled

қазақ баласының жарық дүниеге деген өлшеусіз махаббатын от басында отырған алтынды саусақтар осылай нақыштайды. Иә, ою-өрнексіз қазақтың бірде-бір мүлкін елестету мүмкін емес. Қазақтың ою-өрнектерінің 200 ден астам түрі бар. Қазақ оюмен ой айтып, өрнекті өмір өткізді. Киіз үйдің оң жағындағы жас жұбайлар төсек-орнының, сәніне, тұскизіне көз тоқтатсаңыз, кішірейген қазақ даласы елестеп, қазақ әйелдерінің әсемдік эстетикасынан ләззат алғандай боласыз.

红色象征太阳和阳光，白色象征快乐和幸福，黄色象征智慧，黑色象征大地和哀伤，绿色象征春天和富有朝气。走进铺满各式各样的漂亮花毡和围绕着各种刺绣装饰的毡房中，仿佛投入到了一块大自然的小天地。总而言之，哈萨克人毕生不断挖掘大自然中的美，加以艺术创造融入其游牧生活，表现出他们对现实世界的无限热爱。

life; expressing his thoughts and emotions through the ornaments. If you look at the bedding, jewelry, or the embroidered newlyweds' felt mat on the right side of the felt dwelling, you feel that you have seen a reduced form of the Kazakh steppe. The beautiful aesthetics of Kazakh women are a pleasure to the eyes.

Түрлі ежірлер (Қазақстан ұлттық мұражайы, Астана, Түркістан, Алматы музыка мұражайы)

各类陶制品 (哈萨克斯坦民族博物馆, 阿斯塔纳, 突厥斯坦, 阿拉木图音乐博物馆)

Ceramics (Kazakhstan National Museum, Astana, Turkistan, Almaty Music Museum)

Күнестің атақты зергері Қаһарман (1983ж.)

工艺美术大师卡哈尔曼

Master of crafts and arts-Kaharman

Айрықша айтсақ, қазақ халқының сонау ертеден келе жатқан қолтума сәндік өнерінің бірегейі— ер-тұрман. «Тор жорғаның тұрманы күмістеген, күмістеген жүгенді кім істеген», – деп өлеңдететін қазақтың «сәулетін ат көтерместей» дейтін сүйіну сөзі түп-тура осы өнер бйігін өлшеп жатқан жоқ па?! Қазақтың бардамдарының ұзатылатын қыздарына жасатқан ер-тұрмандары қымбат бағалы мүлік санатына жататын. Халық ұсталарының қолынан шыққан осынау түгел өнер туындылары жасалу

马鞍是哈萨克人财富、身份和荣誉的象征。马鞍的制作工艺哈萨克人从古代一直延续至今。那翘首欲展的“鸟头”、色彩斑斓的绘画、镶嵌的图饰、精巧的编带，各具风姿又浑然一体，简直是件手工艺品。那些马鞍具匠人既是木匠，又是皮匠、铁匠和漆匠，同时，他们还是民间工艺美术家。因为马鞍的制作工艺程序多、要求高，它是由鞍架、皮具制作和雕刻、镶嵌等工序组成，所以他们把马鞍

шеберлігімен, құндылығымен қазақ халқының ұлттық байлығын, қиялдау қуатын, жасампаздық талантын, ұсталық, зергерлік кәсібінің биік болмысын, шексіз шеберлігін танытады. 20ғ.-дың 40-жылдарының соңында Үрімші аймағының әкімі болған Қадишаның қадуан ханымның шешесі Бәйшешек Бөтекеқызы (Іле төресі) Тарбағатай төресі Мамырбекке ұзатыларда алтын мен аптап, күміспен күптеп, асыл тастан көз орнатып жасатқан ер-тұрманының жұмысы бір қысырақтытың үйіріне бағаланған.

具雕刻得非常精致，每个细节都不放过，不遗余力地对马具进行美化加工。他们愿意花几个月乃至一年时间制作马鞍具。由于哈萨克族姑娘出嫁嫁妆里的马鞍具没有完成而拖延婚期的情况比比皆是，精美绝伦的马鞍具的价格也是不菲的。20世纪40年代，中国新疆乌鲁木齐专区负责人哈迪夏的母亲拜依谢什克的嫁妆中，镶银镀金嵌宝石的马鞍具造价达到10匹优质马的价格。

A unique saddle which has been passed down over the centuries is a good example of the original and decorative art of the Kazakh people. The Kazakh skilled craftsmen first coated the saddle with iron, then engraved a sheep horned pattern onto it. Then they overlaid this with silver. Sometimes in the iron cast they would make the whole veneer with silver. Then they poured silver nails and fastened crystals of precious stones onto the harness. The Bridle, and the stirrups

were made with skill. It took several months to a year to make such a saddle. Equipment manufactured for the dowry of the daughters of wealthy Kazakhs was expensive property. One such daughter was Baysheshek Bateke. She was the mother of the famous Khadisha, who was the head of Urumqi region and commander of militia during the 1940s. She was from Ili and married Mamirbek in Shaweshek. Her harness was inlaid with silver, gold and ruby. It cost ten fine horses.

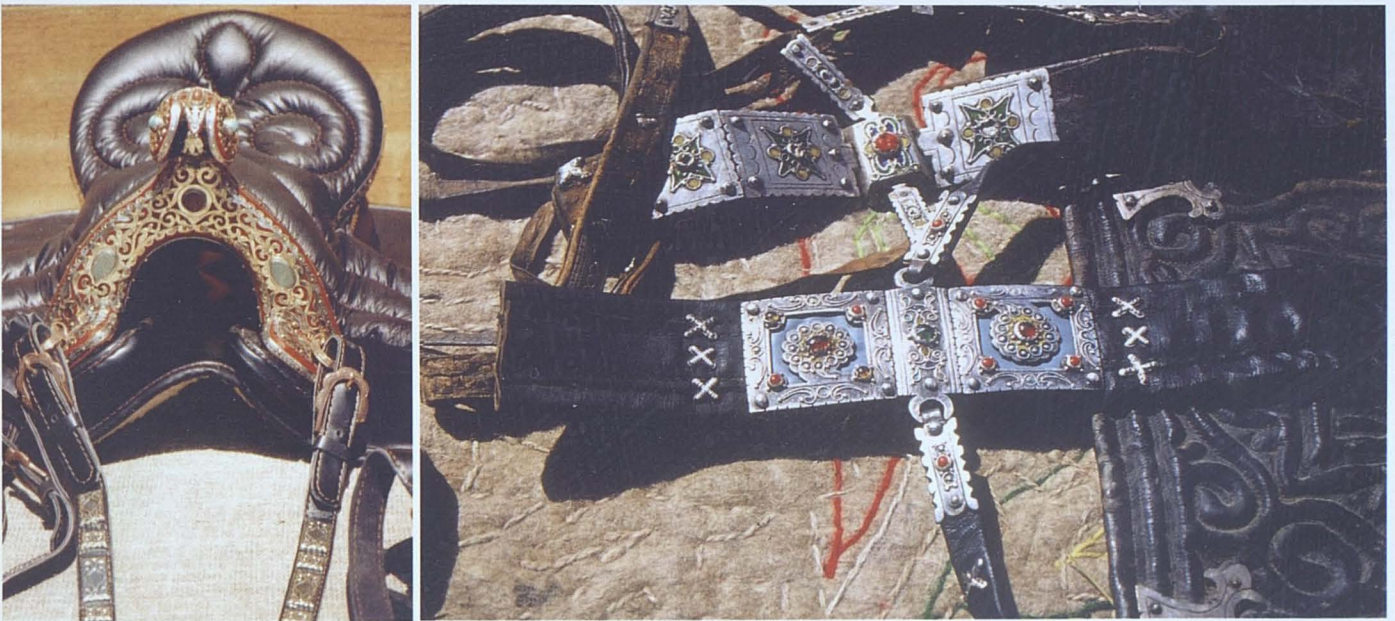
Әз апаның алтын жалатылған күміс ер-тоқымы (Баркөл ауд. Мұражайы)

镶银镀金马鞍具

Gold harness decorated with silver

Қамшы түрлері
马鞭 Horsewhip

Ер-тоқым түрлері (Қазақстан ұлттық мұражайы, Астана) 各种马鞍具 Harnesses

Сәйгүліктер сапарға дайын (Қазақстан, ҚХР ШҰАР)

准备长途跋涉

Ready for the long journey

Қос құлан мінген Жұбайлар 一对夫妻 Couple

Кезіндегі Іле-Қазақ обл. өкімет төрағасы Құмаш Дияр отбасы туыстарымен қонақасында

毡房中请客

A dinner party

«Ас – адамның арқауы» дейді қазақ. Көне грек тарихшылары қымыз «скифтердің ең сүйікті және ерекше асы» деп жазған болатын. Қазақ халқында қазы айналдырып, қымыз, шұбат ашытудың ұлттық технологиясы ертеде-ақ қалыптасқан. Қазақ малшысының ағаш аяққа пісіріп ішетін уыздай тәтті "тас қорықтығын" ғалымдар сонау тас дәуіріндегі адамдарға тиесілі тағам болғандығын айтады. Ал, аңшылардың жеңсік асы, қазан-ошақсыз дайындалатын "көмбе" де ертедегі бабалардың парасаттылығын паш етеді. Қазақ халқы – ұлттық тағамға бай халық. Бір ғана сүттен қаншама өнімдер – құрт, ірімшік, сарымай, кілегей, қаймақ, қатық, сүзбе, айран, шұбат, қымыз т.б. дайындалады. Дәнді дақылдардан әзірлейтін сүйкімді астар қаншама?! Қуырылған бидай, сүтке бөрттірілген тары, жент, бидай көже. Ал, ұлтымыздың ас мәзіріндегі ең басты, қадірлі тамағы – етті әзірлеу, ет бұзу, ет тарту (табақ тарту) үлкен мәдениеттілікпен байланысты ардалы өнер, әрі зор ғылым. Қазақ халқының дәстүрінде

малдың 13 мүшесінің жіліктеліп, табаққа тартылу тәртібі болады. Қонақтың жас ерекшелігі мен қадір-қасиетіне сай кәделі мүшелер қазанға салынады.

Ал, қардырменді мейманның шарт-жағдайына қарай өтейтін қарымжысы өз алдына, алыс-жуықтағы хабар-ошар созбалаңады. Бейімі болса, бәйіт оқып, хисса жаттап, ән айтып, күй шертеді, Қазақтың "ел құлағы елу" дейтін дуалы сөзіне куә болады. Алдына келген асқа – бата, ақсарбасты, көк қасқалы басқа бата береді. Онда "жақсы сөз жарым лебіз" бағышталады. Қысқасы қазақтың ас ішуі бастан-аяқ көшпелілер мәдениетімен тоғысып жатады.

Қазақ ең қадірменді қонағына көкқасқатай әзірлейді, әдеттегі сыйлы қонақтарына ақсарбас қой сояды. Ол үй иесінің мейманға ақ еділ ақ көңілмен ілтипат көрсеткендігінің белгісі. Көкқасқатай көшпенді қазақтың көк аспанды қадыр тұту салтына байланысты болса керек. 1949 ж. ұлы әкем Ерсейт Аялберген Үрімші Наншан (оңтүстіқтау) ауылының басшысы салауатымен Жастабан елді мекенінің

ел ағаларын бастап Қорасайдағы (Йаң Жуангоу) саяжайына келген Үрімші аймағының әкімі, қорғаныс район қолбасшысы (Қад Жоиан) Хадиша ханымға

古希腊历史学家们曾说：“塞种人最钟爱的饮料当属马奶酒。”对哈萨克人来说，挤马奶做马奶酒，挤羊奶做奶制品，挤骆驼奶做驼奶，做马肠子是哈萨克人经祖祖辈辈传承至今的手工技艺。科学家们研究考证，哈萨克人野外羊奶烧制的传统方法是从石器时代传承至今的。野外羊奶烧制的传统方法为牧羊人将羊奶挤入专门随身携带的木碗中，然后将大小合宜的石头放入篝火中烧热至能把水烧开的程度，这时将此石头放入羊奶中，羊奶就会沸腾。羊奶味道别具一格，成为牧羊人的美味饮料。哈萨克猎人在野外最喜欢吃的食物称为“库木别(埋灰)”。猎人用猎物的肚作为袋子，在里面放入鲜美的肉和佐料，系好肚口埋在土里，在周围生起篝火。1—2小时后熄灭篝火刨开土，打开肚口，就能品尝到鲜美的食物了。哈萨克人的民族食品分类繁多，奶制品就有几十种，五谷食品有几十个品种。哈萨克人过冬时，一般吃早晚两餐。冬天常常喝麦片干肉粥。麦片干肉粥中有干肉、麦片、干酸奶、奶疙瘩、

Kazakhs say: "Food gives strength to man." The ancient Greek historians wrote that kumis (fermented mare's milk) was a favorite and special food of the Saka. National recipes and methods of cooking kazy, kumis (fermented mare's milk) and shubat (fermented camel's milk) were created by the Kazakh people years ago. "Tas koriktigin" is a recipe that Kazakh herders often make in the field. The recipe is as follows: first, use the campfire to heat up a small stone. Second, pour raw goat's milk into a wooden bowl which was prepared by Kazakh herders. Third, put the hot stone into the bowl to make the milk boil. Scientists have confirmed that "Tas koriktigin" has been around since the Stone Age. Another delicacy which shows the wisdom of Kazakh Hunters is called, "Combe". It is cooked without fire or a dishware. Kazakh people have a rich heritage of national dishes. They cooked the following milk products: kurt (salted milk balls), irimshik (sweet butter), kilegey (sour cream), kaymak (cream), ayran (yogurt), suzbe (sweat cream), shubat and kumis. Many delicious dishes are made of grains.

көкқасқатай жетелеп, саба-саба қымыз артып амандаса барғаны бар.

洋葱、盐等。手抓肉的烹饪法和摆放礼数是很有讲究的，卫生规范严格，工序复杂。牺牲畜13个部位和其他部位装为一盘，根据客人的身份级别和年龄段不同，盘子和盘中肉的部位也各有不同。接待贵重的宾客时须宰杀白头斑纹小马驹(称“阔可卡斯喀泰”礼仪)。在宰杀前和进餐前后，客人必做一种称为“巴塔”的仪式。“巴塔”中客人根据哈萨克语诗词押韵的特性表述对主人盛情款待的感谢，并献上对主人及全家的美好祝愿。古代游牧生活的哈萨克人在毡房中招待客人时，通常客人要讲述新鲜见闻或弹奏冬不拉或叙述长诗等同主人一起活跃气氛。“阔可卡斯喀泰”也是哈萨克以礼相待风俗中的重要礼仪。值得一提的是，作者的祖父耶尔萨伊提·阿亚布别尔根也曾使用此礼仪。1949年，担任中国新疆乌鲁木齐南山乡乡长的他，曾带领村中长老牵着他的白头斑纹小马驹拜会正在邻村避暑的乌鲁木齐地区专员哈迪夏女士。

They include roasted wheat, millet soaked in milk, zhent (a dish made of pounded dried cottage cheese with melted butter and sugar) and wheat's kozhe (a liquid drink made of wheat). The most important traditional dish, beshbarmak, is traditionally served according to a ritual. It is cooked with meat (mutton, beef, or horse meat), carrots, potatoes and onions. The meat is served in a specific order from 13 different parts of the sheep. For example, the most honorable guests, usually the oldest ones are given the sheep's head. The preparation of meat (cooking, serving) is an art associated with the high culture and science.

Depending on the position of the honored guest, news will be discussed from far and near. Guests and hosts may also sing songs, read couplets and poems, and play musical instruments. Guests always do "Bata" (blessings for food and hosts) at the beginning of the meal. It supports the Kazakh proverb, "Praises give half happiness." To sum up, the Kazakh tradition of eating complements the nomadic culture. For the most honored guests, the Kazakhs killed a colt with

a splash of white on its forehead (“Kokkhaskhatay”). For ordinary respected guests, they killed a white sheep. This meant that the host paid respect to the guest with pure intentions. The sacrificial offering of horses is connected to the custom of the nomadic Kazakhs to worship the blue sky. “Kokkhaskhatay” is an important Kazakh tradition to treat people with due respect. A Kazakh woman, Khadisha, was the head

of the Urumqi region and the commander of military. In 1949, when she spent a holiday at a summer resort in the village of Korasay, the author’s grandfather, Erseyit Ayapbergen was a muhtar of a village in Urumqi Nanshan (South Mountain). He led the elders with his colt (Kokkhaskhatay) to the neighboring village Korasay to visit her.

Көкжасқатайға бата – қазақтың ең қадірменді қонағына көрсететін сый-сияпаты (ҚХР, ШУАР)

费客站在小白头斑纹马前献祝辞

Congratulations from honored guests

Аяулы ардагерлер (Солдан: Қакеш Қайыржан, Акия Радан, Ниғымет Мыңжан, Нұрдолла
Оспан, Хамит Ысқақ, Байжұма, Қабудендер қонакасында, 1990 ж.)
人才集聚一堂 Respected intellectuals

Коренді үй
储藏齐全黄油及马奶 (马忠义摄)
Preserving butter and Kumis

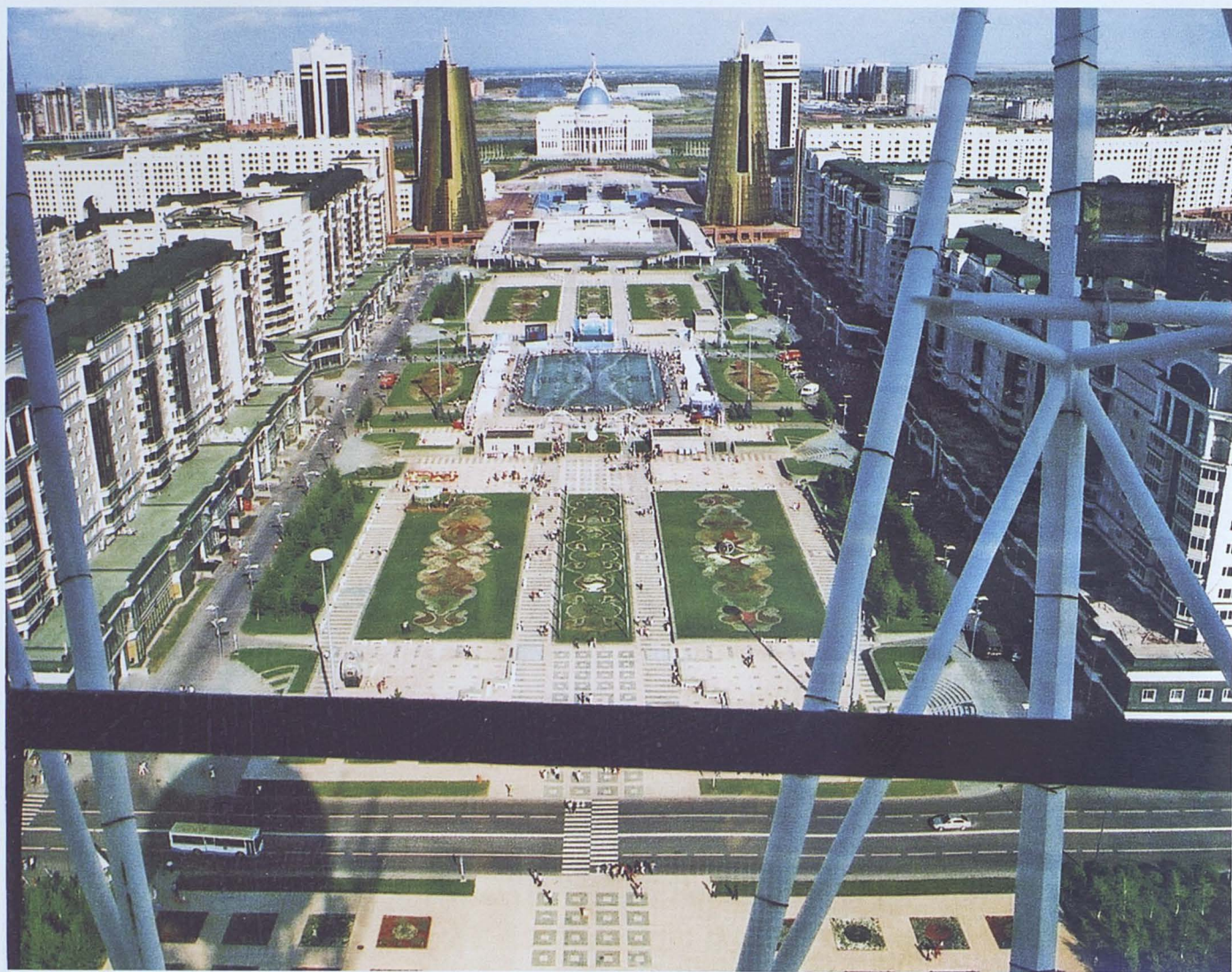

Құрт жасау
制作奶制品
Process of producing dairy products

Жаһандану заманындағы Қазақ әлемі

全球化时代的哈萨克游牧文化新气象

Modern Kazak Nomadic Culture in the Era of Globalization

Астананың орталық көшесі

阿斯塔纳的中心街道

Main street of Astana

Астананың жаңа көшелерінен бір көрініс

阿斯塔纳的繁华市区

The downtown district of Astana

Астанадағы Әзірет Сұлтан мешіті (Құсайын С. фотосы)

哈兹拉特苏丹清真寺

Hazrat Sultan Mosque in Astana

Астанадағы Нұр-Астана мешіті
努尔阿斯塔纳清真寺
Nur-Astana Central Mosque in Astana

Ақорда (Президент сарайы)

哈萨克斯坦共和国总统府

Ak Orda, presidential palace of Kazakhstan

Алматының жаңа алаңы
阿拉木图市新广场
New Square in Almaty

Алматының әл-Фараби көшесі
阿拉木图阿里—法拉比街景
Al-Farabi Street in Almaty

Алматының Медеу мұз айдыны
阿拉木图麦迪奥滑雪风景区
Medeu in Almaty

Нұр жамылған Көктөбе (Алматы)

库克托别一景(阿拉木图)

Koktobe in Almaty

Астананың Бәйтерегі

阿斯塔纳的巴伊杰列克观景塔

Baiterek tower (Monument of the egg in the tree in Astana)

Автордың жанұясы
作者全家福
Author's family

Автор Қазақстан фотосуретшілер бірлестігінің мүшелерімен бірге
作者和哈萨克斯坦摄影联合会的成员们在一起
The author is a member of the Kazakhstan Photographer's Association

Автордың фотосуретшілік өнерімен шұғылданғанының 50 жылдығынан елес

五十年摄影工作的身影

The author's career as a photographer spans 50 years

Автордың бір қатар шығармалары мен аудармалыры
作者的部分著作和翻译文献
Works from Author

1993 雪山下

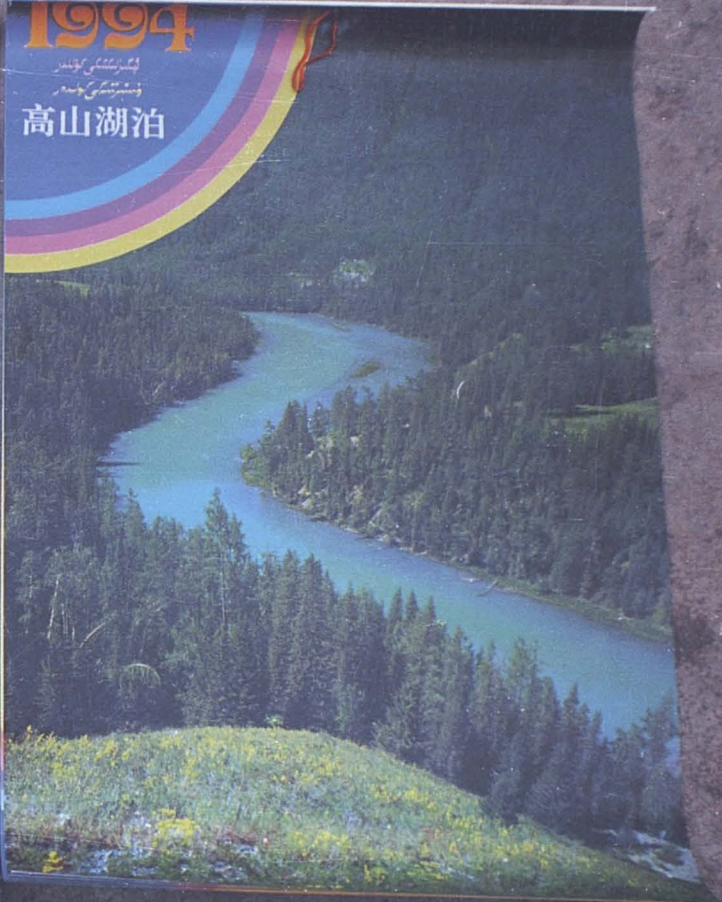

تالاسق تالغ تېتىكىدە
اسقار تالغ اياستىدا

شىنجاڭ ئامبىلەر، قونۇق سۇرۇت باسقۇچى • شىنجاڭ نۇسخا نەشرىياتى • شىنجاڭ نۇسخا نەشرىياتى • شىنجاڭ نۇسخا نەشرىياتى • شىنجاڭ نۇسخا نەشرىياتى

1994

高山湖泊

ISBN 978-7-5515-3251-8

9 787551 532518 >

бағасы : 375.00 юань